

સ્વ. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની જીવનિતિ (Life) લખાએલી જોવાને માટે ધણી જિજ્ઞાસુઓ તીવ્ર જિજ્ઞાસા ધરાવે છે.

જીવનિતિ લખવાને માટે જે સાધનો અસારે વિષમાન છે તે લગભગ કાચા પદાર્થ (Raw material) ના સ્વરૂપમાં છે. તેઓના પત્રાદિ આકારે, અંપાકારે, અંગત દાયરોષિ (personal diaries) ના આકારે આભ્યન્તર અવલોકન (Introspection) ના આકારે અને કાબ્યાદિ આકારે, જે વિચારો “ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર ” નામક એક જન્ય અંધમાં સંગ્રહ હોયા છે તે વિચારો પરથી તેઓના જીવનનું કાંપું-છાયા માત્ર દર્શન (Bird's eye-view) થાય છે ખરું.

જો એ વિચારોનું શાસ્ત્રીય (Scientific), ટીકાકારી (critical), તુલનાત્મક (comparative) અને માનસ શાસ્ત્રીય (psychological) પૃષ્ઠરૂપ (analysis) કરી તેના ઘડીનું શોધન કરી, તેની, તેઓનાં અંગત (personal) અને આત્મિક (spiritual) જીવન વિભાગોની સાથે લગાવ (application) કરવામાં આવે, અને પછી તેને મહોદ્દાય બોધથી એક સજ્જ સાંકળનો આકાર આપવામાં આવે, તો તેઓના ચરિત્રમાં નિવાસિત મધેય જૂદા જૂદા પ્રકારની વિચિત્રતાઓ તથા નિગદો (Katalities) નું મહત્ત્વ અને વાસ્તવિક દર્શન થઈ શકે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના વિચારોના પૃષ્ઠરૂપરૂપક ઘડીને જોવાના માટે અને પછી તેને એક સંકળનરૂપ વાંચકે પાઠ્ય ના તેઓના સમય, સ્થાન, આરોગ્ય કે જે જે અંગતોને લેવામાં આવેલા છે તથાપિ તેઓને તે કાર્ય પેદાશની નિમિત્તરૂપ અનુભવરૂપે આપતા તેઓએ લખેલા પત્રો, અભિપ્રાય પુસ્તકો જે જે લખ્યાં છે તેઓનાં જીવનનાં તેવા પ્રકારનાં પાત્રો દર્શાવતાં કે જે લખ્યાં નથી તેવાં પાત્રોનાં અંગતોને લેવામાં આવેલાં પાત્રો દર્શાવતાં સાધન આપવા અંગે આપણે આશ્ચર્યચકિત થઈ શકીએ છીએ. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની કાવ્ય-રચના, નાટ્ય-રચના, વગેરેનાં આપણને તેઓ સમય કાળે જે આપણને આપણનાં મુખનાં મુદ્દાને લગતે લખેલાં લેખો આપ્યા છે તેઓનાં સંકળનરૂપ પૃષ્ઠરૂપ તેઓનાં જીવનનાં પાત્રોનાં તરિક્કે તે, તદ્દ. ૫ નંબરનાં સાધન તરીકે જે જે લખેલાં પત્રો તેઓએ

સાધુ મુનિરાજોમાં “રાજ્યદંડ” ના નામથી જાણખાતા જૈન શિવમુરનો જન્મ સંવત ૧૬૨૪ ના કાર્તિક શુક્ર ૧૫ ને રવીવારને રોજ એટલે કે આજથી ૪૧ વર્ષ ઉપર કુચ્છ અને કાઠિયાવાડને સાધનાર એવા વચાણી-આ જાંર નામના નાના ગામમાં થયો હતો. તેમનો જન્મ દેવગણીને વિાસ દોઈ, કોઈ વિશ્વજી રીતે તેઓની માતૃશ્રીનું નામ દેવગણ છે. શ્રીમાન્ રાજ્યદંડની જ્યંતિ ઉજવવાનો આજે જે પ્રસંગ લીધો છે તે પ્રસંગને અનુસરી તેઓના જીવનચરિત્રનો કાંઈક ખ્યાલ આપવાનું મેં માથે લીધું છે; કારણકે લગભગ ૧૫ વર્ષનો અને તેમાં પણ મોટા ભાગ તેઓની સાથેજ રહી મને તેમનો જાતિ અનુભવ મળવાનો યોગ મળ્યો છે. જાનિ અનુભવવાળા માણસથી જેની હકીકત આવી શકે તેવી હકીકત બાંહેજ બીજે કોઈ રચયેથી મળી શકે. શ્રીમાન્ રાજ્યદંડના જીવનચરિત્રનો કાંઈક આપને બાસ આપવાનું શરૂ કરું તે પહેલાં આપનું લક્ષ એક બાબત ઉપર ખેંચવાનું મને ધ્યાનમાં આવતાં તે તક અહીં લીધા વિના રહી શકતો નથી. આ બાબત,

આજના પ્રમુખપદ સંબંધી-

ની છે. શ્રીમાન્ રાજ્યદંડ મૃદસ્થ દશાએ હતા; અને તેની જ્યંતિ ઉજવવાના પ્રસંગે, આજની સમાના પ્રમુખપદે ત્યાંથી પુરુષ બીરાજેલા જોઈ ઉઘર અને ઉચ્ચ વિચાર વાતાવરણનો લાભ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી તેવા પુરોષોને આશ્ચર્ય લાગશે; પરંતુ જેઓ તે લાભ પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે તેઓને સમજાશે કે, આજે પ્રમુખપદે બીરાજેલા મુનિમદાગજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી જીએ તેમ કરવામાં પૂર્વ પુરોષનું અનુકરણ કરું છે; અને મુખાનુસારની દાલમાં આપણામાં મંદથયેલી પ્રકૃતિ પોતાને વિશે મંપૂર્ણપણે વિજમાન છે એમ બતાવી આપ્યું છે. મુનિ મદાગજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી અહીં લગભગ મેં વંચવાં પધાર્યું વધુ છે. તે દરમ્યાનના તેઓએ પોતાની પ્રેમ વશાત્ કળાવી અને કેનેદી બતાવી આપ્યું છે કે, આજના આ વધ મને મંકુલિત વિચાર વાતાવરણને અહીંની યવેલા જીવોમાના તેઓ એક નહીં. પોતે મારા ધારવા પ્રમાણે અત્યંત આજથી પરિચિત નહીં. જ્યાં તેઓએ મુંબઈમાં પધારી જે જે વિચારો બતાવ્યા છે તે એટલા બધા ઉઘર અને ઉચ્ચ છે કે, તે પશ્ચિમ બહીરના ઉઘર વિચારવાતાવરણને બુદ્ધી લીધા વિના ન રહે શકે. શરૂ કરી બાંહેજ આપણો દાકનો ત્યાંથી વનં મૃદસ્થ દશાએ ઉત્તમ બેનિને પહેલેલા પુત્ર અને આજે બુદ્ધિથી જોઈને હચ્છકાન હશે. આવી આજના સમાજની નિશાની છે, તેમાં આજે એક ત્યાંથી પુરુષ એક ઉત્તમ દશાએ પહેલેલા એવા

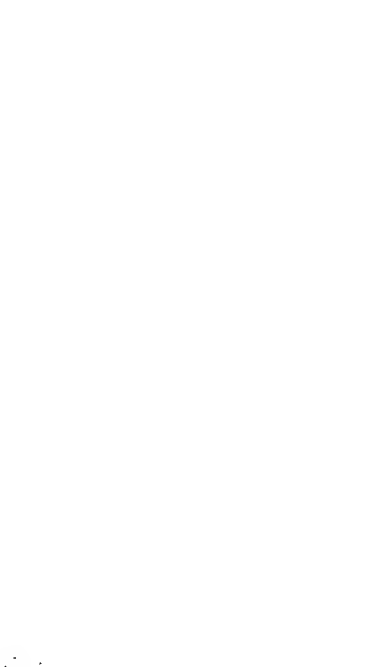

આજની સમાજના અધ્યક્ષ મહાશયે આજે તક લીધી છે તે કેવળ જોનસાહની પવિત્ર વાણીનો અમલ કરવાની મહારાજાશ્રીની વૃત્તિ હાખવે છે. અધ્યક્ષ મહાશયે આજની સમાજ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારવાની જે હેતુઓએ કૃપા કરી છે તે, મને જે પ્રમાણે ધ્યાનમાં આવ્યા તે જતાં હવે આજે જે પુરુષની જપતિ ઉજવવાને આપણે એકત્ર થવા છીએ તેઓનું જીવનચરિત્ર આલેખવામાં નડતી મુશ્કેલીઓ સંબંધી મારે પ્રથમથીજ ચોક્કસ કહેવું પડશે.

મહાશય, અધ્યક્ષ, અને સમાજનો, આપને હું હવે પછી જે વિગતો જણાવીશ તે પરથી વિદિત થશે કે, શ્રીમાન રાજગુરુ, જાહેર પ્રજાએ સ્વીકારેલ એક અસાધારણ શક્તિના પુરુષ હતા, તેમજ જેઓ, તેઓના પરિચયમાં આવેલા છે તેઓ, તેમજ જેઓએ તેઓના પ્રકટ થયેલા વિચારો અભ્યાસના દશે તેઓ જાણે છે, તે એક આધ્યાત્મિક પુરુષ હતા. હાલના સમયે જવસ્ત્રોજ જે અસાધારણ શક્તિઓ જોવામાં આવે તે શક્તિઓને મને તેવી સાદામાં સાદી રીતે જતાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે, તોપણ એવી શક્તિઓના અનુભવની ગેરહાજરીએ, આપણને તે અતિશયોક્તિ લાગ્યા વિના ન રહે. આપની સમીપ મારે જે કહેવાનું છે તે અતિશયોક્તિરૂપ ન લાગે, અને વસ્તુ સ્થિતિ યોગ્યાકારે દર્શાવાય એવા પ્રકારે કામ લેવાનું મારે માટે મને ઘણું મુશ્કેલ લાગે છે. વળી તેઓની દશા અધ્યાત્મ સંબંધીની હોય તે સંબંધી જે કંઈ કહેવું તે આજના જડવાદને વણ થવાની અણિ ઉપર આવતા જતા જમાનામાં કેરિપત જેવું લાગ્યા વિના ન રહે. અંગ્રેજીમાં The map of Life અર્થાત્ ‘જીવનનો આદર્શ’ એ નામનો મેં પ્રસિદ્ધ લેખક અને ઇતિહાસકાર મી. લિંકેએ બનાવ્યો છે. આ ગ્રંથમાં “પ્રાચીન અને અર્વાચીન ભાવનાઓ વચ્ચેનો તફાવત” જતાવવામાં આવ્યો છે. પ્રાચીન સમય એ નિરૂત્તિની ભાવનાનો ઇચ્છક હતો; જ્યારે અર્વાચીન સમય પ્રવૃત્તિની ભાવનાનો ઇચ્છક થતો જાય છે; એમ બતાવતાં તેઓએ પ્રાચીન અને અર્વાચીન સમયની ભાવનાનું સ્વરૂપ જેટલી નામનો સમર્થ પાશ્વત્ય કવિ જે પ્રમાણે કહે છે તે પ્રમાણે દાંડે છે. કવિ જેટલી કહે છે કે “પહેલાં પાપની નિરૂત્તિ ઉપર વિશેષ લક્ષ આપવામાં આવતું હતું. સંસારી વસ્તુઓ ઉપરની આસક્તિ મટાડવી; અને વિરક્ત અવસ્થા ભોગવવી એ સાધુ પુરુષનાં લક્ષણ બનાતાં. પ્રવૃત્તિ માર્ગનો ત્યાગ કરી ઈશ્વર ચિંતામાં દિવસ નિર્ભર કરવા, સંસારની જાંજલથી દૂર રહેવું; સ્ત્રી પુત્રાદિ ઉપર પ્રીતિના મોહપાશથી બંધાવું નહિ; ઐહિક સુખ તરફ ઉદાસીનતા દર્શાવવી; અને પારલૌકિક સુખને પરમ પ્રાપ્ત્ય સમજવું એ આ

પ્રાચીન જમાનાના ઉત્તમ પુરોનાં ઉત્તમ મન હતાં; તેમજ મનો
 બદારના વિરોધે ઉપરના વ્યાપાર જમ કરી તેમને અંતરાભિમુખ
 આવી; અને અધ્યાત્મ વિદ્યાની પ્રાપ્તિ કરવાની ખાતર પ્રતિભા
 માર્ગે જમ પડતાં ઉપાધિનો ત્યાગ કર એટલે તને દૃષ્ટી પ્રાપ્તિ
 પ્લાનો ત્યાગ કર એટલે શાન્તિ પ્રાપ્ત થયે. આમજમ ઉપર આપણે
 આસક્તિ રાખીએ છીએ, તેટલી અંધારી પ્રીતિમાં ન્યૂનતા રહે છે
 સુધી આસક્તિ મટતી નથી ત્યાં સુધી હૃદય ચિંતનમાં ચિત્તની એ
 ઘર્ષ શકતી નથી, આવા ઉપદેશચાગ વામણે તે જમાનામાં પણ મળ્યા
 છે." પ્રાચીન સમયના જમાનાની કેવા પ્રકારની ભાવના હતી એ
 આ રીતે બતાવી, સીધી રીતે નહો પણ આકર્ષતરી રીતે કેમ જાણ
 પ્રાચીન જમાનાનો માર્ગ જૂથમરેણો હતો એવું બતાવી દાખનો એક
 અર્વાચીન જમાનો ચોક્કસ માર્ગે જાણ છે એવું અધ્યક્ષ રીતે દર્શાવ
 દેવ રાખી અર્વાચીન જમાનાની ભાવના કેવા પ્રકારની છે તે નીચેના વ
 નોમાં તેજ સ્પષ્ટ કવિ ગ્રંથી બતાવે છે. "નિર્લેપ અને આશય વિમર્શ
 ત્યાગ કરવો; અને, અનિવાર્ય અને અપ્રતિહત કાર્ય આજનોના વિષ
 ઉપરથી મનને પાડું ખેંચી લેવું; આપણા વિચારોને પ્રાપ્ત અને સમીપવ
 કર્તવ્યના ચિંતનમાં એકાગ્ર કરવા; હવે ઉપરાંતના અંતરાવસોહનમાં, પોતાના
 જાતની અતિશય અવગણ કરવામાં, તથા વાર વાર નેના દોષ દર્શનમાં નૈતિક
 સામર્થ્યનો મિથ્યા વ્યવ કરવો નહોતો. પ્રથમ પ્રકૃતિ એ એ કર્તવ્ય અને
 સુખમાં મુખ્ય ભાગ છે એમ મન. બાકીનું દુનિયાના મૂલ પ્રેમાનુ નિરા
 કરણ કરવા આપણે જાણ્યા તથા. તાત્પર્ય કે અર્વાચીન જમાનાની આ
 ભાવના પાશ્વિમનુષ્ઠીની વિચારગતિના છે. "દુઃસહજાએ આપણા જૈન સમાજ
 જમ પ્રતિ મનનાજ કમળ આપ્યા મન ૧ ૯ એવા સૂચક પાત્ર દાખલ
 થયે તથા. ૫૦ - ૬૦ ૧ ૫૧ ૧૫ ૨ આજના અર્થે નાવકનું ઇચ્છન
 નિગમન એ અર્થ. ૧ ૧૦ ૧ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦
 એટલે નેને અર્થના રીતે ૧ - ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦
 કે અર્થના જમ ૧ - ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦
 રીતે એ ૧ - ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦
 આવનારાનો ૧ - ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦
 ઇવન આસેખુ એ અર્થના આવનાર, ૧ - ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

[illegible]

રવાનું પત્ર મળ્યાય છે. આ પત્રે સને ૧૮૮૬ ના ડીસેમ્બર માસની ચોથી તારીખે પોતાના એક મુખ્ય લેખમાં શ્રીમાન રાજ્યવંદની સન્નિઓના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે વિચારો દર્શાવ્યા હતા.

અદ્ભુત સ્મરણશક્તિ તથા કવિતાશક્તિ ધરાવનાર એક જવાન હિંદુની અત્રે પધરામણી; અને તેના તરફથી થતા શતા-વધાનના પ્રયોગ.

“ મોરખીથી કવિશ્રી રાજ્યવંદજી રવજીમાધ નામનો માત્ર ઓગણીસ વર્ષની વયનો એક હિંદુ યૃદ્ધસ્થ અને આની સ્મરણશક્તિ તથા કવિતાશક્તિનાં જે અદ્ભુત કૃત્યો કરી દેખાડે છે, તેનાથી વાંચનારાઓને અમે વાકેફ કરતા જઈએ છીએ. એવી મહાન શક્તિના પુરુષો એકથી વધારે આવી ગયા છે; અને ખુદ સુંબઝમાં શીઘ્રકવિ પંડિત મહુશાવજી તેની શક્તિ ધરાવનાર તરીકે જાણીતા છે; પણ હમણું આવેલો સરદુ પુરુષ તેઓ કરતાં ઘડકતી શક્તિનો કહેવાય છે; એટલે ખીન્નઓ ભ્યારે અજાવધાન એટલે એક વેળા આડ પ્રકારના પ્રયોગ કરી ખતાવે છે, ભારે આને શતાવધાની એટલે એકસો પ્રયોગ કરી દેખાડનારો સમજવામાં આવે છે. તેમનામાં રહેલી શક્તિની મોટી ખુબી એ છે કે, તેઓ એકી વેળા અનેક પાખત પોતાના મનમાં યાદ રાખી તથા રચી શકે છે; અને તે પાખત જેમ સહેલી તેમ કવિતા, અલ્ખિત, અને બાંધાના સરખી અપરી પણ હોય છે. ગમે એવા કાંઈક છંદમાં તેઓ બોધ બોધતાં કવિતા રચે છે, ગમે એવી અજાણી અને પારકી ભાષામાં કહેલા ઉચ્છૃંપાચ્છૃંપ શબ્દોનાં વાક્યોને સરખાં બોડવી આપે છે; અને તે સપગું એક ખીમની સાથે વચ્ચે વચ્ચે કરે છે. એ સન્નિઓ ખરેખર અદ્ભુત અને અસાધારણ છે; અને તે કેમ ખીલે છે તથા કામે લાગે છે તેની તપાસ કરી તેનો લાભ લેવાની તજવીજ કરવી જોઈએ છે. આટલું તો ખરું છે કે એવી શક્તિ કુદરતની એક બક્ષિસ માત્ર છે; અને તે કાઈજી બાગ્યસાગી યૃદ્ધસ્થને અર્પણ થયેલી હોય છે, પણ તે ખીલી કે વધી શકે કે નહીં અને માખુસ જાતના કારો-બાર તથા વડેવારમાં આવી શકે કે નહીં તે નક્કી કરવાની જરૂર છે. કેટલીક તરફથી એવું માનવામાં આવે છે કે તે તેવા ઉપયોગમાં આવી શકે નહીં. અને જે લેવા માટે તો તેનું જગ ઓણું થતું જાય. આમાં કેટલી સ-ચ્ચાઈ છે તે પણ શીઘ્રી કાઢવું જોઈએ. જે એ શક્તિ એવા ઉપયોગમાં આવી શકે નહીં; તો પછી તે માત્ર જોવાની અને નવાજીનીજ થઈ પડે; પણ આપણે તેમ એકદમ માનીશું નહીં. માખુસ જાતમાં ધધિરે મેલેલી દરેક સન્નિઓ ખીવરીને વધારી શકાય છે, તેમ ઉપલી અદ્ભુત સન્નિઓના સંબંધમાં

પણ થતું જોઈએ; અને જો તેમ હોય તો પછી આ પુરોને ઉત્તમ આપી તેમની ઇચ્છા ખીલવવા અને લોક ઉપયોગમાં આવવાની કોશિષ કરવાથી આવશે જગત પાતું આ ખેલારક છે કે, એવી રીતિના જો પુરુષ મળી આવે છે મુશ્કેલ હાલના હોય છે. એવા પુરુષો મુશ્કેલ હાલમાં જોય તેમના કમનસીબની વાત છે, તેમ દેશીઓની કદર પીઠ વિશે નરમું લગાડનારી પણ છે. એવા પુરુષો જો મુશ્કેલ કે તો તેઓ ખેલમાં માન અને હોયતે પોતાપ; તથા પ્રભુ અને ઉત્તમ આપી આમળ વધાર્યા વિના રહે નહિ. અને જોઈએ છે. અને તેમ થશે તોજ એવા નામીયા પુરુષોનો અ થશે. આ વાત પણ તપાસવા જોય છે કે, એવા પુરુષો આ કામખેલીજ મળી આવે છે. મિત્રમેદન, પારસી વગેરે કામખ આવના નથી એનું કારણ શું ? શું એવા પુરુષો મોઝસ ન પામે છે, અથવા વંચવર વસ કદર છે ? એ સર્વે બાબતોની અમલના ખુલાસા મળશે, અને તેથી એવા પુરુષો કિંમત નિયમ જણાવા જોડે તેમની શક્તિ ખતી પાળને કાચો થશે.

નોં : મલગાળીના " દિનિવન એક્ટેટર " ૫૪ના તા. ૦ : ૧૪૦૬ ના અંકમાં મીમાનના સળધમા નીચે પ્રમાણે લેખ

"કે-૭ અને મીમાનની નં ૧૫. આગેલા વચાબ્ધીઆનિઃ ૧ : ૫૧ : ૧૮ — ૧૯ આ અંક કિંમત ને ૧૧ મળિ પગવાનાઃ

આઓ હતો. આ પ્રસંગે ડૉક્ટર પીટર્સને અધ્યક્ષપદ લીધું હતું. બિન્ન બિન્ન જાતિઓની દસ શૃંગરોની એક મંડળી પ્રેક્ષક મંડળીમાંથી બનાવવામાં આવી હતી; અને તે સર્વે તેટલીજ ભાષાના ૭૦ સંદેશોનાં બનાવેલાં દસ વાગ્યો લખી આવ્યા હતા. સકેજ વખતમાં તે યુવાન હિંદુએ પોતાના પ્રેક્ષક મંડળના સાનંદાશ્રય વચ્ચે પોતાની સ્મૃતિમાંથી સક્રમ તે વાગ્યો સંપૂર્ણપણે કહી બતાવ્યાં હતાં. આ યુવાન પુરુષ ઔદાકિક સ્પર્ધેન્દ્રિય તથા મનેન્દ્રિય ધરાવતા જોવામાં આવ્યા હતા. તેઓને પ્રથમ એક ડાન નેટમાં જૂદાં જૂદાં કદનાં પુસ્તકો બતાવવામાં આવ્યાં હતાં; અને તેઓને તેનાં નામ જણાવવામાં આવ્યાં હતાં. ત્યાર પછી તેઓની ચમુઓ પાટા વડે બધે કરવામાં આવી હતી, અને તેઓએ તેઓના હાથમાં જેમ જેમ (પુસ્તકો) મૂકવામાં આવતાં મ્હાં, તેમ તેનાં નામ (પુસ્તકોને) હસ્ત વડે સ્પર્શ કરી કહી દીધાં હતાં. ડૉક્ટર પીટર્સને આ યુવાન હિંદુને, આ ચમત્કારિક સમરણ અને માનસિક શક્તિથી વિભૂષિત યવા માટે અભિવંદન આપ્યું હતું; અને જૈન કોમની વતી એક સુવર્ણ ચાંદ અર્પણ કર્યો હતો. ”

આ પ્રકારે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રનું ઓગળીય વર્ષનું વય હતું ત્યારે મુંબઈની પ્રજાને તેઓનું ઓગળ્ય ચયું હતું. તે સમયના હાઈકોર્ટના વીર જરડીસ સર વ્યાર્સ સારજીને તેઓની આ શક્તિઓથી ધણે હર્ષ થતાં સર વ્યાર્સ સાઈન્ટે શ્રીમાનનો સારો સમાગમ કર્યો હતો; અને સાંભળવા પ્રમાણે તેઓએ શ્રીમાન્ રાજચંદ્રને પોતાની સાથે ઈંગ્લંડ આવવા આમંત્ર કર્યો હતો. શ્રીમાન્ રાજચંદ્ર સર વ્યાર્સની ઇચ્છાને અનુરૂપ યવા ન હતા.

સર વ્યાર્સની ઇચ્છાને અનુરૂપ ન યવા હોય તેનું કારણ તેઓના અનુભવીઓ તો જાણે તેમ છે; પરંતુ જેઓને તેઓનો મુદ્દસ પરિચય નહોતો થયો તેઓને માટે તેઓના પ્રકટ થયેલા લેખો કારણ શોધવાનું એક સાઈ સાધન પૂર્વ પાડે છે. શ્રીમાન્ રાજચંદ્રે લગભગ આજ સમયમાં પ્રકટ કરેલ મોક્ષમાળા નામના ગ્રંથમાં પોતાના જીવનનો સામાન્ય મનોરથ વિગતો છે. તે જોતાં જણાય છે કે તેઓની વૃત્તિઓ કોઈ જીવન પ્રવર્તન તરફ દોડતી હતી. તે સામાન્ય મનોરથ આ પ્રમાણે છે:—

મોહિનીભાવ વિચાર અપીન યઈ,

ના નિરખું નવને પરનારી;

પથ્યર તુલ્ય ગર્જુ પર વૈભવ,

નિર્મળ તાત્વિક લોભ સમારી.

હાલ્ય વત અને દીનતા ધરી,

સાત્વિક થાકે સ્વરૂપ વિચારી;
 એ મુગ નેમ સદા શુભ સેમક,
 નિત્ય અર્ખડ રહે જાવકારી.
 તે ત્રિશયાતનમે ખન ચિંતવી,
 શાન વિવેક વિચાર વધારી;
 નિત્ય વિરોધ કરી નવ તનનો,
 ઉત્તમ મોષ અનેક ઉચ્ચારી.
 સંતપ બીજ ઉગે નહિ આંદર,
 ને જિનનાં કથનો અવધારી;
 રાખ્યસદા મુગ જોજ મનોરથ,-
 ધાર થશે અપરમ ઉન્નતી.

તેઓના આ મનોરથ ઉપરથી જણાય છે કે, તેઓનું મિત્ર સ્વ અને પરનું આત્મકલ્યાણ કરવા માટે તદ્દપર હનું. આ પદનાં પ્રથમ બે મારણ ઉપરથી જણાય છે કે, તેઓ શૂદ્રસ્થ દશાને માટે શી જિનોએ પ્રતિપાદિત કરેલ નિયમપૂર્વક રહેવાની સ્વભાષા આ સમયે હતા. ઉમકે પરદારા અને પર-વેશવ પ્રત્યે જે નિરોધના જગાવી છે તે તેથી પ્રતિકૂળ ઈચ્છાનું પ્રતિપાદન કરે છે. આત્માર્થક્રમિક શૂદ્રસ્થ દશા ઉત્તમ પ્રદારની ભોમવચ સાથે સ્વકલ્યાણની ઈચ્છા તે પછીના ચરણે ઉપરથી જણાય છે. તેની સાથે શી જિનના કથનાનુસાર શાન વિવેકાદિના ઉત્તમ પ્રદારનો મોષ સમાજને આપવાની ઉમ્મ અભિલાષ જગાવી છે.

આવા નકારનો નેનો મનોરથ રહેલો હતો તે પુરૂષનાં ઈન્દ્રિય આ-આવિક રીતે પ્રગળિ અથવા નિવૃત્તિ ને જણા જવાની નજર હોવી જોઈએ, અને તે શાશ્વતીય નેઓએ સુખ આપી શકાવતે ના પાડે હોય એ મ-અવિત થાને છે.

જોમણીય વાની વચ રહેલ ને અને રહેલ આત્મકલ્યાણ કરવાની મહાત્મકાના, આ પ્રમાણે જવાબ પ્રદાન રીતે મન વચવા અવેદ છે ત્યારે સ્વાભાવિક પ્રશ્ન એ થવા પે.અ છે કે એ ૧ નવ નવકર માધવા પદેવ તેઓએ એવે વિચાર કરે. મહાવાની શિષ્યોએ કહ્યું ને ના આ દશે ૧ આ પ્રશ્નનું સમાધાન ના રીતે કહેવું એ એવે જવાબ મુન્દરા જેડું ને. કોઈ કોઈ મનોરથના સ્થાન જાન. ઉપરથી જણાય છે કે તેઓના સ્થાન ને નિમ્ન આત્મકલ્યાણ કરવાની હતી. અને આટલું નવજનને વિરોધ રીતે શી સમાજને વિશેષ ઉત્તમ રહેલો જિનોનો મોષ આપવાની હતી તેઓએ

Psychological Science (માનસ શાસ્ત્ર) નો અભ્યાસ કર્યો હોય તેઓ જાણે છે કે કોઈ પ્રકારના વિચારો કોઈ પણ મનુષ્યને વિશે ઉત્પન્ન થવા માટે પ્રથમ તેના પ્રકારના વિચાર વાતાવરણમાં રહેવાની તેમજ તેના વિચારના અભ્યાસ અને અવલોકનની જરૂર છે. અર્થાત્ કોઈ પણ વિચાર મનને વિશે આવવા પહેલાં તે વિચાર જે વિષય મંબધીનો હોય તે વિષયનું દર્શન થવાની જરૂર છે. આપણને એક ભવ્ય મંદિર કસવાનો વિચાર ત્યારેજ યામ કે જ્યારે આપણને તેના ભવ્ય મંદિરના આકારનું પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે દર્શન થયું હોય. પ્રત્યક્ષ દર્શન તે છે કે, જે સ્વદષ્ટિએ જોઈ શકાય. પરોક્ષ દર્શન એ છે કે, જે સ્વદષ્ટિએ જોયું ન હોય; પણ બીજા દ્વારાએ સાંભળવા રૂપે દર્શન થયું હોય. આ બે પ્રકારના દર્શનમાંથી એક પણ પ્રકારનું દર્શન થવા વિના કોઈ પણ વસ્તુ કે વિષયનો વિચાર—જ્ઞાન—ન થઈ શકે. જેમ ભવ્ય મંદિરની આકાંક્ષા થવા પૂર્વે તેના પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ દર્શનની જરૂર છે તેમજ વિચારરૂપી ભવ્યમંદિરની અપેક્ષા થવા પૂર્વે તેના વિચાર રૂપી ભવ્યમંદિરના પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ દર્શનની જરૂર છે. આપણી સાદી જાણમાં કહીએ, તે કોઈ પણ પ્રકારના વિચાર ત્યારેજ આવે કે જ્યારે તેના પ્રકારના વિચાર વાતાવરણમાં મનુષ્યનું મન ફેગવાયુ હોય. શ્રીમાન રાજ્યવ્રતી આ મહત્વાકાંક્ષા હતી. આ મહત્વાકાંક્ષા બધાના પહેલાં તે પ્રકારના વિચારનું પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ દર્શન મારે થયું તે એ એક સત્ય છે. આજે દિંદમા જેટલી કેળવણી અપાવ છે તેના કળા આજથી ૩૦ વર્ષ પહેલાં થયું; એના પરિમાણમાં અપાતી હતી. તેના પણ કાકિયાવાડ કે જ્યાં હજી તે શાળાઓ થવાની શરૂઆત હતી ત્યાં આજ બે હજાર નાણુમની વસ્તિવાળા એક નાના ગામડામાં માત્ર તુલસીની આત્ર એાપડી મિત્રાવ જેનું વિશેષ શિક્ષણ નહોતું; જેને એાનવ્હીટ વર્ગની વય નુસીના મુંબજ આજના પહેલાં મિત્રમી, શ્રાવકોડ, ભુજ કે તેના એકાક બે સ્થળ વિશાલ બીજા સ્થળે પણ જોવા નેવનાં, તેને મનર આદર વર્ગની વયે પ્રકટ રીતે પોતાનો આવેા મહત્વાકાંક્ષા દર્શાવનારો મનોરથ મદાર પાડેા; તેરી મહત્વાકાંક્ષાવાળો મનોરથ પોતાને વિશે કેવળ કરાવનાર નિનિનો-માનમટાજની દષ્ટિએ જોતાં ક્યા અને મારે મજાં તે મનજનું મુકેવ થઈ પડે છે. ભવ્યમ તેર વર્ગની વય નુસીનાં તે પોતાની જન્મમૃતિના નાના ગામમાંથી થઈ કહી અંધ વિચાર કેવલક વાતાવરણવાળા સ્થળે થન પણ નહોતો મળેા; ત્યારનાથ પણ કે સારા પણ વર્ષ ‘મેડામના’ મંથ પોતે જન્મનાનો વિચાર કરેા.

સમયે કેવી દરો તેનો આશાસ આવશે. વિસ્તારનો ભવ છે. છતાં તે ભાવનાબોધના ઉપોદ્ધાતમાંથી નીચેનો ભાગ ઉતારી શકે છું; જે ઉપરથી આપને તે સમયની તેઓની વિચારદશાનો કંઈક ખ્યાલ આવી શકશે:—

“ મને તેના તુચ્છ વિષયમાં પ્રવેશ છતાં ઉન્નત આત્માઓનો સ્વતઃ વેગ વૈરાગ્યમાં ઝપેલાવું એ છે. બાહ્યદૃષ્ટિથી જ્યાં મુઠ્ઠી ઉન્નત આત્માઓ સંસારના માધિક પ્રપંચમાં દર્શન દે છે, ત્યાં મુઠ્ઠી તે કથનની સિદ્ધતા કવચિત્ દુર્લભ છે; તોપણ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી અવલોકન કરતાં એ કથનનું પ્રમાણ કેવળ મુક્ત છે; એ નિઃસંશય છે.”

“ એક નાનામાં નાના જાતુથી કરીને એક મહોન્મત હાથી મુઠ્ઠીનાં સપગાં પ્રાણીઓ, માનવિયો અને દેવદાનવો એ સપગાંની સ્વાભાવિક ઇચ્છા સુખ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવામાં છે. એથી કરીને તેઓ તેના ઉદ્યોગમાં ગુંધાયાં રહે છે; પરંતુ વિવેકયુક્તિના ઉદય વિના તેમાં તેઓ વિભ્રમ પામે છે. તેઓ સંસારમાં નાના પ્રકારનાં સુખનો આરોપ કરે છે. અતિ અવલોકનથી એમ સિદ્ધ છે કે તે આરોપ વૃથા છે. એ આરોપને અનારોપ કરવાવાળાં વિરક્તાં માનવિયો વિવેકના પ્રકાશવડે અદ્ભુત પણ અન્ય વિષય પ્રાપ્ત કરવા કહેતાં આવ્યાં છે. જે સુખ ભવવાળાં છે તે સુખ નથી પણ દુઃખ છે. જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવામાં મક્કા તાપ છે; જે વસ્તુ ભોગવવામાં એથી પણ વિશેષ તાપ રહ્યા છે; તેમજ પરિણામે મક્કાતાપ, અનંતશોક અને અનંતભય છે તે વસ્તુનું સુખ તે માત્ર નામનું સુખ છે. વા નથીજ. આમ હોવાથી તેથી અનુરક્તતા વિવેકીઓ કરતાં નથી. ”

આ ભાવનાબોધ અથવા તે છતિ મુઠ્ઠી આપને સૂક્ષ્મદૃષ્ટિએ અવલોકવા સક્ષમનો મારી વિનંતિ છે. તે અવલોકી તેના લેખકની વૃત્તિઓ સંબંધી વિચાર કરજો. મોક્ષમાગા ગ્રંથ સપ્તરમા વર્ગે સમગ્ર સખાયો છે. આ મોક્ષમાગાના ત્રણ ભાગ કરવાની ઊંચાઈ રાજવંદની ઇચ્છા હશે એવું છપાઈ બહાર પડી ચૂકેલ બાધાવબોધ મોક્ષમાગા પરથી જણાય છે. બાધાવબોધ મોક્ષમાગાની પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે કે, “ આ યોગ્યતા બાધાવબોધ રૂપ છે. વિવેચન અને પ્રતાવબોધ બાજુ મિત્ર છે. ” જેઓએ બાધાવબોધ મોક્ષમાગા અવલોકેલ હશે તેઓ જાણતા હોવા જોઈએ કે, તે વીતરાગ માર્ગની પ્રવેશદાર છે. તેમાં જતાવેલા વિચારો લખનારાનું જ્ઞાન અને અન્ય દર્શનોનું જ્ઞાન, તથા જમણના સ્વરૂપનું અવલોકન કેવું હશે તે જતાવી આપે છે. મને અત્યારે એમ ઘઈ આવે છે કે કેમ જાણે અત્યારે આપની સમીપે

[illegible]

આ વિચારો સાંભળી તે વિચારો ઉપર અનિશ્ચય બાંધવા માટે...એ
આપની આમળ કદા નથી. તે વિચારો પરથી આજ ને પુરુષની જન્મનિ
છે તે પુરુષના સંબોધમાં અનિશ્ચય બાંધવા માટે એ તે આપની સમીપિ
કદાં છે. ઉપર દૂ કઢી મરો કે, આ વચનો બાંધાવનો એ પ્રશ્નમાળા ઉપરથી
લીધા છે; અને શ્રીમાન રામચંદ્રની દૃષ્ટા સગર અગર વર્ષની વધે પ્રશ્ન-
સંબોધ અને વિરેચન બોધ એ બે બીજા બામ પ્રશ્નમાળાના લખવાની
દલી. આ બાંધાવનો એ પ્રશ્નમાળામાંથી લીધેલા વિચારોને બાગ છોડેને માટે
લખ્યા છે તે આવા મંબીરના દંડક છે; તે પછી પ્રગાવનો એ અને વિરેચન
બોધ એ બે વિભાગમાં ને વિચારો લખવાનો તેમનો હંસારો દત્તો તે કેટલા
મહત્વવાળા હોવા જોઈએ ? કાર્પિયુ વિચરના લેખકમાં લેખન સમિ આવવા
પૂર્વે તે વિચરના પ્રકારનું જ્ઞાન એટલું જાણું વડું જોઈએ કે, ને પોતે સમજી,
બીજાને સમજાવવા માટેની લખવાની સમિ સ્તુતિવે. બાગ છોડે માટે આવા
મંબીરનાવાળા જોઈ વિચારો લખ્યા છે તે પ્રગાવનો એ અને વિરેચનબોધના
વિભાગમાં બાંધાવનો સરખામણીએ કેટલા વિશેષ જ્ઞાનમય થવા જોઈએ;
અને તેજ જ્ઞાનમય વિચારો બીજાને સમજાવવા માટે લખવાનું કાર્ય કરવા
માટે પોતાને વિષે કેટલું જ્ઞાન હોવું જોઈએ, એનો વિચાર કરવાથી આપજુને
શ્રીમાનની આ લખવાની દયાના જ્ઞાનનો ખરો ખ્યાલ આવશે.

પ્રયત્ન કરવો એમાં પોતાની મૂળ વિચારશક્તિની જરૂર છે. વળી સીનીલી-
અન ધનારને બાળપણથી માંડી તે છેવટના અભ્યાસ સુધી કેવા વિશાળ
વિચારવાતાવરણનો પરિચય છે; ત્યારે અહીં તો ત્રીસ વર્ષ પહેલાં જ્યારે
કાઠિયાવાડમાં ગુજરાતી બાપાને માટે શાળાઓ ધરાવતી શરૂઆત હતી ત્યારે
તેર વર્ષની ઉંમર સુધીમાં બે હજાર માણસની વસ્તીનાગા નાના ગામમાંથી
ખીજે આવે પચ દીધો નહોતો. ઉપરાંતમાં ગુજરાતી સાતમી ચોપડીથી ખીજે
વધારે વિદ્યાભ્યાસ કર્યો નહોતો. હાવનાબોધ અને મેદુરમાળા લગભગ
સોળ સત્તર વર્ષ લખી હતી. ત્યારે શું ત્રણ ચાર વર્ષમાં તેઓએ એટલો બધો
અભ્યાસ કરી લીધો કે જૈન અને ખીજાં ગઢન દર્શનોના સ્વરૂપને વિચારી
તેની તુલના કરી ખીજાને સમજાવવા માટે લખવાની શક્તિ આવી ગઈ ?
તેર અને સત્તર વર્ષ સુધીનો જે ચાર વર્ષનો અંતરો તેમાં તેઓએ એવા
કોષ પણ માણસ પાસે અભ્યાસ કર્યો નહોતો કે જેના પરિણામે તેઓમાં
તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધીના મર્યાદા લખવાની શક્તિ આવી જાય હા, એટલું ખરું
કે તેઓએ જૈન અને ખીજાં દર્શનો સ્વતંત્રપણે અવલોકી એવો અનુભવ
મેળવી લીધો કે ખીજાને બોધ આપવાને મર્યાદા પોતે લખી શકે.

ત્યારે ખન્યું શું તે જોઈએ. હું આપને જતાવી ગયો છું કે સત્તરથી
તે ઓગણીસ વર્ષની વયમાં તેઓ જાહેર રીતે એક અસાધારણ શક્તિવાળા
પુરુષ ગણાયા છે. તેઓએ જ્યારે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાનાં પુસ્તકો જોવા
માંડ્યાં ત્યારથી તરતમાં તેઓને તે ભાષાઓનો પોતાની અસાધારણ સ્મરણ-
શક્તિની મદદથી પરિચય થઈ ગયો. ભાષાના પરિચયથી જે દર્શનો જોમાં
તે દર્શનોનાં તત્ત્વો સહજમાં પ્રાપ્ત થઈ ગયાં; અને પોતાની અસાધારણ મૂળ
વિચારશક્તિના કારણે ને પરથી પોતાનાં નિર્ણયો તેઓએ કર્યાં. કોષ પણ
બહારની સહાયતા વિના તેમ વિસ્તીર્ણ વિચારવાતાવરણવાળા ક્ષેત્રમાં રહ્યા
વિના આવા તરતજ્ઞાન સંબંધીના વિચારો સમાજને સમજાવવા માટે લખ-
વાની જેતામાં ત્રણ વર્ષના સમયમાં શક્તિ જણાઈ તે શું આ જન્મમાં મેળ-
વેલી કહેવાય ? જો પશ્ચિમ બહુની દૃષ્ટિએ આવા પુરુષને નામ આપવું હોય
તો Genius સિવાય ખીજી અપાય નહિ, અને આપણી પૂર્વબહુની દૃષ્ટિ-
એ તેઓની શક્તિ વિશે બોલવું હોય તો એમ કહેવાય કે, તેઓને તે પૂર્વ
જન્મના સરકાર હતા. આ અસાધારણ શક્તિ કાંઈ તેર વર્ષ પછી દેખાઈ
એમ નહોતું થયું. બાળપણમાંજ તે જણાઈ આવી હતી. જ્યારે શ્રીમાન
દત્ત અગીઆર વર્ષના હતા ત્યારે મેદુરની દાઢ નામદાર મહારાજ કાંકોર
સાહેબ વચાણીએ પધારેલા, અને શાળાની પરીક્ષા લીધેલી. શાળામાં એક

નાની સૌંદર્યથી જ નેત્રી મોનીટરથી જ કાઢવાની હતી. સાગના સિફતે
 શ્રીમાનના વર્તનના બીજા એક ઉકારાને તે આપણા માટે માગણી કરેલી;
 પણ નામદાર મહારાજ સાહેબે જીવિત લીધા બાદ પોતાના હાથે વીઝી-
 ટસે જુઝમાં લખ્યું કે “ મેડેનાએ બીજા ઉકારા માટે ભંડામણ કરી છે;
 પણ અમને રાજ્યકંડ સાથે દુષિવાર અને યાત્રાક ઉકારો સામવાથી એને
 તે જગ્યા આપવાનો દુઃખ કરીએ છીએ. ” શ્રીમાન રાજ્યકંડ પોતે પણ
 આને પુનર્જન્મના સરકાર કહે છે. તેઓએ પોતાના એક અંગત લેખમાં
 કહ્યું છે કે:—

“ લઘુવયથી અદ્વૈત ધરો, તત્ત્વજ્ઞાનનો બોધ;
 એજ સચરે એમ કે, મતિ આમતિ કાં રોધ.
 જે સરકાર ધરા મટે, અતિ અભ્યાસે કાંધ;
 વિના પરિમત તે ઘણા, ભવચંદ્રા સી ત્યાં? ”

સમાજનો ‘ આ વાત ઘણી લંબાણપૂર્વક મારે કહેવી પડી છે, પણ
 તેમ કરવા સિવાય બીજો કાંઈ ઉપાય નથી; કેમકે જો તેઓમાં અધુરું
 અસાધારણ યત્નિઓ હતી એટલુંજ કહેવામાં આવે, તો સંમિતનવારોએ
 લાગે કે તેના પ્રશ્નસકો સ્તુતિ કરવા અર્થે અતિશયોક્તિઓ કરે છે: પરંતુ
 જો અસાધારણ યત્નિઓ અધુરું રીતે હતી એટલું જવાવવામાં આવે, તો
 તેની પ્રતીતિ થત આપણને આત્મનું અભિનય તરફ કાગ છે, અર્થાત્
 પુનર્જન્મ છે એટલું મનાવતે એક નિઃશ્ચય કરણ મને

જન્મવૈરાગ્ય.

“ ગમે તેના તુચ્છ વિષયમાં પ્રવેશ છતાં ઉચ્ચ આત્માઓનો સ્વતઃ વેગ વૈરાગ્યમાં ઝંખવાનું એ છે.” હવે શ્રીમાન્ રાજવંદનું નિર્દેશ પ્રકારના વિષયને વિષે પ્રવેશ છતાં વૈરાગ્ય વિષે ઝંખવાનું હતું કે નહિ તે જોઈએ. શ્રીમાન્ રાજવંદ જ્યારે અવધાન કરતા હતા ત્યારે તેઓને અવધાનની ક્રિયામાં શીઘ્ર કવિતા કરવાનું સોંપવામાં આવતું, અને તેઓ તેને તેજ સમયે કોઈ પણ વિષય આપવામાં આવે તો તેના ઉપર ચાલતી અવધાન-ક્રિયા દરમ્યાન કવિતા રચી આપતા. સોજ વર્ગની વયે આવા એક પ્રસંગે તેઓને “ આકાશ પુષ્પ ઘડી વંધ્ય સુના વધાવી ” એવા એક વિષયની પાઠપૂર્તિ કરવાનું સોંપવામાં આવ્યું હતું. આવી પાઠપૂર્તિ શીઘ્રપણે બનાવતાં તેઓએ એમ કહ્યું હતું કે,—

“ સંસારમાં મન અરે ક્યમ મોહ પામે ?
વૈરાગ્યમાં ઝટ પડયે મતિ એજ જામે;
માયા અહો મણી સહે દિલ આપ આવી;
આકાશપુષ્પ ઘડી વંધ્યસુના વધાવી.”

ખીજ એક પ્રસંગે ‘ કાંકરા ’ જેની તુચ્છ વસ્તુ ઉપર શીઘ્ર કવિતા કરવાનું સોંપવામાં આવ્યું હતું. તેના સંબંધમાં તેઓએ શીઘ્રપણે આ પ્રમાણે પદ કરી કહ્યું હતું કે:

“ એમ સૂચવે કાંકરો, દિલ જોડીને દેખ;
મનખા કેરા મુજ સમા, વિના ધર્મથી લેખ.”

ત્રીજા પ્રસંગે ‘ રંગની પિચકારી ’ વિષે આ શીઘ્ર કવિતા કરી હતી.—

“ બનાવી છે કેવી, સુધક પીચકારી સૂચવતી;
જંધી જુડી માયા, મનન કર એવું મનવતી;
નથી સારી ખારી, ચટક સડ સિદ્ધાકષનમાં,
ફેરે ધારી એ જો, વિનય અરજી આ મધનમાં.”

વૈરાગ્ય સંબંધીની કવિતા કરી બહુવાર્ષી વૈરાગ્યવાન માણસ હોય એમ એકાંત કહી ચકાવ નહિ. યજ્ઞ જાને શુંગરી હોય એવા કવિઓ પણ વૈરાગ્ય સંબંધીની કવિતાઓ બનાવે છે; પરંતુ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે તો કાવ્ય કરનારનો જે પ્રિય વિષય હોય તેનો કાંઈ પણ અંશ દર્શાવ વર્ણનમાં આવ્યા વિના રહેતો નથી. આમ છતાં શ્રીમાન્ રાજવંદને તેઓની કવિતા ઉપરથી આ જન્મ વૈરાગ્ય હોય એમ દુ કંઈ થું તે વાત આપ સર્વે જરાક વિચાર કરશો તો પ્રતીત થશે. આપ જાણો છો

કે, અવધાન ક્રિયામાં જ્યારે ક્રિયા કે પાદપૂર્તિ કરવાનું કહેવામાં આવે છે ત્યારે જેનું કહેવામાં આવે કે તેવીજ મુખેથી ક્રિયા જનારીને જોડારી પડે છે. મનઘન કે તેવા પ્રકારની ક્રિયા કરવા માટે વિચાર કરવાનો અવશ્ય નથી હોતો. આરે સમયે ઉપર ટાંકવા પ્રમાણેના તુચ્છ અર્થાત્ નિર્દેશ પણ થોડા સંબંધમાં જે ક્રિયા કરવાની હોય તેમાં વૈરાગ્યજ દા. માટે આવશે નોંધ; અને મૂઝાર કે અન્ય વિષય નહિ ' સમાજનો ! દિનિની પરીક્ષા કેમ થઈ શકે તે સંબંધી એક દેશન " કુમારપાત્ર પ્રમથ " માં આપેલ છે. આ દેશન મીમાન્સા રાજ્યકંદની રેરામ દિવિતો નિર્ધાર કરવા માટે થયેલ ઉપરોક્તી થઈ પડશે. આ દેશન એવા પ્રકારનું છે કે, જુદા જુદા ધર્મના ઉપરોક્તોમાંથી કોણ ખરેખરા અદિસાના પોષક છે તે સિદ્ધ કરવાની તક રાર હોય. તેનો જ્ઞાપ રાજસભા સમીપે આવ્યો. રાજ્યને જધાની ખરીદ કરવા ક્રિયાની એક એવા મનઘનની પાદપૂર્તિ અપારી કે " આમગ રસત એવી સ્ત્રીની કાળજીવાળી અંખો તુ જોઈ શકાયો નહિ. " આ ક્રિયાની પાદપૂર્તિ જધા ધર્મના ઉપરોક્તોને કરવાનું કામ સેવવામાં આવ્યું. કોઈએ એવી પાદપૂર્તિ કરી કે અપારી દિલ સ્ત્રીના હવાજા અવધન ઉપર હતી, એટલે અપારી દિલ તેની કાળજીવાળી આંખ ઉપર પડી નહિ; તે કોઈએ સ્ત્રીના અવધનું કારણ જાણ્યું. જ્યારે જૈન સાધુએ એવા મનઘનની પાદપૂર્તિ કરી કે " અનેક જમ રવારુ જાગુની મલામાં અમારો ચિત્ત હતું અને ક્રેવ મુખનિમા અપારી દિલ હતી તેથી આન રસની એવી કાળજીવાળી અંખો દાગી હવાજા. " તે જાણ્યું નહિ. " અને આ પાદપૂર્તિ સા. જા. એવે જ્ઞાપ આવ્યો. " આજ ખરેખર. અ. આજ ૧૧૪૩ "

સમાજનો ! શ્રીમાન રાજચંદ્રની સાથે મારે ઘમઘમ પંદર વર્ષનો
 પરિચય હતો; તથાપિ તેમાંથી સાતઆઠ વર્ષ તે મારો તેમની સાથે જીવ-
 નરમાં એક ભાગીદાર તરીકે સંબંધ રહ્યો હતો. અતિ પરિચય પરસ્પરનું
 મહત્વ જોઈને હું એમ કુનિશાનો અનુભવ છે; તથાપિ આપને મારે
 જીવનનું જોઈએ કે, તેઓની દસા એવી આત્મમય હતી કે, મારો જીવિત-
 નાવ તેઓ પ્રત્યે દિનપ્રતિદિન વર્ધમાનતા પામતો ગયેલો. આપણામાંના
 જેઓ વ્યાપારી વર્ગના હોય તેઓનો અનુભવ છે કે, વ્યાપારના પ્રસંગો
 એવા છે કે, ભાગીદારોના સંબંધમાં ઘણી વખત મતભેદ ઉત્પન્ન થાય છે;
 ટક્કી વખત પરસ્પરના દિલ અથડાય છે. આવો આપણે સર્વનો અનુભવ
 નો, મારે કહેવું જોઈએ કે, શ્રીમાન રાજચંદ્રની સાથે મારો ભાગીદારીનો
 સંબંધ જોઈએ વર્ષ રહ્યો તેમાં તેઓ પ્રત્યે અતિ પરિચયથી મને તેઓના
 પ્રત્યે કિંચિત્ માત્ર જોઈ મહત્વનું કારણ ન મળ્યું, કે કોઈ દિવસ એક
 ડિજિને બ્યવહારે સંબંધી જુદાઈ ન લાગી. આનું કારણ બીજું કંઈ નહિ,
 જુ તેઓની ઉચ્ચ આત્મદસાની જોઈએ અમારે વિં પડતી હતી તેજ હતું.
 મારી તેઓની ઉત્તમોત્તમ દસાથી ફરી પૂજ્ય ભાવના થયેલી છે તે વાત
 પ્રસંગેજ હું કહેવા નીકળ્યો છું એમ નથી. “સ્વાનુભવ કર્પણ”
 જામના અંધથી આપ સર્વ પરિચિત છે. કેમકે તે અંધથી મારે જે સહન
 રહું પડ્યું છે તે સર્વ કોઈના જાણવામાં છે. આ “સ્વાનુભવકર્પણ” મેં
 શ્રીમાનને અર્પણ કયેલ છે. આ અર્પણ કૃત્ત્વ આપને જાણ્યારીય તેથી
 મારી તેઓ પ્રત્યેની પૂજ્ય ભાવના પ્રથમથીજ મેંરી છે તેનો આપને ખ્યાલ
 રાવશે. આ અર્પણપત્રિકા આ પ્રમાણે છે:—

પરમાપકારી પૂજ્ય શ્રીમદ રાજચંદ્ર દેવજીભાઈ,

જેમનાથી અધ્યાત્મમાનના મારી પ્રાપ્તિ થા, જેમનો મમતવનો આમદ
 થયો છે, જે. જીવનનું પદ કામોત્તમતા મેળવી અને જેમના સત્સ મના
 રામથી, જે. તેઓ ધણા કામનો ફળમદ નહીં, મમ દેવ પદાડ સતી
 રસિ આજી. એવા નાન, હાન, રેય, નાનિર્વાદિ અનેક સદનુજ્ઞા.
 કૃત અંતર્યામી. આત્મા પરનાતમાના આકર્ષનાના નિહ, પ્રસ મના આવ
 મારે શ્રી. પ્રણીત, વચાધ નાન જાણવાનાર એવા પૂજ્યમર્મને
 દારા ઉપજી. કે ઉપકારના રમરણાયે આ જોગીદ દેવના આસ-
 નિજવાના આસથોને ન ગીને મગતી
 શ્રી માયા નિજમીને ન નવન ક: ન. અને

તો, વધારે યોગ્ય છે; તથાપિ તે વાન અષ્ટકાગમાં જને એવું સમજું નથી; અને જ્યાં મુઠ્ઠી તેમ ન થાય ત્યાં મુઠ્ઠી, તે ચિંતના મટી સંભવતી નથી. "

" બીજે બધો વ્યવહાર વર્તમાનમાંજ મટી દીધો હોય તો તે જને એવું છે. બે ત્રણ ઉદ્ય વ્યવહાર એવા છે કે, જે ભોગ્યેજ નિરૂત થાય એવા છે. અને ક'ંટે પણ તે વિશેષ કાગની સ્થિતિમાંથી અષ્ટકાગમાં વેડી શકાય નહીં એવા છે; અને તે કારણે કરી મૂર્ખની પેઠે આ વ્યવહાર બળ્યા કરીએ છીએ. કોઈ દ્રવ્યમાં, કોઈ ક્ષેત્રમાં, કોઈ ભાવમાં સ્થિતિ થાય એવો પ્રસંગ જાણે ક્યાંય દેખાતો નથી. કેવળ સર્વ પ્રકારનું તેમજી અપ્રમદપણુંજ યોગ્ય છે તથાપિ નિરૂતિ ક્ષેત્ર અને નિરૂતિકાગને, સત્સંગને અને આત્મવિચારને વિશે અમને પ્રતિજ્ઞ રચિ રહે છે. તે જોમ કોઈ પ્રકારે પણ જોમ જને તેમ યોગ કાગમાં થાય તેજ ચિંતના અહોરાત્ર વર્તે છે. "

બીજે એક જન કે જે આવશ્ય વદ ૫, ૧૯૪૯ નો સંબંધ છે તે ઉપરથી આપણને તેઓની આપારાદિ પ્રવૃત્તિનો વિશેષ ખ્યાલ આવવા ઉપરાંત તેમની વૃત્તિનો ખ્યાલ આવશે. " ગઈ સાલના માગસર શુદ્ધ ૬ કે અત્રે આવવાનું થયું હતું, ત્યારથી આજ દિવસ પર્વતમાં ધણી પ્રકારના ઉપાધિ જોગ વેદવાનું બન્યું છે; અને જો ભગવત કૃપા ન હોય તો આ કાગને વિશે તેવા ઉપાધિ જોગમાં માથું ધડ ઉપર રહેતું કંઈય થાય. એમ થતાં થતાં ધણી વાર જોયું છે; અને આત્મસ્વરૂપ જોણે જાણ્યું છે એવા પુરૂષને, અને આ સંસારને મગતી પાણી આવે નહીં, એવો અધિક નિશ્ચય થયો છે. યાની પુરૂષ પણ અત્યંત નિશ્ચય ઉપયોગે વર્તતાં વર્તતાં કવચિત્ પણ મંદ પરિણામ પામી જાય, એવી આ સંસારની રચના છે. આત્મસ્વરૂપ સંબંધી બોધનો જો કે નાશ ન થાય, તથાપિ આત્મસ્વરૂપના બોધના વિશેષ પરિણામ પ્રત્યે એક પ્રકારનું આવરણ થવા ૩૫ ઉપાધિ જોગ થાય છે. અમે તો તે ઉપાધિ જોગથી હજી તામ પામ્યા કરીએ છીએ; અને તે તે જોગે હલ્યમાં અને દુઃખમાં મધ્યમવાચાએ પ્રભુનું નામ રાખી, માંડ કંઈ પ્રવર્તન કરી સ્થિર રહી શકીએ છીએ. સમ્યક્ત્વને વિશે અર્થાત્ બોધને વિશે બ્રાંતિ પ્રાપ્ત થતી નથી; પણ બોધના વિશેષ પરિણામનો અનવકાશ થાય છે; એમ તો સ્પષ્ટ દેખાય છે; અને તેથી ધણીવાર આકુળઆકુળપણે પામી ત્યાંજે બજતો હવો; તથાપિ ઉપાનિષત કર્મની સ્થિતિને સમપરિણામે, અતીનજણે, અગ્નિકુળપણે વેદની જોગ યાની પુરૂષનો માર્ગ છે;

જાન્યો ૯; જોમ સ્થળે ધમ સ્થિતતા રહેતી બ્યારી ૯; જોમ
 ઇ બાવની યની વિશેષ મંત્રવજ્ઞ સમાપ્ત યની હતી.”

આખો દિવસ નિરતિના મેજે કાગ નહીં જાય ત્યાંથી મુખ રહે
 પી અમારી સ્થિતિ છે. " આત્મા આત્મા, " તેનો વિચાર, જાની
 ભૂમિ, તેના મદદગારની કથા વાર્તાતે પ્રત્યે અત્યંત ભક્તિ, તેમજ
 ૧ આત્મચારિત્ર પ્રત્યે મોડ એ અમને દર્શુ આપ્યા કરે છે: અને
 બહુએ છીએ. પૂર્વકાગમાં જે જે જાની પુરના પ્રકારો બની
 તે કાગ થય છે: તે જે અત્યંત અત્યંત થય છે. તે થયેને,
 જનિ, અને તેમાં ભક્તિભાવવાળા હોયને વિદ્યાગ દંડવત છે. તે
 રૂપમાં ભક્તિ, ચિંતન, આત્મબ્યાખ્યાની જાની પુરની વાણી, અ-
 ની કે માત્રિમારી જાની પુરના સિદ્ધાંત, તેની અપૂર્વતાને પ્રજા
 ભક્તિએ છીએ છીએ. અખંડ આત્મપુરના એકાદ પ્રસાદપૂર્વક તે
 અને દહુ અત્યંત અત્યંત આનુરૂપ રહ્યા કરે છે: અને બીજી
 આવાં જેઓ, આવાં લોક પ્રસાદ, આવાં ઉપાધિ જેઓ અને બીજી
 ૧૧ જેઓ વિચાર મૂર્છાવત થાય છે. ક્ષિપ્રેન્દ્રજા "

તીમાનુ રાજ્યકની યોગ વર્ષની વચ્ચે જરૂરથી ને તેઓના જગીર
જ્ઞાન વધે દોડાત્સર્ગ થયો. ત્યંતુષીના જોડણા જોડણા તેઓના જગીર,
તેઓ મહાદ, સખાજનો. નજારી સમીપે જોડણ આ પુનઃકથા રાજ્ય
તેઓ અનુક્રમે અજ્ઞાત કમરથી જાણીને તેમ ઉંડે, તેઓની
કા સમયે સમયે રહેતો જ જાતી મહા ઉંડે કીરમાન રાજ્યકને પોતાના
જગીર સમયે જગીર ના અર્થે. જ ૧૩ ને જગીર એક વચ્ચે
જગીર ને જગીર મળે જગીર જગીર જગીર તેઓની આજ્ઞાકરે
જગીર જગીર —

५ विनायकः

[illegible]

∴ ରାଜ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ସାମଗ୍ରିକତା ୧.୫ ଶାତ.

મદાસ્ય પ્રમુખ સાહેબ, અને મન્નનો, વ્યાપાર અને
વતાં પણ તેઓનો સદ્ય આત્મા બાળિ કેવો તીવ્રજ્ઞે દનો તે
આપ જોઈ શક્યા દરો, હવે હું તેઓના

તત્ત્વજ્ઞાનના અસાધારણ પરિચય

સંબંધી આપણી આગળ કેટલોક પ્રસાર પાડવા પ્રયત્ન કરીશ. જે
વાદને માનનારા નથી, અથવા બીજા આકારે દેહીએ તો જડવાદને
તેઓનું હેતુ, હું સરસ્વાતમાં દેવિ ગેરીના રાજો દેહી મયો તે
કે, જગત્ના મુદ રહસ્યનો નિર્ણય આવી શકવાનો સંભવજ નથી
નિમિત્તે પ્રયત્નો કરવામાં સમય જતીન કરવો ન જોઈએ. આ જડવા
પ્રયત્નરણ કરીએ, તો તેના કહેવાનો હેતુ એવો જાણ્યા વિના નરહે
શોધન સંબંધીના પ્રયત્નમાં રહેનારાઓનો એક જાનનો પ્રમ છે
પ્રમના કારણે તેઓએ આ તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મજ્ઞાનની જાળ
છે. તેઓની દષ્ટિ પ્રમાણે આજના ચરિત્ર નાયકની મજા પછી
જૂઠનારાની મજા; પરંતુ જે આજ જડવાદને માનનારા શ્રીમ
અભ્યાસ કરે; તો તેઓને લાગ્યા વિના રહે નહિ કે, શ્રીમાન
થયા નહોતા; પણ જડવાદીઓ જૂઠમાં પડ્યા છે; કારણ કે જે
અવગણન જડવાદીઓ છે તે વિચારોને શ્રીમાને અનુભવ
આત્મવાદને સ્વીકાર્યો છે. આજની સમીપે પડેલ આ પ્રંથમાં
પોતાની અંમત કાયરીઓ પ્રગટ થઈ છે. તેનો અભ્યાસ કરવાથી
વિના રહેશે નહિ કે, તેઓએ જગત્ના દુઃકે દુઃક મુદ રહસ્યો
જાણ આત્મવાદ સ્વીકાર્યો છે. શ્રીમાને સવત્ર ૧૯૦૬ ના
૧૫ એટલે પોતાના બાપી રાંતી પુસ્તકમાં પોતાનું જીવન ચરિત્ર
(biography) રખવાનું ત્રણ કોષ્ટક, તેમાં તેઓએ જાણ્યા હો
લીલ વર્તી વયમાં મેં અનેક નય આત્મા નય રેખા, મન સંમ
સંમધમાં, તન સંમધમાં અને મન સંમધમાં હા છે. નાન
નષ્ટિ રેખના, નાના પ્રકારના સસારી મામ્મ, અનન્ય દુઃખમુખ
અનેક પ્રકારે મને અનુભવ થયો છે. સમર્થ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ
નામિકોએ જે જે વિચારો કર્યા છે તે જાનિના અનેક વિચાર
રખ્યા હોવા .

એજ કૃત્યતા છે. એમણે બીજી પંચાતિમાં નદિ પડતાં, ધર્મની
કાઠી નાખી, કાઠ ધર્મ માટે ન્યૂનાધિક કે અદાભાવપણું રહ્યું
હોય વખત ગયા પછી એમણે જોરમ થયું. જે યજ્ઞનું મેં કહ્યું
તેમ તે માટે મારા ખ્યાલમાં હોય એવું કંઈમારું પ્રયત્ન જણ નહોતું,
પાનક ફેરફાર થયો. કંઈ જોર અતુભવ થયો; અને જે અતુભવ
અમાં સેમિન ન હોય, જડવાદીઓની કડપનામાં જણ નથી, તેવો
કમે કરીને વધો, વધીને અત્યારે એક “ તુલિ તુલિ ” નો
છે. ”

જડવાદીઓ આ ઉપરથી ખાતરી કરી શકશે કે, વંશપરંપરા અથવા
રિચિત્ર ધર્મવાસનાનેજ આધીન થઈ ઈશાનની આત્મધર્મ ઉપર
શંકા નહોતી; પરંતુ પોતાની સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિએ જડવાદ સં-
પૂર્ણપણે વિચારો જણ કર્યા બાદજ તે જડવાદનું મૂલ્ય તેઓએ
માં મળ્યું હતું. આ સ્થળે કોઈપાશ્ચાત્ય વિજ્ઞાનવિદ્યા અથવા Science
અથ સેનારાઓ એમ કહે કે તેઓએ જડવાદ સંબંધીના જે વિચારો
માં તે પૂર્વ બળીની શૈલીએ કર્યા હશે; પરંતુ જો પશ્ચિમ બળીની
વિદ્યાની શૈલીએ જડવાદનો અભ્યાસ કર્યો હોત તો તેઓને પ્રતીતિ
આત્મવાદ જૂઠામરેહો છે. આવા વિજ્ઞાનવાદીઓને મારે એ ખુદાસો
છે કે પશ્ચિમનું સાયન્સ એમ કહે છે કે, આ પ્રાચીનચના પરમાણુ
(atom) ની થયેલી છે, તે પરમાણુ સાત્ર સંબંધી ઈશાન રાજ-
ધર્મના પરમાણુ માત્રાઓને વ્યાસ નથી તેવો મર્બાર પ્રકારનો વિ-
ચાર હતો, કારણકે તેઓએ જે ધર્મનો અંતીમ આત્મવ લીંગ છે તે
ધર્મના પરમાણુવાચના અળધમ પશ્ચિમના સાયન્સ નેના સદન્યમણો
વિચાર કરેલો છે “ અણુ નો અણુ પરમાણુ નથી કે ” કાળે
જે સકલા તોત્ર નથી એ ન વચનો આનાવ રોકાય, જે જે
કર્તા છે તે તેમના “ અણુનિર્મિતિનાત્ર નાનના પુત્રા પરમા
નીમ જેએ કારણ તેમના અણુના આત્મવ તેનાઓને
થશે

નોના અવસોકન પછીજ જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોનો સ્વીકાર.

ઈશાન રાજ્યનું એક જૈન શાસ્ત્રકે જીવેનું જાગરને આખાજ
ઉપરથી જૈન સિવાયના અન્ય ધર્મોના અનસરનાગઓનાવા કોઈ
કહેવા નીચે તેઓનો કે જૈન ના છે તેમજ તેઓ જૈન વિદ્યા-

[illegible]

જૈન, સૌમ્યાદિ દર્શનોશી ખાતેની સનત કસોટીએ ચકાવ્યા છે. સખ્ખનો, તેઓની ડાપરીમાંથી નીચેનો બામ હું લઉં છું તે, આપ બરાબર વિચારી બેસો, તેા જલ્દારો કે, તેઓએ જૈન તેમજ ખીજાં દર્શનો બરાબર જોયા પછીજ જૈન દર્શનો સ્વીકાર કર્યો છે. “ પ્રત્યક્ષ અનેક પ્રકારનાં દુઃખને તથા દુઃખી પ્રાણીઓને જોઈને, તેમજ જગત્પત્ની વિચિત્ર રચના જાણીને તેમ યવનો હેતુ સો છે, તથા તે દુઃખનું મૂળ સ્વરૂપ શું છે, અને તેની નિવૃત્તિ કયા પ્રકારે થઈ શકવા યોગ્ય છે, તેમજ જગત્પત્ની વિચિત્ર રચનાનું અંતસ્સ્વરૂપ શું છે એ આદિ પ્રકારને વિષે વિચારણા ઉત્પન્ન થઈ છે જેને જોવા મુમુક્ષુ પુરૂષ તેમજ, -પૂર્વે પુરૂષોએ ઉપર કહ્યા તે વિચારો વિષે ને કઈ સમાધાન આપ્યું હતું, અથવા માન્યું હતું, તે વિચારના સમાધાન પ્રત્યે જલ્દા યથાસક્તિ આશોચના કરી, તે આશોચના કરતાં વિવિધ પ્રકારના મનમતાંનર તથા અભિપ્રાય સંબંધી યથાસક્તિ વિશેષ વિચાર કર્યો. તેમજ નાના પ્રકારના રામાનુજાદિ સપ્રદાયનો વિચાર કર્યો. તે આશોચના વિષે અ-નેક પ્રકારે તે દર્શનના સ્વરૂપનું મચન કર્યું. પ્રથમે પ્રથમે મધનની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત થએલું એવું જૈન દર્શન તે સંબંધી ધણા પ્રકારે ને મચન થયું તે મધ-નથી ને દર્શનની સિદ્ધિ ધવા પૂર્વાપર વિરોધ જોવા લાગે છે, એવાં નીચે લખ્યાં છે તે કારણો દેખાયા.”

આ ઉપરથી સખ્ખનો, આપ જોઈ શકશો કે જૈન તેમજ ખીજાં દર્શનો કે સપ્રદાયોના સ્વરૂપ સંબંધી આશોચના કર્યા જાણતેમજ જૈન દર્શ-નમાં પરસ્પર વિરોધ જોવાં લાગે છે તે કારણોના યોગ્ય સમાધાન પછીજ તેઓએ જૈન ધર્મનો જલ્દા સ્વીકાર કર્યો છે. જૈન ધિરાવતા અન્ય દર્શનોને અનુસરનારા જોઈ શકશે કે જૈનના વિશેષ પરિચયના કારણથીજ અથવા અન્ય દર્શનોના સ્વરૂપ નહિ અવજોડવાથી શ્રીમાન્ રામત્તે જૈન ધર્મના તત્ત્વ-ધંની પ્રતીતિ કરી છે એવું કિમિત્ત માત્ર જલ્દા નથી. આજ વાતની પુષ્ટિમાં એક અપૂર્ણ સ્થિતિમાં મળી આવેલો પત્ર અહીં મૂક્યો છે. જે શ્રીમાનની સર્વ દર્શનો પ્રતિ સમદષ્ટિ હતી તેમજ કાલે જલ્દા દર્શન પ્રતિ સહેજ જલ્દા રામત્તુદિ નહોતી, એમ જલ્દારો.

“ અમારા ચિત્તને વિષે વારંવાર એમ આવે છે, અને એમ પરિભ્રમ સ્થિર રહ્યા કરે છે કે, જેવો આત્મકથાઓનો નિર્ધાર શ્રી વદંમાન સ્વા-મીએ, કે શ્રી મહારાદિએ કર્યો છે તેવો નિર્ધાર ખીજા સપ્રદાયને વિષે નથી. વેદાંતાદિ દર્શનોનો લક્ષ આત્મજ્ઞ બહુ અને સંપૂર્ણ મોક્ષ પ્રત્યે જનો જો-વામાં આવે છે, જલ્દા તેનો યથાધોષ નિર્ધાર સંપૂર્ણપણે તેમાં જલ્દાનો નથી,

૩૫ સંપૂર્ણ અવિરોધી હોવાયોગ્ય છે એમ પોતાનો અનુભવ બતાવે છે, પરંતુ સંપૂર્ણ અવિરોધી એમ પોતે કહેવા નથી, કેમકે તેઓ એમ કહે છે કે, “હજી મને સંપૂર્ણ આત્માવસ્થા પ્રમતી નથી; અર્થાત્ મને જે સ્વરૂપે શ્રી વર્ધમાન સ્વામી કે શ્રી ઋષભાદિ પરમપુરોને કેવલજ્ઞાન અનુભવગોચર થયું હતું તે સ્વરૂપે અનુભવગોચર થયું નથી.” કહેવાનો હેતુ એવો છે કે કોઈ પણ કારણથી કિંમિત્ત માત્ર જૈન અથવા અન્ય દર્શનોના સ્વરૂપનો અન્યથા અથવા વિરોધ આકારે વિચાર્યાંબંધનાં શ્રીમાનનો આત્મા અત્યંત કરે છે.

કોઈ એમ કહી શકે એમ તો હેમ નહિ, કે તેઓને ધર્મનો મમત્વ હતો અને તે કારણથી તેઓનું ચિત્ત જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોને સત્કરણ સ્વીકારતું હતું. જો આપ તેઓના વિચારોનો અભ્યાસ કરો, તો જણાવ કે તેઓના રોમમાં પણ કોઈ ધર્મનો કિંમિત્ત માત્ર મમત્વ નહોતો. તેઓએ પગલે વારંવાર એમ ચર્ચા કરી છે કે, ધર્મનો મમત્વ નામ જોઈએ. તેઓનું એક પદ કે જોનો વિષય શ્રીમાન રાજચંદ્રના સન્દેશમાં કહીએ, તો “જગત્માં ભિન્ન-ભિન્ન મન અને દર્શન જોવામાં આવે છે તે દૃષ્ટિએ છે.” તે પદ આપની સમીપ મુકું છું તે ઉપરથી આપ જોઈ શકશો કે, કોઈ પણ એમ કહેવાને તકરાર નહિ થાય કે, તેઓને ધર્મ સંજોગીનો મમત્વ હતો.

ભિન્ન ભિન્ન મત દેખીએ, ભેદ દૃષ્ટિનો એક;

એક તરવના મૂળમાં બાધ્યા માતો તેહ.

તેહ તરવરપટ્ટાનું આત્મધર્મ જે મૂળ;

સ્વભાવની સિદ્ધિ કરે ધર્મ તેજ અનુરૂપ.

અર્થાત્ તેઓનો કહેવાનો આશય એવો છે કે, આત્માનો વસ્તુતઃ સ્વભાવ જે દ્વારાએ સિદ્ધ થાય તેજ ધર્મ પોતાનો અથવા પોતાને અનુરૂપ છે એમ સમજવું.

જૈનતા “સ્થાનાંશ સુત”માં ધર્મ સંજોગીતા જોટલા જોટલા મન અથવા અભિપ્રાયો આવે છે, તેનો સુખ્યપદ્ધત્તે આઠ વાદમાં સમાવેશ કરેલો છે. આ આઠ વાદમાં જૈન, પેદાંત કે કોઈ પણ ધર્મ સંજોગી અભિપ્રાય આવી જાય છે. એક સમયે એક જગદાત્માએ શ્રીમાન રાજચંદ્રને પ્રશ્ન કર્યો કે, (૧) સ્થાનાંશમાં આઠવાદી કલા છે, તેમાં આપને તથા અમારે કયા વાદમાં દાખલ થવું? (૨) એ આઠ વાદથી કોઈ જૂદો માર્ગ આદરવા યોગ્ય હોય તો તે જણાવ સારૂ આપણે છે? (૩) અથવા આઠ વાદોના માર્ગોનો સરણિ કરવો એજ માર્ગ છે, કે કશી રીતે? અથવા તે આઠ વાદોના સરણિમાં કાંઈ ન્યૂનાધિકતા કરી માર્ગ પ્રદર્શ કરવો યોગ્ય છે અને છે તો શું? આનો જે જવાબ

પ્રત્યે, તેઓ જ્યારે જાણી કે, અન્ન દઈનેના પ્રજેનાઓ ઉપરજ નહિ,
તે તે દઈનેના અજ્ઞ તરફ તેઓનો અત્યંત પ્રવરત રામ હતો. તે આપની
મોપે આ સંબંધમાં કેટલાક જોવાઈથી કરાઓ લોકોં મું. સંવત ૧૮૪૧
। માગદર વા ના એક જગમાં મીમાને લખ્યું છે કે—

“ જાણી અને કાળે જેથી યાનિમાં જળ માર્ગને પામેજા થોડા વર્ષમાં
જા પુરો થઈ ગયા છે. તે મદાતમાઓની જાનમાંજને અપિછાન
વાને લોપે કોઈકજ તેનાથી સાચક સાધી રહ્યું છે. જીવને મદાતમા પ્રત્યે
હજ ન આવ્યો એ કેવી કષ્ટથી અદ્ભુત નિષ્ણિ છે ! એઓ સર્વ કષ્ટ
રતા યાનને પ્રાપ્ત થયા નહોતા; પરંતુ તે મળ્યું તેમને જદુ સમીપમાં
નું. એવા પુરો પ્રત્યે રોમાંચ જદુ ઉદ્ભવે છે, અને જાણે નિરાંતર તેઓની
રજુ સેવાજ કરીએ; એ એક આશંકા રહે છે. જાની કરતાં એવા મુમુક્ષુ
અનિદિય ઉદ્ભાસ આવે છે; તેનું કારણ એજ છે કે તેઓ યાનીના
રજુને નિરાંતર સેવે છે; અને એજ એમનું ઘસલ અઘાઈ તેના પ્રત્યે
સ્વર થાય છે; તેનું કારણ છે. એજે સમજત, નિરાંત કોણી ઈલાકિ
રો થોમી (પરમ થોમનાવાજા) હતા.”

મીમાનુ વાજમકેનો અનિદિય તથા અનુભવ મી જિન પ્રજોન વસ્તુ
વરપ થવાઈ હોવાનો થયો હતો. જ્યાં તેઓના વિચારોનું અવધોન કર-
માં આવે તો જાણ્યા વિના ન રહે કે તેઓએ અન્ન દઈને પ્રત્યે જે
યતે ઉત્તમતા જોઈ છે ત્યાં તેનો પ્રવરત રામ લખ્યો છે, મી ધિરાણી
ઓમાં અનિદિય માહાત્મ્ય મળ્યું છે તે અદ્ભુત છે એટલે તેનો પ્રવરત
મ તેઓએ ક્યો છે. નીચેના એક જગ પરથી આ વાતની પ્રતીતિ થશે,
કેટલુંજ નહિ પણ વૈદિક સપ્તમના અનુસરનાઓએ એમ જાણી નહિ લાવી
કે કે, મીમાનુનું જૈન સિદ્ધાંત અંતીમ અવધાન હતું એટલે તેઓએ
દિક સંપ્રદાયોના સિદ્ધાંતોને વધારિયનપણે : અવધોત્ત નહોતા. આ પગ
દિક અનુવાદોએને પ્રતીતિ કરાવશે કે, જેણે વૈદિક વિચારોનો પરમ પ્રતિ-
વંક અભ્યાસ ક્યો હોય તેજ આવા વિચારો લખી શકે.

આપને મેં કહ્યો તે જાણ્યા નીચે પ્રમાણે ભાગ લઉં મું—

“ આજના પ્રમાણથી નિરજન દેવની કોઈ અદ્ભુત અનુભવના પ્રાસી
જ. આજે થળા દિવસ થવાં છત્તેજો પરામજિ કોઈ અનુપમ રૂપમાં ઉદય
લખી છે. મોલીઓ, સમજાન વાસુદેવ (કૃષ્ણચંદ્ર)ને મહોની મદુદીમાં
મંખી વેચવા નિકળી હતી એતી એક મીમદુ લાગતાનમાં કયા છે; તે
સમય આજે જદુ સ્મરણમાં રહ્યો છે. અમૃત પ્રવડે છે. ત્યાં સહસ્ર દગ

કમળ છે એ મડીની મદુકી છે; અને આદિ પુરુષ તેમાં બિરાજમાન છે તે ભગવંત વાસુદેવ છે. તેની પ્રાપ્તિ સત્વ પુરુષની વિવર્તિત રૂપ આપીને યનાં તે ઉપદેશમાં આવી જ્યાં જ્યાં કોઈ મુમુક્ષુ આત્મા પ્રત્યે “ કોઈ પ્રાપ્ત થયો, હારે કોઈ માધવ થયો ” એમ કહે છે, અર્થાત્ તે વૃત્તિ કહે છે કે, આદિ પુરુષની અમને પ્રાપ્તિ ઘટ; અને એ એકજ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે; બીજું કશુંય પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય નથી; માટે તમે પ્રાપ્ત કરો. ઉદ્ધવાસમાં ફરી ફરી કહે છે. “ તમે તે પુરાણ પુરુષને પ્રાપ્ત કરો; અને જો તે પ્રાપ્તિને અથગ પ્રેમથી ઇચ્છો તો અમે તમને તે આદિપુરુષ આપી દઈએ. મદુકામાં નાંખીને વેચવા નીકળ્યા છીએ; ગ્રાહક દેખી આપી દઈએ, કોઈ ગ્રાહક યાએ. અથગ પ્રેમથી કોઈ ગ્રાહક યાએ. વાસુદેવની પ્રાપ્તિ કરાવીએ. ” મદુકામાં નાંખીને વેચવા નીકળ્યાનો અર્થ સહસ્રાંશકમળમાં અમને વાસુદેવ ભગવાન મળ્યા છે. મહાત્મું નામ માત્ર છે. આખી સૃષ્ટિને મળીને જો મહી કાઢીએ, તો માત્ર એક અમૃતરૂપ વાસુદેવ ભગવાનજ મહી નીકળે છે. એવું સુદમસ્વરૂપ તે સ્થૂળ કરી વ્યાસશ્રીએ અદ્ભુત બક્ષિત ગાંધ છે. આ વાત અને આખું ભાગવત એ એકનેજ પ્રાપ્ત કરાવવા માટે અક્ષરે અક્ષર ભરપુર છે, અને તે (અ) મને ધણા કાળ પડેલાં સમજાયું છે. ”

આ પ્રકારના અનેક લેખો અને વિચારો, સમાજનો, આપને શ્રીમાનના આપની સમીપ પડેલ મંથપરથી જાણ્યો. વૈદિક અનુયાયીઓ આ લખાણો જોયા પછી મારા ધારવા પ્રમાણે કહેવાનું મન નહિ કરે કે, શ્રીમાન રાજચંદ્રનો અભિપ્રાય જૈન માર્ગ પ્રત્યે કોઈ અન્ય સંપ્રદાયોના અભિપ્રાયો જેવા નહોતા.

હવે સજ્જનો, હું શ્રીમાન રાજચંદ્રની અધ્યાત્મદક્ષા સબંધમાં થોડાક વિચારો આપને જણાવીશ. હું આપને બતાવી મયો છું કે, શ્રીમાનનો અભિપ્રાય એવો હતો કે, આત્મસ્વરૂપ જે પ્રકારે શ્રીજિને કશું છે તેજ પ્રમાણે હોવા યોગ્ય છે. નેદાન, જૈન અને સામ્બાદિ દંડનોમાથી આત્મસ્વરૂપ કોઈ પ્રરૂપેલ છે એ સંજ્ઞાથી તેઓનો એક લેખ હું પ્રથમ આપી મયો છું. તે લેખનું “ વિચાર પૃથક્કરણ વિદ્યા ” વડે એ પરીણ કરવામાં આવે તો તેઓને આત્માનુભવ થયેલો કે નહિ. અને થયો હતો તો કંઈ હદ સુધી તેનો નિર્ણય થઈ શકે. તેઓએ તે લેખમા એમ કહ્યું છે કે “ વેદાંત જે પ્રકારે આત્મસ્વરૂપ કહે છે તે પ્રકારે સર્વથા વેદાંત અચિરોદયણું પામી શકતું નથી, કેમકે તે કહે કે તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી; કોઈ તેમા મોટો ભેદ જોવામાં આવે છે. અને ને તે પ્રકારે સામ્બાદિ દંડોને વિશે પણ એવ

જોવામાં આવે છે, અને તે પ્રકારે વેદમાં આવે છે.” આ બાગ ને
 પણ ઉપરથી દું અર્થો લઈ શું તે અર્થો પણ પ્રથમ આવી ગયેા છે.
 જેમ સોનું ગાગવાની કળાવડે સોનું ગાગવામાં આવે છે તેમ વિચારપ્રયત્ન-
 રત્નવિચારે તેઓના વિચારો માગી માગીને જોવામાં આવે, તેા જણાય
 કે, શ્રીમાન રામચંદ્રના એક રામમાં પણ વેદાંતિ દર્શનો પ્રત્યે સહેજ
 પણ ન્યૂન આવ રાખવાની જુદિ નથી; તેમ જૈન દર્શન પ્રત્યે સદાજ પણ
 પક્ષપાનમાત્ર રાખવાની ઈચ્છાજ નથી. આ વાત કહેવાનો દેતુ એ છે કે કોઈ
 એ કોમ પાંચીને એવા વિચાર ઉપર ન જાવ કે તેઓનો જૈન દર્શન પ્રત્યે
 નિન્દુમાત્ર પણ પક્ષપાન હતો. મનુષ્ય કે ધણા કોમોની પોં આ કોમ તાન
 નિષ્પક્ષતાવાળા છે. આવો ને કોમ તેમાં નેઓ ને કહે છે કે, “વેદાંત ને
 પ્રકારે આત્મસ્વરૂપ કહે છે ને પ્રકારે સર્વથા વેદાંત અવિરોધપૂર્ણ પામી શકતું
 નથી, કેમકે તે કહે છે તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી. કોઈતેમાં મેટા બેઠ
 જોવામાં આવે છે, અને તે વેદમાં આવે છે.” ને વાતમાં બે વાતો ઉપર
 ખાસ મનન કરવા જેવું છે. પ્રથમ તો તેઓ ને એમ કહે છે કે “વેદાંતિ
 કહે છે તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી” એમાં તેજ એમ કહી ને બાર-
 વાળું વચન મુકતું છે તે તેઓનો ને પ્રકારનો અનુભવ બતાવે છે. જો પોતાને
 આ વાત અનુભવરૂપ ન થઈ અનુભવ નો, તેઓ “તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વ-
 રૂપ નથી” એવું અનુભવમયક બારવાળું વચન કોઈ દહાડેા પણ કાઠન
 નહિ, કેમકે તેઓનો અનિવર્ય અજ્ઞ પણ પરથી જાણ્યું છે કે, પોતાને
 જોઈતો અનુભવ થતો દેવ ન કહેવો વિશેષ અનુભવ થતા છે એમ તેઓ
 કહે તેમ તથા ‘તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી’ ને અનુભવ થતા છે એ
 વાતની વિશેષ જાણ એજા સ્પષ્ટતા થતી છે કે તેઓ તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ

પ્રતીતિ થવા છતાં શ્રી જિનના કહેવા આત્મસ્વરૂપને સંપૂર્ણ અવિરોધીજ છે એમ કશું નથી. અર્થાત્ “જ” મૂળને ખાર ન દીધો અને પ્રથમ જ્યારે “વેદાંતાદિ દર્શનો કહે છે તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી ” એ વાક્યમાં “જ” મૂળને ખાર જતાઓ ને શું સિદ્ધ કરે છે? શ્રીમાન્ રાજચંદ્રને વેદાંતાદિ દર્શનો કહે છે તેજ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી. એવો અનુભવ થયેલો. જ્યારે જૈન કહે છે તે પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ છે એવો ચોક્કસ હક સુધી પત્તન અનુભવ અને ચોક્કસ હક પછી પ્રત્યક્ષ અનુભવથી કંઈક ન્યૂન એવો અભિપ્રાય થયેલો; સમજનો, આપને હું આશ્ચર્ય કહું છું કે, આ તેમજ તેઓના સર્વ ભેખોનું ખનન કરી આપ આપની મેજે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રના સંમતિમાં અભિપ્રાય બાંધેલો.

જૈનમાં મોક્ષ પર્વત પહેંચવા ખાટે ચૌદ ગુણ સ્થાનકરૂપી કમ મોક્ષવાર્મા આવેલ છે. આ ચૌદ ગુણસ્થાનકમાંથી પ્રથમના ત્રણ ગુણસ્થાનકો જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી પદાર્થોનું અને તેને લઈને આત્મા નામના પદાર્થનું સમ્મગ્ન દર્શન થતું નથી. ચોથા ગુણસ્થાનકની જ્યારે પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે જગતના કારણભૂત પદાર્થની સમ્યક્ પ્રતીતિ અથવા સમ્યગ્દર્શન થાય છે. જૈન શાસ્ત્રોએ સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન એને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણ ગુણોની એકતા સંપૂર્ણપણે પ્રાપ્ત કરવી તેમાં કહેલ છે. આ ત્રણમાંથી પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન તેના પાંચ ભેદ છે. મુખ્ય ભેદ; ઉપસમ, ક્ષયોપસમ અને ક્ષાયિક છે. અત્યારની જૈન માન્યતા એવી છે કે, આ કાળમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ હોય નહિ; આ જૈન માન્યતા જો ઉત્તરગંગાને હોય તો શ્રીમાન્ રાજચંદ્રે પોતાના સ્વાત્મ વૃત્તાંતોપયોગી પદમાં લખ્યું છે કે,-

ઓગણીસસે સુકતાલીશે, સમકિત શુદ્ધ પ્રકાશ્યું રે.

તેમાં “શુદ્ધ સમકિત” નો અર્થ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થઈ શકે; કારણકે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રે સ્પષ્ટ સંજ્ઞામાં કોઈ સ્થળે કહ્યું નથી કે “શુદ્ધ સમકિત” નો “અર્થ ક્ષાયિક સમકિત” છે; પરંતુ તેઓના સંપૂર્ણ વિચારોના અવલોકન પછી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે, તેઓને ક્ષાયિક સમકિત હોવું જોઈએ; આ કાળમાં ક્ષાયિક સમકિત ન હોય એવી જૈન માનીનતા ઉત્તરગંગાને હોય, અને અપવાદ માર્ગ રહી જતો હોય, તો શ્રીમાન્ રાજચંદ્ર ક્ષાયિક સમકિત જીવેલી કોટિમાં આવી શકે. આ બાબતમાં હું લંબાણમાં ઉતરવા માંગતો નથી, કારણ કે એક તરફ જૈન શાસ્ત્રની માનીનતા ઉત્તરગંગાને કે અપવાદપણે છે તેનો નિશ્ચય કરવો એ મુશ્કેલ છે, અને બીજી તરફથી શ્રીમાન્ રાજચંદ્રની દશા આબેવંતર હોઈ તે સંબંધી અભિપ્રાય બાંધવાનું સાક્ષ્ય કરવું

એ ખારી ટાંચિની બહારનું કામ છે. જેન ચાલની એક એવી આ
 “સમક્ષિ (અથવા સમ્પ્રદર્શન) પ્રાપ્ત થયા પછી ત્ને વધી નાંખ
 આરે, તો વધારેમાં વધારે પંદર બરે મોક્ષ થાય છે. ” સીમાન
 પોતાના ઉપર કહેવ રવાત્તે દર્શનોપપેક્ષી પદમાં પોતાને કૃષ્ણ દે
 કરવા પડશે તે પાત્ર ઉપર ધ્યાન બેઝ્યું છે. આ પદમાં જે બ
 તમારું ધ્યાન દૂ બેઝ્યય માત્રું શુ તે ભાગ આ પ્રમાણે છે:—

“અવસ્થ કર્મનો બોમ છે,

બોમવશે અવદીય રે;

તેથી દેહ એકજ પારીને,

જયુ સ્વપ્ન સદેશ રે.”

તેમોનું આ કથન ફાલ પ્રત્યે તેઓએ લખેલા પદમાં કે કોઈ
 નથી; પરંતુ પોતાના કવચના આદર્શન તેઓની ખાસ વધુ અ
 કતો પછી ત્રણ નોટો છે તેમાંથી લેવામાં આવેલ છે. આ નોટો
 છે તેમજ આ સમદશ્ય મૂલ્યમાં આવેલ છે. આ નોટમાંથી હ
 આમજ પોડોઃક ભાગ લેવેથી સંભવતીય કે જે ઉપરથી આપ કો
 કે આ નોટોમાં પોતાના સર્વ મુખ્ય દે.તે અથવા ન્યુનાધિક રસા પ્રમ
 સીતરવન કય છે. જે ભાગ ૮ આપને સંભવતીય ભાગ ૭ તે

બીજા આત્મશુદ્ધિએ કરી રંગતપણે કરવામાં આવતો બાવરૂપ. આત્મભાવે વિભાવ સંબંધી યોગ નેની કોણેજાળ એવમૂલ લાગે છે. નિત્ય તે વિચારવામાં આવે છે. તે વિભાવપણે વર્તતો આત્મભાવ ધણો પરીક્ષીત કર્યો છે, અને ૬૭ પૃષ્ઠ તેજ પરિણતિ વર્તે છે. તે સંપૂર્ણવિભાવયોગ નિરૂપ કર્યા વિના ચિત્ત વિશ્રાંતિ પામે એમ જાણવું નથી; અને હાલ તો તે કારણે કરી વિશેષ ક્ષેત્ર વેદન કરો પડે છે, કેમકે ઉદય વિભાવ કિયાનો છે; અને ઇચ્છા આત્મભાવમાં સ્થિતિ કરવાની છે. તથાપિ એમ રહે છે કે, ઉદયનું વિશેષ કાળ સુધી વર્તવું રહે, તો આત્મભાવ વિશેષ ચંચળ પરિણામને પામશે; કેમકે આત્મભાવ વિશેષ સ્થાન કરવાનો અવકાશ ઉદયની પ્રવૃત્તિને લીધે પ્રાપ્ત ન થઈ શકે, અને તેથી તે આત્મભાવ કંઈ પણ અભ્યુત્પન્ન પામે. જે આત્મભાવ ઉપન્ન થયો છે, તે આત્મભાવપર જો વિશેષ ભરૂ કરવામાં આવે, વા અસ્પષ્ટતામાં તેનું વિશેષ વર્ધમાનપણું થાય, અને વિશેષ જાગૃતાવસ્થા ઉપન્ન થાય; અને યોગ કાળમાં દિલકારી એવી ઉચ્ચ આત્મદયા પ્રગટે; અને જો ઉદયની સ્થિતિ પ્રમાણે ઉદયનો કાળ રહેવા દેવાનો વિચાર કરવામાં આવે, તો હવે આત્મશિથિલતા થવાનો પ્રસંગ આવશે, એમ લાગે છે; કેમકે દીર્ઘકાળનો આત્મભાવ હોવાથી અત્યારસુધી ઉદયજન્ય મને તેનું છતાં તે આત્મભાવ હજીયો નહોતો; તથાપિ કંઈક કંઈક તેની અભ્યુત્પન્ન થવા દેવાનો વખત આવ્યો છે. એમ છતાં પણ હવે કેવળ ઉદયપર ધ્યાન આપવામાં આવશે, તો શિથિલતા ઉપજી થશે. જોન દસા ધારણ કરવી ? અવહારનો ઉદય એવો છે કે, તે ધારણ કરેલી દસા ભોકાને કયાવનું નિમિત્ત થાય, તેમ અવહારની પ્રવૃત્તિ બન નહિ. ત્યારે તે અવહાર નિરૂપ કરવો ? તે પણ વિચારતાં બનવું કઠણ લાગે છે, કેમકે નેવી કંઈક સ્થિતિ વેદવાનું ચિત્ત રચ્યા કરે છે. પછી તે શિથિલતાથી, ઉદયથી કે પરેચ્છાથી કે સર્વથ દૃષ્ટી, એમ છતાં પણ અસ્પષ્ટતામાં આ અવહારને સંક્ષેપ કરવા ચિત્ત છે. તે અવહાર ત્યાં પ્રકારે સંક્ષેપ થઈ શકશે ? કેમકે તેનો વિસ્તાર વિશેષપણે જોવામાં આવે છે. વ્યાપાર સ્વરૂપે, કુટુંબ પ્રતિબંધ, સુવાવર્યા પ્રતિબંધ, દયા સ્વરૂપે, ઉદય સ્વરૂપે એ આદિ કારણે તે અવહાર વિસ્તારરૂપ જાણ્ય છે. ૬ એમ જાણું છું કે, અનતકાળથી અધ્યાત્મવત્ એવું આત્મ સ્વરૂપ કે વર્ણજ્ઞાન કેવળ દર્શન સ્વરૂપે અતર્મુહુર્તમાં ઉપજી કવું છે, તો પછી વર્ષ છમાસ કાળમાં આટલો આ અવહાર કેમ નિરૂપ નહિ થઈ શકે ? માત્ર જાગૃતિના ઉપયોગાંતરથી તેની સ્થિતિ છે, અને તે ઉપયોગના બળને નિત્ય વિચાર્યેથી અલ્પ કાળમાં તે અવહાર નિરૂપ થઈ શકવા યોગ્ય છે; તોપણ

તેડ સ્વરૂપને અન્ન વાપ્તી તે શું હશે ?
 અનુભવમેયર માત્ર રજું તે જ્ઞાન જો.
 અપરં અતમર એરો ક્યારે આવશે ?
 જ્યારે ઘટશુ જાણનાર નિર્લેષ જો.
 જિન પરમજ્ઞ પ્રાપ્તિનું કર્તુ ધ્યાન મે,
 મમ વચર ને હામ મનોરથ રૂપ જો.
 તોજશુ નિમિષ રાજ્યક મનને રત્નો.
 પ્રમુખાગાએ ઘાટ તેડ સ્વરૂપ જો. અપૂર્વ.

આ કૃષ્ણથી જોઈ શકાય છે કે, તેઓએ પોતાને વિષે સંપૂર્ણ આત્મા-
 જ્ઞાપા પ્રકટી છે, એમ કોઈ દરારે કહી અવશ માન્યુ નથી. હા, એરજું
 ખરૂં છે કે, તેઓને આત્મસ્વરૂપ અમુક મર્યાદા પર્યાં અનુભવમેયર થયું
 છે એમ તેઓના પ્રસંગે પ્રમથે ક્યારેય કદીમારી કૃષ્ણથી જાણાય છે. આ
 શોધાઈ “અનુભવમેયર માત્ર રજું ને જ્ઞાન જો” એ વાત ધ્યાનમાં
 રાખી આત્મા પદનુ પદપરજી કરવામાં આવે, તો તેઓનું અંતર મ માનવું
 તે દિશાએ હતું એમ જાણાય તેઓને અમુક મર્યાદા કદી ને મોવા કાઢવું
 જોઈએ. દમજીજ તેઓની અગત્ય વર્તમાવા એક રકો. આપની પામે
 ઘંચી. મત ને એ એ જે જાણુ ને. “નમ મનુ”
 અનુભવમેયર અપૂર્વ આત્મસ્વરૂપ કેવળ જ્ઞાન કેવળ

સ્થળે એ વાત સ્મૃતિમાં રહેલી જોઈએ કે, પોતાને ચારિત્ર્યોદ્ધ મળ્યા બાદ જે તેરમે ગુણસ્થાનકે વર્તવું કેવળાન તે હિપ્ત થવાનું શ્રીમાન રાજચંદ્રનું કહેવું જણાવું નથી. “ દર્શનસ્વરૂપે ” જે કહ્યું છે, તે ક્યાં ગુણસ્થાનકે સંબંધે તેના વિચાર સિદ્ધાંતનેતાઓજ કરી શકે.

શ્રીમાન રાજચંદ્રના સંબંધમાં કહેવા આ વિચારો આશ્ચર્યજનક દેખાતા હોઈ તે સંબંધમાં વિશેષ બોલવું એ પોતાના ગળ ઉપરાંતની વાત લાગે છે; માટે હું તે વિષયમાં વિશેષ બોલવા માંગતો નથી. સમાજનો, હું જૈન-ધોને એટલુંજ અહીં જણાવવા માગું છું કે, તમે શ્રીમાન રાજચંદ્ર અને તેના જીવનનો સંપૂર્ણપણે અભ્યાસ કરો; અને જો તમારી ખાત્રી થાય કે, તેઓ જીવવાનું મહાવીરાદિ મહાત્માઓએ નિરૂપણ કરેલ આત્મસ્વરૂપને ચોક્કસ હરે પહેંચેલા હતા, તો શ્રી મહાવીરાદિ મહાત્માઓએ નિરૂપણ કરેલ આત્મસ્વરૂપ વધાવોજ હોઈ આજના કાળમાં પણ તેવા સ્વરૂપને પામી શકાય છે, એવું જોઓ જૈનદર્શનના સિદ્ધાંતોથી પરિચિત નથી તેઓને તમે શ્રીમાનના ઉદાહરણથી પ્રતીત કરાવી શકશો. પણ આવી ભુદ્ધિ આપણા વર્તમાન જૈન સમાજને મુજે એવાં હજુ આપણાં સુભાગ્ય હોય એમ મને લાગતું નથી. તેનાં પણ કારણો છે. જે કારણો હું આ નિમિષનો ઉપમં-હાર કરતી વખતે બોલીશ. હવે, જૈન માર્ગની અનેક મતમનાંતરોવાળી સ્થિતિ થઈ ગઈ છે, અને તેવી સ્થિતિના કારણે જીવવાનું મહાવીરાદિ પુરુષોએ પ્રરેષ જૂન જૈન માર્ગથી સમાજ કેટલી દૂર થઈ ગઈ છે તેનું જૈન સમાજને બાત કશી જૈન માર્ગનો પુનરુદ્ધાર કરવા સંબંધી તેમની જે પરમ ઇચ્છા હતી તે સંબંધી યોગ્ય જણાવીશ. શ્રીમાન રાજચંદ્ર વર્તમાન જૈન સમાજની સ્થિતિ માટે કેવો અગિયાર ધરાવતા હતા તે પ્રથમ જણવું ઉપયોગી થઈ પડશે. તેઓ અત્યારની સ્થિતિનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહે છે:—

સ્વપર પરમોપકારક પરમાર્થમય સત્ય ધર્મ જ્યવંત વર્તો.

(૧) આશ્ચર્યકારક જંદ પડી ગયા છે.

(૨) ખંડિત છે.

(૩) મૂર્ખ કરવાનું સાધન દુર્ગંધ દેખાય છે.

(૪) તે પ્રભાવને વિગે મદત અંતરાય છે.

(૫) દેશ કાળાદિ બધું પ્રતિકૂળ છે.

(૬) વીનરાઓનો મન લોક પ્રતિકૂળ થઈ પડ્યો છે.

(૭) રીયા જે લોકો તેને માને છે તેના જણમાં જન તે પ્રતીત

જાણતો નથી, અથવા અન્ય મને વીનરાઓનો મન સમજી શક્ય નથી.

મપાણી રીને વજા છોને તે ખાઈ મદજુ થતા થોડા થાય.
 દાંનની રીને વારસ છોને મદજુ થાય. જો જિનને અનિમન માં
 નિરખુ કરતા થોડા કષ્ટતામાં આવે તો તે સંપ્રદાયના પ્રકારે નિરખુ
 થશે. ધિરો અમઅલિન છે. કમકે તેની સ્થનાનું સાંપ્રદાયિક સ્વરૂપ થા
 મજુ છે. દાંનની અપેક્ષાએ કામકે છોને વૃષાકારી થાય. એકમે ધિરો
 આવે છે. જે કામ મોટા પુરો થવા છે તેઓ પ્રથમથી દાસા
 (નિશ્ચયિ) મમજુ લગતા દતા. અને ખાલી મદજુમાંના ખીજને પ્રથ
 મથી અવ્યક્તપને લખ્યા એવા દતા. અવતા સ્વામરજુ અવિરોધ જે
 થવા દતા.”

તેનામને, આપ મીઠાનની આ વિચારખા વપરથી જોઇ શકો છો,
તેના તેવાને વિં આપ પુત્રદાર કરવાનું કામ કરવાની મંજી તેવાનું
વાતના કલા, અને તેને સાચીજ આ વિચારખાઈ જાણતી છે.

[illegible]

જૂરા માણસોએ તેના પ્રવલો કરેલા તેના પોડાક લખવાઓ નું આપતી સમીપે મૂકેલ. એક જિગડાએ જ્યારે આ દિશામાં જવાજુ કરેલું ત્યારે તેઓને કીમાને સંવત ૧૯૪૭ ના પોસ ગુરુ ૧૦ મેં આ પ્રમાણે લખ્યું હતું:

“આપ પરમાર્થ માટે જે પરમ આશંકા રાખો છે તે હિરેન્દ્રા દશે, તો કોઈ અપૂર્વ વાટેથી પાર પડશે. જેઓને આનિધી કરી પરમાર્થનો લક્ષ મગરો દુર્લભ થયો છે, એવા ભારત ક્ષેત્રવાસી મનુષ્ય પ્રત્યે તે પરમ કૃપાનુ પરમ કૃપા કરશે, પરંતુ હમણાં થોડો કાળ તેની હિંદી હોય તેનું જાણવું નથી.”

સંવત ૧૯૪૮ ના આવજુ વા ૧૪ ના એક પત્રમાં લખ્યું છે કે:—

“પરમાર્થ કેવા પ્રકારના સપ્રદાયે કરેલો એ પ્રકાર જ્યાં સુધી ઉપાધિ ભેદ પરિસ્થિતિમાં નહિ થાય ત્યાં સુધી, માનવજાતમાં અને અવિચાર અવસ્થા નિર્વિચારમાં રાખ્યો છે, અર્થાત્ તે વિચાર હાથ કરવા વિષે હતાસપક્ષ વર્તે છે.” આ પ્રકારના અનેક રથસોએ જવાજુ આપ્યા છે એટલુંજ નહિ, પણ તેઓનાં એકો જલ હતો કે, અને ત્યાં સુધી એક પરિસ્થિતિમાં પણ ન આવતું. પોતાનું નામ હાથ જજુ કોમને ન આપવા માટે તેઓ તેમના પરિસ્થિતિમાં આવનારાં માણસોને હમેટા કરેલા રહેતા. તેમજ લખવા રહેતા. સંવત ૧૯૪૭ ના મદા વા સાતમે લખાએલા તેઓના એક પત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે : મને તેવા મુનુક્ષોએ પણ કે નામપૂર્વક જણાવેલા નહિ. દાસ એવા કે એ કેદો : અમને ૧૯૩૭ છે...ને આપે ૧૭ લખી માફ મદા ૧૫ ૧૫ : પણ તેમને ૬૬ થા : જોડે નહા ને પ્રત્યે પ્રમ :

પરિચયમાં આવ્યા (વ્યાપારનો) પ્રસંગ રહ્યા છતાં, ધર્મ પ્રસંગે આવવું યાવ, તે વિશેષ અદેશ યોગ્ય નહીં, જેમ બને તેમ તે પરિચયથી-ધર્મ પ્રસંગને નામે-દૂર રહેવાનું ચિત્ત વિશેષપણે રહ્યા કરે છે. વૈરાગ્ય, ઉપશમનું બળ વગેરે, તે પ્રકારનો સત્સંગ-સત્યાત્મનો પરિચય કરવો એ, જીવને પરમ હિતકારી છે. બીજો પરિચય જેમ બને તેમ નિવર્તન યોગ્ય છે. ”

ભાવનમરવાળા બાધ કુંવરજી આજીંદગીએ ભાવનમર તરફ આવવા માટે આમંત્રણ કરેલું; તેનો ઉત્તર સંવત ૧૯૫૧ ના કામગમીમાં આ પ્રમાણે આપ્યો છે:—

“ વિશેષ વિનંતિ કે, તમારું લખેલું પત્ર ૧ મળ્યું છે, તે તરફ આવવા સંબંધીમાં નીચે પ્રમાણે સ્થિતિ છે:—લોકોને અદેશો પડે એવી જાનને બાળ બચકારનો ઉદય છે, અને તેવા બચકાર સાથે જગતના નિર્મથ પુરુષ જેવો ઉપદેશ કરવો તે માર્ગનો વિરોધ કરવા જેવું છે; અને એમ જાણીને તથા તેના જેવાં બીજાં કારણોનું સ્વરૂપ વિચારી ધણું કરીને લોકોને અદેશનો હેતુ યાવ તેવા પ્રસંગમાં મારું આવવું યત્ન નથી. વખતે ક્યારેક કોઈ સમાગમમાં આવે છે, અને કંઈક સ્વાર્થાધિક કહેવાનું યાવ છે. એમાં પણ ચિત્તની ધ્વજિત પ્રવૃત્તિ નથી. પૂર્વે મથાસ્થિત વિચાર ક્યાં વિના જીવે પ્રવૃત્તિ કરી તેથી આવ્યા બચકારનો ઉદય પ્રાપ્ત થયો છે; જેથી ધણીવાર ચિત્તમાં શંકા રહે છે; પણ મથાસ્થિત સમ પરિણામે વેદનું ઘટે છે એમ જાણી ધણું કરી તેવી વૃત્તિ રહે છે. આ વ્યાપારાદિ ઉદય બચકારથી ને ને સંગ યાવ છે, તેમાં ધણું કરી અસંગ-પરિણામ વત્ પ્રવૃત્તિ યાવ છે; કેમકે તેમાં સારભૂતપણું કંઈ લાગતું નથી. પણ જે ધર્મ બચકારના પ્રસંગમાં આવવું યાવ ત્યાં તે પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે વર્તવું ઘટે નહીં. તેમ બીજો આશય વિચારી પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે નો તેટલું સમર્થપણું હાથ નથી. તેથી તેવા પ્રસંગમાં ધણું કરીને મારું આવવું ઓછું યાવ છે, અને એ કેમ ફેરવવાનું ચિત્તમાં હાથ બેસતું નથી. છતાં તે તરફ આવવાના પ્રસંગમાં તેમ કરવા કંઈ પણ વિચાર મેં ક્યો હોય, તથાપિ તે કેમ ફેરવતાં બીજા વિત્ત કારણોનો આગમપર સંભવ થયે એમ પ્રત્યક્ષ દેખાવાથી કેમ ફેરવવા સંબંધીની વૃત્તિ ઉપશમ કરવી યોગ્ય લાગવાથી તેમ કરેલ છે; આ આશય શિવાય ચિત્તમાં બીજા આશય પણ તે તરફ હાથ નહીં આવવાના સંબંધમાં છે, પણ કોઈ સોંક બચકારરૂપ કારણથી આવવા વિશેનો વિચાર વિસર્જન ક્યો નથી. મારા આવવા, નહીં આવવા વિશેમાં જો કંઈ વાન નહીં ઉચ્ચારવાનું બને તો તેમ કરવા વિનંતિ છે. ”

જુદા જુદા શૃદ્ધ્યોએ આ રીતે લીધાને પરમાર્થ માર્ગનો પ્રકાશ કરવા પશ્ચાત્તપ્તિ કરેલું; તથાપિ, તેઓએ પોતાની અંતીમ રત્તિ પરમાર્થ માર્ગનો પ્રકાશ બને, તો કરવા છતાં, જ્યાં સુધી પોતે પારેલા સંન્યે-
તોમાં પ્રકાશ નહોતો ત્યાં સુધી તેમ કરવાની ના પાડેલી. અત્રે હવે શ્રી હોષો-
તેઓએ એ વિચાર કરતાં મને તે દેવ તેઓની ખાનગી કાપરીમાંથી જાણાયો.
પરંતુ મહા પરમ કારણરૂપિ કરતાં પણ પ્રથમ ચૈતન્ય ત્રિન પ્રતિમા
વા ! ચૈતન્ય ત્રિન પ્રતિમા વા ! તેનો કાગ છે ?
તે વિશે નિર્વિચાર છું.

તેણે જિન પ્રતિમા લા ? તેણે કાળા છે ?

ते विने निर्विग्रह वा.

ତେଣୁ କ୍ଷେତ୍ର ଯୋଗ ୦ ।

भूतेश

તેજ પરાક્રમ છે !

अधमत्त गुरुजी या.

તેલુગુ આકૃષ્ટિમાં છે.

५. अथवा, यद्यपि वेदों में

... ..

श्री श्री गुरुभ्यो नमः

4/2, 2012

આશય એવો જણાય છે કે, “પરાનુમદ” અને “ગિનની અગ્રીવ દ્વારે” માટે આ “કાળ” અનુકૂળ છે કે? તેનો ઉત્તર ને, આપ્યો છે કે “તે તિમે નિર્વિકલ્પ થા.” તેનો આશય એમ સમજાવે છે કે, વર્તમાનકાળ તિમે નિર્વિકલ્પ રહેવા જેવું છે, અર્થાત્ વર્તમાનકાળ બા-
ધક નથી. ખીન્ને પ્રશ્ન ને કયો છે કે “તેનો હેતુઓ છે?” તેનો આશય એમ જણાય છે કે, તે હચ્છિત સ્થિતિને માટે યોગ અર્થાત્ બૂમિ સાનુકૂળ છે કે નહીં તેનો ઉત્તર ને આપ્યો છે કે “ગમેય” અર્થાત્ “અપેક્ષક” તે પરથી અસરગતતા વિના કદી સકાય કે, બૂમિ પોતાને પ્રતિ-
કૂળ જણાવ નથી. ત્રીજા પ્રશ્નમાં એમ ને કયું કે તેનું ‘પરાક્રમ’ છે? તેનો આશય એમ જણાય છે કે, આવી હચ્છિત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે તેનું પોતાને વિશે સામર્થ્ય છે કે નહીં? તેનો ઉત્તર ને આપ્યો છે કે “અપ-
મન યરતીર થા.” ને એમ દર્શાવે છે કે “ને પ્રમન આવ છે તે કાળ-
વાણ યરતીરના” સાથે, તો “પરાક્રમ” પબ્દ છે. અર્થાત્ આ ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર પબ્દ “દકાર” આપ્યો છે. ચોથો પ્રશ્ન ને કયો છે કે, “તેનું આયુષ્યમય છે કે” તેનો દેહ એમ જણાય છે કે મીમાન્સ પોને હચ્છિત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે તેનું આયુષ્ય જળ પરાવે છે કે નહીં તે પોતાના મનમાં વિચારે છે. તેનો ઉત્તર ને આપ્યો છે કે “યું લખનું? યું કહેનું? અંતનુંમ હેતુઓ હીને નો.” તેપરથી એમ ન કદી મક્કતા પોચા છે કે તે “દકારનાં” મા અવશ “નકાર” માં છે. ને કદી શકાય ને એટલુંમ છે કે તે કનક ‘નોખસ્થિતિ’ મા છે. તિ આ પવરજનુ મન્ય દોષ તે પ્રથમ પબ્દ પ્રશ્નોના ઉત્તર “દકાર” ના છે, અને ચોથો “આયુષ્યમય” મળ્યોનો પ્રશ્ન નોખ સ્થિતિમાં છે અથવા તકાલીન સ્થિતિ આયુષ્યમય મળ્યો તિને જણાય છે.

આ કિસ્મથી તિનેએ કયા કયા સંસ્કારો ત મળ્યાં છે કે? કયાનું કનક દોષ ન પબ્દ ને આગળે કે ન નકારો

૧૨, કનકના જન મળ્યાનું પાત્ર નથી ને નકાર ના મ-
દલ ના ને ને તિનેઓ અનિયત સુ દલ ન ને ને નકારો
પ્રથમ કનકના જનના જન અને દિવનક નવકાપોની નકાર ન નવકા નકારો
અનિયત સુ કનો ન જણાવીશ, અને કદી કનકના નકાર ન ન-
અવશ કે ન દિવનકો માન્ય કનક નથી તેના મળ્યાનું તિનેએ અન-
કનક સુ કનો ને જણાવીશ.

૧૩૨ ૧૩૩ ના અન્ય ૧૬ ના ૧૩૪નો એક રામ

ન હોય, તો જ્ઞાન ગુણ કહેવાય છે; તેમજ ક્રિયા હોય અને જ્ઞાન ન હોય તે ક્રિયા ગુણ કહેવાય છે. જૈનસમાજમાં અત્યારે ઘણુંખરું આવી રિયનિ થઇ ગયેલી જોઈ શ્રીમાન્ રાજચંદ્રે તે સંબંધમાં સમાજનું ધ્યાન ખેંચવા માટે પ્રયત્ન કર્યો છે; પણ દીલગીરી, તથા આશર્ય જેવું છે કે, જેમ શ્રીમાન્ આનંદપ્રનજી જેવા પ્રજાગ આત્મજ્ઞાનીને ને સમયના લોકોમાંથી કેટલાકે એમ માની લીધા હતા કે, આનંદપ્રનજી મહારાજ અધ્યાત્મી હોઇ ક્રિયાનું ઉચ્ચ પન કરે છે, તેમજ કેટલાકે પોતાના મતાંધપણને લઈને તેઓને એવા ખોટા આકારમાં ચીતરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો કે, આનંદપ્રનજી મહારાજ ક્રિયાના નિષેધક હતા; તેવીજ રીતે હમણું શ્રીમાન્ રાજચંદ્રના સંબંધમાં કેટલેક રચણે કામ લેવામાં આવતું જોવામાં આવે છે. જે જોઇ દુઃખ થાય છે. જેઓને પોતાના કુશલભેના વહિવટદારોમાંજ મમત્વ બાંધાઈ ગયું છે તેઓ ખિચારો તેઓને જે રીતે તેવા વહિવટદારો તરફથી ચિત્ર બનાવવામાં આવે છે, તેવું માની લે છે; પરંતુ તેઓ જોઇ શકતા નથી કે, કાંતો તેઓ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ લોકરૂઢ સંસ્કારોને લઈને, અને કાંતો પોતાના મહાત્મ્યમાં ઘટાડો થવાનો ભય જાણી આવું નહીં ઈચ્છવા યોગ્ય ચિત્ર બતાવે છે. મહાશય પ્રમુખ સાહેબ, આપે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રના વિચારો અવશોભા હશે, અને આપને પ્રતીતિ થઇ હશે કે, તેઓનો અપૂર્ણ ઉપદેશ એજ છે કે જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બન્ને યુગપદ ભાવે જોઇએ; અને તેમ છતાં જે પ્રકારના સંસ્કારો શ્રીમાન્ આનંદપ્રનજી પ્રત્યે થતા હતા તે પ્રકારના સંસ્કારો શ્રીમાન્ રાજચંદ્ર પ્રત્યે થવાનું કોઈ કોઈ રચણેથી થયું છે. આવા પ્રકારનું અન્યથા ચિત્ર બનાવવામાં આવે, તેથી હું એમ માનું છું કે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રના આત્માને, તો કાંઈ તુકશાન નથી થયું અને નથી થવાનું, પરંતુ જે તુકશાન થાય છે તે તેવા પ્રયત્ન કરનારના આત્માને અને ધર્મવહિવટદારોની સમાજને થાય છે; કારણ કે આપ સારી રીતે માહિત હશે કે, આપણી ઉપદેશની જુની દૈલીએ ધર્મના સંસ્કારો નવી પ્રજાને માલ ધણું કરી થતા નથી; જ્યારે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રની દૈલીથી જેઓને પશ્ચિમ ભણીના જડવાદનો પરિચય છે તેના પ્રત્યે પણ ધર્મ સજ્જનીના સંસ્કારો થાય છે. મારો વિષય મારાથી ઘણા વિસ્તારવાળો થઇ ગયો છે એટલે અહીં હવે વધારે લેખો શ્રીમાન્ના લેખોમાંથી ટાંકવા માંગતો નથી; પરંતુ આપણા દિ દીઓની હાડ-મારી માટે જાતિદુઃખ બોગની દક્ષિણ આફ્રિકામાં જે પુરુષ-શ્રીયુત મોહનદાસ મોંધી બેરીસ્ટર લગન ચલાવી રહ્યા છે તેઓ પ્રત્યે શ્રીમાને લખેલા પત્રો તરફ આપનું ધ્યાન ખેંચું છું. આપ તે લેખો વાંચી જોશો, અને પછી આપ

તેઓ તેવો ખુલાસો કરવાને નિષ્ણ થવા જોઈએ. જો કોઈ પણ શક્તિમત્ યાત્રી તે આત્મવાદીઓજ છે; કારણ કે આત્મવાદને માનનારાઓ આત્માનું નિત્યત્વ સ્વીકારે છે, અર્થાત્ આત્મા નિત્ય હોઈ શ્રીમાન્ રાજચંદ્ર આત્મવાદનું સત્યત્વ ઠરાવવા માટે પ્રત્યક્ ઉદાહરણરૂપ હતા તો તે અયોગ્ય કહેવાશે ? અને જો અયોગ્ય ન કહેવાય, તો હું જે કહું છું કે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રના દર્શનથી આત્મવાદને માનનારાઓએ તેમને માટે અભિમાન ધરવું જોઈએ તે શું યોગ્ય નથી ?

આત્મવાદીઓ પછી જૈનિયોએ અભિમાન ધરવા જેવું છે. જો ખરું પૂછો તો જૈનિયોએ સર્વ કરતાં વિશેષ અભિમાન ધરવા જેવું કારણ છે. તેઓ જૈન શિવાયની બન્ય સૃષ્ટિને બનાવી ચક્રે કે, અમારે વિશેષેક પુરુષ થઈ ગયા છે કે, જે પુરુષની સક્રિયતા જાહેર રીતે મહાન, અત્યંત શક્તિશાળી અને અસાધારણ હતી એમ સ્વીકારાએક છે. તેણે સમર્થમાં સમર્થ નાસ્તિકો વિચારે બાંધે તેવા પ્રકારના વિચારોની વિચારણાથી માંડી સર્વ જ્ઞાનોના સિદ્ધાંતોનું અવગોચન કેવળ નિષ્પક્ષપાત જુદિએ, તેમજ જૈન માર્ગમાં મમત્વ રાખ્યા વિના કરી શકે તે જિનોએ પ્રણીત કરેલ આત્મસ્વરૂપ અને વિશ્વવ્યવસ્થાનું સ્વરૂપ સ્વીકારેલ છે. શ્રી જિનના સિદ્ધાંતની વિશેષ પુષ્ટિ અર્થે શ્રીમાન્ રાજચંદ્રનું પ્રત્યક્ ઉદાહરણ આપવાનું જૈનિયોને એક ઉત્તમ કારણ શું નથી મળતું ? અને જો મળતું હોય તો તે બાજનમાં જૈનિયોએ અભિમાન ધરવા જેવું નથી ? મારી સાથે દરેક વિચારવાન માણસ ક્યુમ થશે કે, જૈનિયોને પોતાના માર્ગની વિશેષ હકીકત કરનાર આના કરતાં વધારે નિમિત્ત હાથના સમયમાં બાગ્યેજ મજે તેમ છે, પરંતુ પ્રસિદ્ધ લેખક બર્કે કહે છે તે પ્રમાણે ઇનિયા ૫૦ વર્ષ પાછળ છે, એટલે જૈનસમાજ શ્રીમાનની શક્તિની તરતમાં પીછાણ કરશે એમ મને લાગતું નથી; મતલબ કે જે સમાજમાં જ્યારે જ્યારે કોઈ અસાધારણ પુરુષ યાત્રી છે અને તે તેના વિચારો સમાજને વિશેષ વિચારપૂર્વક અને સ્વતંત્ર જુદિએ બનાવે ત્યારે સમાજ તેને સહન કરી ચકતી નથી; કારણ કે સમાજને લાગે છે કે, તે અમારા વિચારોથી બીજા કોઈ પ્રકારે પ્રતિપાદન કરે છે; પરંતુ જો વિચાર સહિષ્ણુતા રાખી વિચારે તો જણાય કે તે પુરુષ તમારા વિચારોથી અન્યથા કહેતો નથી; પરંતુ તમારા વિચારોની ઉત્તમતા કેમ લાગે તેમ કરવાનો તેમનો પ્રયત્ન છે. પણ આવી જુદિ સમાજમાં જ્યારે યાય, કે જ્યારે રૂઢીઠંડ વિચાર વાતાવરણને બદલે સ્વતંત્ર પરંતુ સ્વચ્છ વિચાર વાતાવરણ સમાજમાં આવે.

મુખમાં મુખને ચાલિ, દિનરાત્ર રહે નહિ ધ્યાનમાં;
 પ્રસાંનિ અનંત મુખમાં જે, ક્રમું પણ તે વર ને જવ તે.

મજ્જનો, હું આ શ્રીમાન રાજવંશના આધ્યાત્મિક જીવને પૂર્વ કાંડું. પૂર્વ કરતાં મારે વિશેષ કંઈ કહેવું નથી. એક વાત મારે એ કહેવાની છે કે, હું રાજાનામાં કહી ગયો હતો કે, તેઓનું જીવન એવા પ્રકારનું છે કે, મને તેડવું તેને સાદા આકારમાં કહેવામાં આવે, તોપણ તે જીભએને અનિશ્ચયોક્તિય લાગે નેમ છે. તેમજ જીભ જેઓને શ્રીમાનના સમાગમનો લાભ મળ્યો હતો તેને તો નેમની યજ્ઞિઓ અને ઇશાના સંબંધમાં જે મહાત્મ્ય બુદ્ધિ જાણ થઈ હતી તેથી એમ લાગે છે કે તેમના સંબંધમાં "જે કંઈ કહેવું તે, મુખને સ્વપ્ન થયું હોય અને કહી શકે નહીં તેથી પશ્ચાત્તપ કરે" તેના જેવું છે. હું આજની સપ્તમી કંઈ કહી ગયો, તે આપમાંના જેઓને તેઓનો મહામમ નહીં થયો હોય તેને કદાચ યોગ્યતા અનિશ્ચયોક્તિય લાગશે; જ્યારે જેઓને તેઓનો પરિચય થયો હતો તેઓને એમ લાગશે કે, મેં જાનતા કર્યો તેઓની યજ્ઞિઓ અને ઇશા હતી તેના કરતાં ધણુજ ન્યૂન કહી વિચાર સ્વાતંત્ર્ય લાભનું નથી. જન્મે પછે મને તેમ બોલે તેનો પચાસ નહીં કરતાં હું કહ્યું કે, મને તેઓના સંબંધમાં વર્તમાન દેશ, કાળને અનુકૂળ દોષ મહાજ તેનો લાભ થઈ શકે તેડવું કહેવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

જેટિ શ્રાવણનો આ જ્યંતિ જેના પ્રમંથને માટે તૈયાર કરેલો આ નિયમ મનેજ લખ્યો થયો છે; પરંતુ તે નિર્ણયે થયો છે. આપે માં કવન જે ધીજ પૂર્વક માંભળું છે તે માટે જવાબર ખાતી માં સ્થાન લેવાની રજા કહ્યું.

મીં ગોવિંદજી મૂળજી મેપાણી, ખી. એ એ આપેલું ભાષણ.

ખાન.૧ નું નેમકામજી નવા નુજાનુંગી મજ્જનો !-આજના માંન-
વિડ ૪૫૪ નં. ૧ : વિડ ૪૫૪ જગતના હું આજની વાત બે બેઠે બેઠે-
૨ની ૪૫૪ નં. ૨ : બેઠેની ૪૫૪ માટે જાણુ જોએ, કે શ્રીમાન
રાજવંશના મન.વનજી આજના હું માંનજાણી થયો નથી. તે પછી એ
મન.નુજાના કહે હું જાણીએ શા માટે બેઠે મુ એ જાન મારે આપને

મધ્યભરતી જોડે; અને એજ માઈ અને મોવવાનું પ્રયોજન છે એ માટે પ્રથમ પૂજ્યપીના લેખોપરથી હું સુ ને:ષ પામ્યો છું તે આપને વિરોધ નથી; અને તે પછી એમના ચરિત્રનો હું વૃત્તિચિત્ર ખ્યાલ આપીશ, જે પરથી એ મહાત્માને મારા મુર માનવાની પુઠ્ઠિ સમારખું ને વાત્સલ્ય છે એ આપ મને એ મમણ સચી.

પૂજ્યપીના લેખોનો જે લોડો જાગ એ વાંચ્યો છે તે પરથી તેમના ઉપરોક્તો મુખ્ય સાર અને નીચે પ્રમાણે જણાવો છે:—

આત્મા છે, અને તે આ દેહાદિથી સદા અરોગ છે, એટલી ૯૯ પ્રતીતિ થઈ એ વીતરામમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનું પ્રથમ પદથીયું છે. વર્તમાન કાળમાં એ ધર્મિય માનં પામવાને જનુરૂપ સાધનોનો અત્યંત અભાવ છે, માટે વિશેષે શીને સખગ પ્રાપ્તિ કરો. જ્યૈર્ન દુરનં નામના એક કવિએ કહ્યું છે કે—

Pitch thy behaviour low
thy projects high,
So shalt thou humble,
and magnum mors be

જે માણસ પોતાનું કલ્યાણ કરી શકતો નથી, પોતાનું કર્તવ્ય યથાર્થ રીતે સમજ્યો નથી, જેની રહેણીકડેણી એક ઘઈ નથી તેનાથી અન્યનું કલ્યાણ થઈ શકે એમ નથી એ દેખીતું જ છે. પાંચપચીસ ચાલતા પ્રધો વંચતાથી જે માણસ પોતાને યાત્રી વા પારંગત વા ખૂલું માને છે, અને બીજાને ઉપદેશ દેવા મંડી પડે છે તે પોતાની જવાબદારી સમજી શક્યો નથી. એ સંબંધે એમના નીચેના બે પદ જલ્દ વિચારવા યોગ્ય છે:-

સુખથી યાત્રા કર્યે અને, અંતરૂ ન છૂટ્યો મોઢ,
તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર યાત્રીનો દ્રોહ.
નહિ દે તું ઉપદેશકું, પ્રથમ ભેદિ ઉપદેશ,
સજસે ત્યારા અમમ હૈ, વો યાત્રીકા દેશ.

આ સુધારાના જમાનામાં સુધારો કરવા વિશે ધર્મીય બોલાયું છે ને બોલાય છે, પણ ચારિત્ર્યજન વિનાનું બોલવું, જોઈએ તેવું ફળ આપતું નથી. માટે તેથી આગળ વધી, દરેક શુભચિંતકે શુદ્ધ વિચાર પ્રમાણે આચાર રાખવા-જાતિ દર્શાવત બેસાડવાની જરૂર છે.

હાલ ધાર્મિક શિક્ષણ વિશે ઘણા ઉદાપોહ કરવામાં આવે છે, પણ ધાર્મિક શિક્ષણ તે શુદ્ધ ઉપદેશ નહિ-તેથી તો ઉચ્ચ શાળાથી છુટી ધર્મ જાણ, યાત્રાપર અભાવ આવી દુર્લભબોધી ધર્મ જવાય-પણ દેવગુરની આદાનુસાર પવિત્ર જીંદગી ગુજારવી એ છે. શુદ્ધ ઉપદેશ આપવા કરતાં ભાગ્યજીવીજ વિદ્યાર્થીનું વર્તન પવિત્ર રાખવા પ્રત્યે લક્ષ આપો એમ ફોએરે પણ કહ્યું છે. હાલની કેળવણીની એ એક મોટી ખામી છે કે, ત્યારે વિચારમાં માણસ આગળ વધી જાય છે ત્યારે આચારમાં પાછળ રહી જાય છે. આ વિરોધ ટાળવા યોગ્ય છે.

જીવન માગવાની સર્વથી સહેલી ને સરળ રીત એ ■ કે ચાત્રાચા પ્રમાણે જીંદગી ગુજારવી એજ વાતનું પ્રતિષ્ઠાન મહાન શિક્ષણવેત્તા "ફોએરે" પણ કહેવ છે, અને ફોએરેનું નામ આપવાનું કારણ એજ કે જે વાતોને આપણે અજ્ઞાત માનીએ છીએ તે અસત્ય નહિ પણ સુચ્ય ■ એમ સર્વ તત્ત્વચિંતકોને જણાય છે.

ત્રણે કાળમાં હોય એક, પરમાર્થનો પંથ;
પ્રેરે જે પરમાર્થને, તે બચવાર સખત.

બચવાર ને પરમાર્થ વચ્ચે કદી વિરોધ હોઈ શકે નહિ. જે સામાન્ય માનીતતા પડી શકે છે કે પરમાર્થની વાતો બચવારમાં કામ આવે નહિ

કપાલની ઉપચાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
જને એક અંતર દ્યા, તે કહીએ જીવાસ.

અનતો કાળ મયા જાન વિના આપણે આશુકીએ છીએ. તેમાં સામાન્ય ધર્મ કરણી પણ આપણે અનેક વાર કરી હશે. છતાં જમણુ ટપું નથી તેનું કારણ શું ? અનાદિથી પડેલા અધ્યાસ પ્રમાણે, તત્ત્વ સમજ્યા વિના, નિજકલ્પનાએ, પોતાને કાલે તેને ધર્મ માની સ્વજીવે વર્તવું એવ.

પ્રભુ પ્રભુ હવે લાગી નહીં, પડ્યો ન સદ્ગુર પાપ;
દીઠા નહિ નિજદોષ તો, તરીયે કોણુ ઉપાય ?
અધમાધમ અધિકો પતીત, સકળ જગતમાં દુષ્ઠ;
એ નિશ્ચય આજ્યા વિના, સાધન કરશે શુંય ?

માટે આ અનાદિની મિથ્યા—અજ્ઞસમજ દષ્ટિ ટાળી, વીતરાગના કલ્પ પર નિઃશંકે આરથા આણી, નવીન દષ્ટિએ, ઉપર્યુક્ત જિજ્ઞાસુરુતિએ, માર્ગનું આરાધન કરો.

શ્રીમાને અનેક સ્થળે આસ જાર આપીને કહ્યું છે કે સદ્ગુર વા સત્સંગનો યોગ થવાવિના સ્વજીવ ટળી શકતો નથી,—આત્મબોધ યજ્ઞસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી; અને તે કેવળ સત્ય છે. વીરપરમાત્માએ પણ એમજ કહ્યું છે. ખુદ નમસ્કાર મંત્રનું પણ એજ રહસ્ય છે. તેમાં પ્રથમ પદે તેરમા ગુણસ્થાનક એવા સયોગી જિનેશ્વરને, તેજા સદ્ગુર હોઈ, પ્રથમ નમસ્કાર કરેલ છે, અને પછી સિદ્ધ પરમાત્મા નમસ્કાર કરેલ છે. આ બે સમજી સદ્ગુર સન્નુજ થવા તત્પર થવું એ હિતકારી છે. સદ્ગુરના વા સત્સંગના આભાવે મા અજાણે ઉત્તમ સાત્ત્વમાં નિરંતર એકાગ્ર રહેવું તે પણ સત્સંગ છે. આત્માને સત્ય રંગ ચઢાવે તેજ સત્સંગ.

આ પ્રમાણે સુમુમુની દષ્ટિએ પૂજ્યશ્રીના ઉપદેશનો ટુંક સાર આપને જણાવેલો. હવે તેમનાં લખાણો તથા ચેલીનું કાંઈક અવલોકન કરીએ.

અને તેમના સંબંધે એ પ્રશ્નગોની વાત સાંભળી તે જણાવીશ. કાલે પૂજ્યશ્રીને પ્રશ્ન કર્યો હતો કે મહાવીરના સર્વ કથનપર મને શ્રદ્ધા એમે છે, પણ પૃથ્વીને તેમણે સપાટ કેમ કહી હતો ? તેના જવાબમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે, તમને પૃથ્વી યોગ હોય તેથી લાગ છે કે સપાટ હોય તેથી લાગ છે ? પ્રત્યુત્તર, જાનેથી નહિ. તો પછી, શ્રીમાને કહ્યું, મહાવીર પરમ પુરુષ હતા એવી જવાબે તમને ખાતરી છે ત્યારે પરમપદપ્રાપ્તિના માર્ગમાં અનુપકારી એવી આ વાત વિષે વીતરાગના વચનમાં શંકા લાવી શા માટે તે પવિત્ર માર્ગથી પનીન થાઓ છો ?

છે. એ અવસ્થામાં તેઓ સદ્ગુર નહતા, એમ કોઈ કહેશે નહિ. કારણ કે તીર્થ-
કર મતિ શ્રુત તથા અવધિગાન સહિત જન્મ લે છે. વળી શાસ્ત્રમાં રથો
રથો વચનો છે કે “જ્યાં આત્મગાન ત્યાં મુનિપણું.” શ્રીમાન આનંદ-
નગ્ર મહારાજે પણ કહ્યું છે કે “આત્મગાની શ્રમણ કહાવે” શ્રીમાન
રાજ્યંદ્રના લખાણો પરથી પ્રત્યક્ષ જણાય છે કે, તેમને આત્માનુભવ હતો,
તો આ પરથી ફલીત યાય છે કે, તેઓ સદ્ગુર હતા. જન એ ધણું કરીને
નિકાચિત કર્મોને ઉદ્ધ કરાય છે. એ વાન લક્ષમાં રાખવી જરૂરી છે.

શ્રીમાનની કેળવણીના સંબંધમાં તપાસ કરીશો તો જણાશે કે તે બહુ
બહુ અદ્ય હતા. છતાં બહુ લઘુ વયમાં તેઓ શાસ્ત્રના પારંગન થયા હતા.
તેમને કેળવણીની અપેક્ષા નહતી.^૧ જોગણીસ વર્ષની વયે મોક્ષમાર્ગ
નો અદ્વિતીય અંથ રચ્યો, ચતાવધાન કરવા, સદા સર્વદા આત્મમય
પરો, અદ્વિતીય વૈરાગ્ય ધારણ કરવો, એ એમ સૂચવે છે કે અનેક ભવના
પોષકમે બાળવયથીજ આવા શુભ સંસ્કાર એમને હૃદયે સકળ સુરી
હાવા હતા. એમનાં લખાણો પરથી આપને ખાતરી થશે કે તેઓ શુદ્ધ
અગ્રદૃષ્ટિ, નિર્મોહી, સદા ઉપયોગમંત તથા અપ્રમત હતા. એમની જ-
ાઓ નેશો તો જણાશે કે તેઓ ઉચ્ચ તપસ્વી અથવા તપશ્વરી કરના.
કે ભવમાં સર્વે કર્મોને ક્ષય કરવા તેમણે ભગીરથ પુરુષાર્થ આદર્યો હતો,
ને અંત સમય સુધી અવિચળપણે તેમ કરવામાં મગ્યા રહ્યા હતા. વીતરામ
રમાતમાને તેમણે આત્માર્પણ કરેલ હતા.

શુદ્ધગાન કે ક્રિયાજગતા અકલ્યાણના કારણ હોઈ તેમને અપ્રિય હતા,
જુ ગાન ઉપયોગયુક્ત ક્રિયા પ્રત્યે તેમને અત્યંત આદર હતો. મોક્ષમાર્ગમાં
નેશરની ભક્તિ તથા સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પચ્ચખાણાદિ સંબંધે તેમણે
હાસ પાડો લખ્યા છે. ભક્તિમાર્ગ એ પરમક્રિયા માર્ગ છે, અને શ્રીમાન
પરમાત્માના ખાસ ભક્ત હતા—વીતરામના અનન્ય સેવક હતા. શ્રીમાન
પાનંદનનગ્ર મહારાજે કહ્યું છે કે “નિજ સ્વરૂપ જે કારીયા સાથે તે અ-
વાત્મ” યા પરમ ભક્ત જીવનના ઉત્તમોત્તમ આદર્શરૂપ સપ્રકૃત હતા. અ-
કારમાં રહ્યા છતાં જનક વિદેહીની જેમ અલિપ્ત હતા. સત્યને વેદનારા હતા;
હવે કે તદ્વન નિષ્કામ દીનથી વર્તમાન સમયે જે ઉદ્ધમા આવે તે ચાંત
ને ભોગવનારા હતા. કિન્નુના^૨ તેમની દયા મહાઅદ્ભુત હતી. જેનો આવો
ગમ્ય મૃદસ્થાશ્રમ છે તેને કોટીવાર ધન્ય છે. આનંદાદિ શ્રાવકોને જિતે-
રે પણ વખાણવા છે

^૧ મહારિર સ્વામીનું અથેષમા જીવન આવેખાર શાં મણેક્યંદે આ
૧ મુખ રિચારણી છે

પંડિતોએ આપણા પર કેટલેક ઉપકાર કર્યો છે, એ વાતનો સ્વીકાર કરવા છતાં, તેમને આવો ગુનાડખર કરવા માટે, પ્રો. અણ્ણિયાલ નમુનાઈ દિવેઃ દીએ પોતાના " સિદ્ધાંતસાર " નામના પુસ્તકમાં, વાંચનમાળાના એક પાકમાં જણાવેલ ચાર મૂર્ખ પંડિતની ઉપમા આપવી પડી છે; માટે ગુદ દષ્ટિ યથા વિના આવું સાદસ કરી મિથ્યા પાપકર્મમાં પડવું કોઈ પણ ભવભીરુ જીવને ઉચિત નથી. યાદ રાખજો કે ગુનીની વાન અમમ્ય છે. જ્યાં સંસારી જાગે છે ત્યાં ગુની સુવે છે; જ્યાં ગુની જાગે છે ત્યાં સંસારી સુવે છે. આ વાત એક દષ્ટાંતથી વધારે સ્પષ્ટ કરીશ. શ્રીમાનુ રામચંદ્રને એક વખત તાતા મહેશમાં બ્યાપાર નિમિત્તે જવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો. તે વખતે મી. તાતાએ, તેમને પોતાના ધરનીયર સંબંધીની હકીકત, કે અમુક દેશાણુ દેશથી અને અમુક દેશાણુ દેશથી ખાસ ઝોડર કરી મંગાવેલ છે વગેરે બહુ કાગળપૂર્વક જણાવી હતી. આ પરથી શ્રીમાનુતા હાથે સહજ રુપું હતું કે, તેમને આ વૈભવ કેટલા બધા મોહનું કારણ છે અને તેથી તેમણે મી. તાતાને પ્રશ્ન કર્યો હતો કે, એ તો બહુ ઠીક પણ આમાંથી આપની સાથે છેવટે શું ? આ પ્રશ્નથી મી. તાતા તો આનંદાચર્ય પામ્યા હતા અને કહ્યું હતું કે આટલા સુધી મને આ વાતનું બાન કરાવનાર કોઈ મળ્યો ન હતો, આ સ્થળે એમ વિચારવાનું છે કે શ્રીમાનુતા સ્થળે કોઈ સામાન્ય માણસ હોત તો તેને બંને બાગે એવી બાવના થાત કે " અહો ! શું મી. તાતાનું પુણ્ય કે તેમને એવો વૈભવ પ્રાપ્ત થયો. આપણે પણ પુણ્ય કરીએ તો એવો વૈભવ પામીએ " મતલબકે બોમ બોમગવવાની અત્રિ-ભાષા થવાથી તેને જે આશ્ચર્યનું કારણ થાય તેનો તેજ પ્રસંગ આટલો બધો વૈભવ પણ છેવટે સાથે આવવાનો નથી એવી બાવના સુરવાથી શ્રીમાનને વિશેષ વૈરાગ્યનું-સેવનું-કારણ થયું. મિથ્યા દષ્ટિને સમ્યક્દષ્ટિની કરણિમાં પણ એજ ભેદ પડે છે; એકનું એક કાર્ય એકને અનેક સંસારદાદિ કરવાનું કારણ થાય છે જ્યારે બીજાને ત્રિસાર ક્ષય કરવાનું કારણ થાય છે.

“ હોત આસવા પરિસવા નહી ઈનમે ” સદેહ,

માત્ર દષ્ટિથી જૂઝ ઢે, જૂઝ ગયે મત એહિ. ”

વાન આમ હોવાથી, ગુનીની અંતરુ રિયતિ વિષે આપણો મત આપવા અધિકારી નથી તેમ વધાર્યું સમજાવું હશે.

શ્રીમાનુ હાલ વિવમાન નથી એટલે આપણા આત્મકલાણુ અર્થે એમના મર્યો એજ એમના સંબંધી કાંઈ પણ વિચાર બાંધવામાં મુખ્ય સાધન છે. માટે નિષ્પક્ષતાની સજ્જનને જાતે એકવાર એમના સેજો વાંચી એમના

છે કે તેઓનાં ક્યનને આપણે જો નિર્માત્ર ગણી કાઢી સ્વ આશ્રયનેજ
 વળગી રહીએ તો તેમાં આપણી પોતાની મતિની કિંમત યથા વિના રહે
 નહિ. સામાન્ય અને વિજ્ઞાની પુરુષમાં માત્ર એટલો જ બેદ હોયછે, કે જ્યારે
 સામાન્ય જન, સામાના ચબ્દોનું સમનોદન કરવાના બદલે ‘માફ તોજ સાફ’
 એમ સ્વીકારી લેવાની હક પકડી રહે છે, ત્યારે વિજ્ઞાની જન આગ્રુ બાગ્રુની
 દરેક ધટનાને ખ્યાનમાં લઈ લાભ હાનિની મિમાંસાપૂર્વક પોતાના આત્મામાં
 ઉદ્ભવતા વિચારોને બેધકક પ્રકાશમાં મુકે છે. જ્યન્તીના પ્રમુખ સાહેબ તથા
 અન્ય વિદ્વાનો ખીજી પંક્તિમાં આવી રહે છે. તેઓને શ્રીમાન રાજચંદ્રજીના
 જીવનને અભ્યાસવા—અવજોકવા પછી એમ લાગે કે, શ્રીમાનનો ઉદ્દેશ અથવા
 ઉવદે અમુક ચબ્દો માત્ર, ચાતુર્યવાદ બહાર જતા હોઈ ‘જૈન સમાજ’માં
 જે મનબેદતા છે તે વર્ણવજ છે, તો તેઓ નિર્ભીક રીતે ખુસ્તેખુસ્તું
 જાહેર કર્યા વિના રહે નહીં; પરંતુ તેથી જરાખર વિપરીત અમે જોઈએ
 છીએ કે શ્રીમાન રાજચંદ્રનું વિવિધ દટિમિ-દુહારા અવજોકન યથા પછી અને
 સુવર્ણની માફક અનેકથા તવાયા પછે—વિદ્વાનોથી કચી મનમિનના સિવાય
 શ્રીમાનનું જીવન એકી અવાજે પ્રશંસાનું તથા અનુકરણીય મનાયું છે.
 એટલુંજ નહિ પણ આવા એક સુયોગ્ય પુરુષના સંબંધમાં બેદરકારી મના-
 વવા માટે જૈન કોમને કેટલાએકો તરફથી કોમગ ચબ્દોમાં ઠપકો પણ આપ-
 વામાં આવ્યો છે. જૈનકોમ, આ સર્વ વિદ્વાનોની સલાહોને વિચારણામાં લે
 તો આજે આપણી જૈન કોમમાં પ્રવર્તતા અનેક સુદ અને નજીવા કંકાસો
 ચાંત યથા સિવાય રહે નહીં. કેટલાએકો તરફથી આના ઉત્તરમાં એમ જણા-
 વવામાં આવે ■ કે શ્રીમાન રાજચંદ્રજીનો ઉદ્દેશ એક નવીન જૈન
 સંપ્રદાય ઉભો કરવાનો હતો અને એ જ કારણસર એમના ઉપદેશની
 સન્મુખ યત્નાં ભોકો કરે છે. અમેને લાગે છે કે આ એક કેવળજ મિથ્યા
 વિજ્ઞાન છે. જ્યન્તિ પ્રસન્ને યથેચ્છં સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાનો પૈકી એક પણ વ્યા-
 ખ્યાનમાં આને લગતી વાત અમેને મળી આવતી નથી. તે સિવાય અમારી
 પોતાની સમજમાં પણ એ વાત મુદ્દલ ઉતરી ચકતી નથી કે જે પુરુષની
 જાવના શ્રી મહાવીરના ચાસનને વચાતત્વ—અવિનશ્વ રહેવા દેવાની હતી,
 અને જોનેજ લઈને આજે તે વિચારો મુશિશ્ચિન જૈન સમાજમાં સન્માન
 પામતા જાય છે તેને એવી અન્યથા મતિ કેમ મૂકે? સર્વ વ્યાખ્યાતાઓએ
 પણ આ દલીલને તિરસ્કારી કાઢી છે. શ્રીયુત કૃષ્ણવાચ જરેરી પણ પોતાના
 વિવેચનમાં ધણીજ મંજીરતાથી પ્રતિવાદ કરનાં કહે છે કે “કેટલાક તરફથી
 એમ કહેવામાં આવે છે કે કુવિખીને નવો ધર્મ—નવિન સંપ્રદાય પ્રવર્તાતી

વિચારોની ગતિ, વેગથી વહેતી હોય તો શું જૈનકામનું દુર્લભ અનાયાસે તેમાં તથાપા વિના રહે ? પ્રમુખ સાહેબે પોતાના બાપજીમાં જે પ્રકારના ક્ષેત્રોનો ઉક્તેષ્ય કર્યો છે તે એવીજ રીતના કોચાહવાના પરિણામ રૂપે છે, એમ કહેવામાં અમે કોઈ પણ પ્રકારે ભુલ કરતા નથી, આજ કારણથી તેઓ પુનઃ પુનઃ શ્રીમાન રાજચંદ્રનો આદર્શ પ્રભુ સન્મુખ ધરે છે, અને વારંવાર તે ઉપદેશને અનુસરવાની ભલામણ કરે છે, જે કોઈ રીતે અવધાર્ય નથી. હવે આપણે રા. પ્રમુખના બાપજીના અગત્યના આગેતું વિગતવાર અવગ્રહ કરીએ. અમેને ધણે સતોષ થાય ■ કે, શ્રીપુત ઝવેરી જેવા જૈનેતર વિદ્વાને, શ્રીમાન રાજચંદ્રના વિષયમાં મહાજ્ઞમાં ચર્ચાતા એક પણ અગત્યના વિષયની ઉપેક્ષા કરી નથી. આરંભમાંજ તેઓ શ્રીમાનની શક્તિ વિશે કહે છે કે તેઓ સર્વ પ્રકારે અનન્યકારી હોઈ તેમનાં જીવનવૃત્ત વિશે વિવેચન કરનારા તેવાજ સમર્થ પુરૂષો હોવા જોઈએ. મૂલ વિવેચક મી. મનસુખલાલ કિરતચંદ મહેતા પોતાના વ્યાખ્યાનમાં જેમને નવયુગ જૈનપ્રવર્તકની ઉપમા આપે છે તેમના વિષયમાં જૈન નહીં એવો વિદ્વાન પોતાની શક્તિને પામર ગણે એ જૈનોને ખાસ ગર્વ લેવાજોગ ખીના છે. ખરેખર, શ્રીમાન રાજચંદ્ર વૈરાગ્ય, અધ્યાત્મ, તથા પદાર્થોના વિચારના સંબંધમાં ધણાજ ઉંડા ઉત્તરો દેતા, એમ એમના વિવિધ લેખોને દૃષ્ટિ તજે નોખ્યા પછી કહ્યા વિના શક્ય નથી. આવા એક શક્તિશીલ પુરૂષની અલગ્ય બાવના સાથે ઉડવામાં એમના જેવીજ ભૂમિકા ઉપર મુકાવા વિના વિજયી થઈ શકીએ નહીં. એટલું છતાં અમેને આશ્ચર્ય થાય છે, કે રા. ઝવેરી જે બાવનાઓ સાથે ઉડવામાં પોતાને પક્ષહીન-પાંખો રહિત માને છે, તે બાવનાઓને અમારા પોતાના જૈન સમાજની કેટલીએક વ્યક્તિઓ તરફથી નિંદાનો તથા ખંડવાનો ભોંયરામાં પ્રયત્ન થાય છે ! મુખ્ય વિવેચક મી. મનસુખ કિરતચંદ મહેતાએ પોતાના વિદ્વાત્વમાં નિગ્રહમાં મિથ્યા દૃષ્ટિ તથા સંભગ્ દૃષ્ટિના બિન્દુએ જે લંબાણુ પ્રયત્ન કર્યું છે તે ઉપરથી તેઓનું એકપણ કવન જૈનાણી વિરુદ્ધ જતું હોય એમ લાગતું નથી. તે છતાં એની મિથ્યા વિરુદ્ધતામાં જા સાર શક્તિનો વ્યય કરવામાં આવતો હશે એ અમે સમજી શકતાં નથી. બહેતર છે કે કોઈ સમર્થ પુરૂષની અગોચર બાવના સાથે ઉડી શકતા ન હોઈએ તો પ્રામ ભૂમિપર રહી એવા આદર્શ પુરૂષોનો મુલાનુરાગ સારો, પણ અર્થ કર્મચંદ કરી આત્માને કલુષિત ન કરવો. શ્રીપુત ઝવેરી પોતાના વ્યાખ્યાનમાં આજ વિષયને પ્રબોધતાં કહે છે કે “તેની વ્યક્તિઓમાં સદ્ગુણોનું સ્મરણ કરી આપણે તેમને પમથે ચાલી તેઓ જેવી

સુવાસ પોતાની પાછળ મૂકી અથા, તેથી સુવાસ મુકી જતા આપણે પણ
 પ્રવાસ કરવો. તેમનાં સનકમો સંભાળી આપણે નેવાંજ સત્કર્મ કરનાં રહેવું.
 અને તેમની છંદથી વડે જનસમદને ધમેચા દાખવાનું રહ્યું કરી, સમતિમાં
 તાણ રાખી, તેમનું નામ હાથ મંદીરમાં સ્થાપી અનુકરણરૂપે પ્રજન કરવું એજ
 જ્ઞાનિનું સારજ છે. " ત્યાર પછી તેઓએ શ્રીમાન્ રાજ્યવંદના બાનુબાવ,
 કિંગવણી, તેઓના અવકારિય જીવનની રૂપરેખા, ન્હાનજણી તેઓને વર્તની
 હિંમતબાવનાઓ, વિગેરે વિવિધ પરત્વે વિવેચન કર્યું છે. જે સુધરું મનન કરવા યોગ્ય
 હોવા છતાં વિસ્મારના બધીજ અંગે અમે બોલી રહ્યા નથી. અમે કહીએ છીએ
 કે, જૈન શીકામાંથી જેવા અત્યંત મુઠ વિચરને સરથ અને સંસ્કારી મુજ-
 શાળીમાં રહ્યા કરવાનો જો કાલે જૈન મંત્રમુખમાં આજ પર્વત પ્રવલ્લ કર્યો
 હોય તો તેનું પડેવું માન શ્રીમાન્ રાજ્યવંદનેજ પડે છે. અવગત આ
 પ્રસંગે શાસ્ત્રો તથા કેટલાએક દત્તાઓએ અમે વિમરી જાણ નથી. તથાપિ
 એટલું તો કહેવામાં યોગ્ય જાતની દરજત નથી કે વેદાંતના નવમુખપ્રવર્તક
 તરીકે શ્રીમુત વિવેકાનંદે પોતાના વર્ચમા જે બાજે મેળવી છે તેજ પ્રકારની
 જિલ્લે અમે જોનાના વિચરમા શ્રીમાન્ રાજ્યવંદને આપીએ તો તેમા કાઈ
 જાતની અનુષ્ઠિત નથી. શાંતિ-નિવૃત્તિના વિચરને સરથ કરવો એ
 કાંઈ જોઈ ને જાણ નથી. તથાજાતી. અનુકરણની આરપાક નીજા

એને અન્નપ્રાપ્તિ પામેલાનો ભવ રખાય. શ્રીકૃષ્ણ પ્રમુખનું વિચેયન બ્યારે નવજાનની દૃષ્ટિથી પ્રધાનતાવાળું છે ત્યારે મુનિવર શ્રી ચારિત્રવિજયનું જગદ્ગારા વચ્ચેનું વિચેયન શ્રી જૈન સામનની ઉદારતા અને એ ઉદારતા શ્રીમાન રાજગૃહ કેવા વિદ્ય અને પરિચયના ભોગે દાખરી એ વિષયની પ્રધાનતાવાળું છે. રા. જીવાભાઈ અમીચંદ્રનું તથા મી. પરમારનું વિચેયન નીતિનિયમ દિશામાં પ્રકાશ નાંખે છે. રા. એવાળીનું વિચેયન પણ આવી જ પંક્તિમાં આરે છે. જે કે દૃષ્ટિમિત્તુ તો તેઓનું તદ્દન જ અવધ છે. આ મર્મ વિચેયનો સાંભળાને તો અમે ક'મજ વધારે છીએ કે, જે જે વિદ્યાને જે જે દૃષ્ટિમિત્તુ શ્રીમાન રાજગૃહનું જીવન અવરોધનું છે તે તે મર્મ વિદ્યાને મર્મનું જીવન એજ વિચયમય જણાય છે. માનનીય પુરોનો આ એક પ્રકારનો અતિચય નહિ તો બીજુ સુ? આ વાતને આપમે જરા સવિચાર રજૂ કરીએ. શ્રીકૃષ્ણ પ્રમુખ સાહેબને તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ અવરોધન કરનાં મર્મનું જીવન જ્ઞાનમયજ જણાયું એ તો આપમે ઉપર તપાસી મ્યા. મુનિવર શ્રી ચારિત્રવિજયજીને અવિભક્ત જેવ હર્ષનના મુખ્ય પ્રકાશક તરીકે મર્મનું જીવન જણાયું; પણ આ બીના જૈન સમાજમાં બહુ પ્રમિદ કોઈ પિતાશ્રી કહેવાની જરૂર નથી. રા. જીવાભાઈને વિરાગતી દૃષ્ટિએ અવરોધન કરનાં મર્મનું જીવન ક્રોધ વેરાઅમય જણાયું. તે વેરાઅ પણ રા. જીવાભાઈએ એટલા બધા વિગત પ્રકારનો અને સાચા હૃદયની દાખવા દર્શાવેલી બતાવે છે કે મમારી કપડામાં દેખાતા આવતા માંખ પુગળાં જડાઅ ચરિત્રના તથા વિગત દિગિ માટ હરકોઈને માનની પાળાળી જુદાયા પિતા રહે નહિ. ખામ કરીને આગળ વેપારીવાળું તથા તેમના રહેદીજનનું સમાવિ મંજુરવાળું દેખાતું થઈ અર્થમય છે. સમાગી કપડામાં રહે સંસારની મર્મ રાગની લાગ્યોને રૂબરૂ મળી રેગાઅમય જીવન માગ્યું એ કાંઈ માનવ્ય નહિ. રા. જીવાભાઈ કહ્યું છે તેમ મંસારના મંજુરથી વચ્ચે નહિ પિત્તા કેવો વિજય મેગવેરા એ જે કે દુષ્ટ છે તથા વિજય જગત. પણ મમાગના પરિચયમાં રહે આવરેગાઅમય રહે એ અવન દુષ્ટ જ. અવ અવેના પણ આ જગતે પુષ્ટિ અવનના અને પ્રકારે નહિ. અવ છે એક દુષ્ટે ખામ પીર પુગળું લાગ્યું બાંધનાં નીતિર રહે કે વિદ્યામંદનો જાતિ વિદિયલે વેળાં જ લેનાં નહિ તથા ધોરા ઓના રાગાઅવ અવરે રેગાઅ અજ પ્રકારના લાગ્યુંથી અકિત વેળાં રહે તેમ રા. જીવાભાઈને વિચેયથી સ્પષ્ટ થાય છે. તેઓ ખુબી રહે જાણે કે કે જેને અવરે નહિ જીવન કરીને તેમ ત્યાં જીવન જોઈને જાણું નહિ.

દ્રવ્યચિન્હો ધારણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. શ્રીમાનુની આ સદ્ધર્મી કાવ-
દોષે પાર પડી નહોતો. સંસાર મુક્તિમાંથી બહાર નીકળી જીવોને આત્મકલ્યાણનો
માર્ગ પ્રબોધે તે પહેલાં તો તેઓ આ નશ્વર સંસાર છોડી ગયા ! પરંતુ
આત્માસન લેવા જોમ છે કે તેઓનો સુદ્ધભદ્રે—અદ્વૈતે હજી આપણી
પાસે ચિરંજીવ છે અને તેના અવતરણનીજ જો આત્મકલ્યાણ સાધવા
માટે તો પ્રજા સાધી શકે એમ છે. જ્યંતિ જેવા મેળાવાઓ એ માટે
માર્ગદર્શક હોઈ આવકારદાયક છે.

મી० પરમારે કાવ્યની દૃષ્ટિથી મદુમનું જીવન અવલોકી એક જૈનબંધુ
તરીકે સારો ભાગ જાળવ્યો હતો. તેઓએ જીવનદૃષ્ટિની આશોચનાથી ધોરે
દૂર જઈ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ચર્ચાના “ કવિ કોને કહેવાય ? તથા કાવ્યનાં
ખરાં લક્ષણો કેને કહેવાય ? ” આદિ વિષયોને છેડ્યા હતા. પણ તેઓનું
અંતિમ લક્ષ્ય તો શ્રીમદ્ રાજ્યશ્રવણ કાવ્યોની સમાશોચના કરવાનો હોઈ
કાંઈ રીતે તે અપ્રાસંગિક નહોતું. અમો જ્ઞાતુધી ધારીએ છીએ ત્યાંસુધી
ખાસ કરીને કવિ તરીકેની કીર્તિ સંપાદન કરવા મદુમે કાવ્ય રચના કરી
હોય અને તેને અર્થે સૃષ્ટિ સૌદર્ય કે એવા બીજાં પરલક્ષી કાવ્યો રચ્યાંહોય
એમ લાગતું નથી; માત્ર તેઓ હૃદયની પ્રિય વસ્તુ વૈરાગ્ય અને અધ્યાત્મને
પ્રસંગોપાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો એટલુંજ અમો તો અમાગ હૃદય
અવલોકનને અતે જાણી લાગ્યા છીએ.

છેવટે અમો અમારી આશોચના રી રીએ ન પહેલા મી. મનમુખ
લાલ રવજીભાઈના અતિમ વ્યાખ્યાન સંખ્યા ૭૦ જે ૧૦૧ પાના ના આલેખ
નથી. તેઓનું વ્યાખ્યાન જૈન હૃદયભેદક હતું તેમ સમાજની અંદરની વિ-
પત્તિને પણ કેટલાએક અંશે ઉપસમાવનાર હતું. વિવેચના વિસ્તારના બંધને
સીધે અમો મર્મભેદી ઉપસહારને વર્ચો રોકતા નથી. અમો હૃદયમાં ગ્રંથે
કે જે જ્યંતિના પ્રસંગને લઈ આજે અમારા પાંચમને વિદાન મેળોના
વ્યાખ્યાનોનો વિવિધ આસ્વાદ મળ્યો છે તે જ્યંતિ સર્વદા વિજયી હો ' તેના
અવિભક્ત જૈનશાસનનો અતિમ લક્ષ્ય સફળ હો ' જૈનશાસન જયવત્
હો ! શિવમસ્તુ સર્વજયતઃ પરહિતનિરતાઃ ભવન્તુ ભૂતગણાઃ

પ્રિય યદુપાધુ છે. સત્ય ૬ કે “ વિદ્વાનેવ વિજાનાતિ, વિદ્વન્નનપરિશ્રમઃ ”
મારે અને જણાવતું જોઈએ કે શ્રી રાવચંદ્રની સંમતમાં આરોગ તથા તે-
મનાં પુસ્તકો વાંચી તત્ત્વગ્રાહિ થયેલા કેટલાએક સજ્જનોના પરિચયમાં હું
આરોગ પું અને તેઓની જુદી સરલ, અને તેમનું વર્તન મુખ્યત્વે અને
અસ્પષ્ટતાથી લાગ્યું છે તે ઉપરથી ખુલ્લી રીતે સમગ્ર શકાય છે કે શ્રી
રાવચંદ્રનો ઉપદેશ અકલ્પ્ય ગ્રાહ્ય છે.

જે જમાનામાં જે પુરોનો જરૂર હોય છે તે વખતે તેમનો અભાવ
નજરે પડે છે એ જોનાનાં હૃદયમાંની નિશાની છે. તે સાથે કેટલીક વખતે
એમ પણ બને છે કે રૂઢી અને રૂઢીને વગમી રહેવાનું જોર એવું પ્રબળ
હોય છે કે જેને લઈને યોગ્ય પ્રવાસ પણ જોરો જોઈએ તેરો સફળ થઈ
શકે નથી. આપણને બધે એકદેશીય વિચારને લઈને એમ લાગે કે આ નવીન
છે, પણ જો આપણે વિચારગદ્ગતિથી સાંતિપૂર્વક અને નિષ્પક્ષપાતપણે વિચા-
રીએ તો નવીન કંઈ નથી, પણ તે જોનાન્તરિનાં અંગ્રજ છે; પણ સમજીને
લઈને અને ધણી સમજનાં પ્રબળ બળને લઈને સત્ય પ્રવાહ દંકાઈ જાય છે
એ ધણી ખેદની વાત છે.

જેમ મહિન વચ્ચે રંગવાથી રંગ અને વસ્ત્ર બને બગડે છે, તેમ દાષ
બાદ પ્રતિનિત્ય જે વધારે ધ્યાન અપાય છે અને અંતરંગની શુદ્ધિ તરફ
લક્ષ્ય મેળવવાનું નથી એજ અવનતિનું કારણ છે.

જેમના વિચારો અન્ય વિદ્વાનોમાં પ્રસારાપાત્ર મળ્યાવા છે તેજ વિ-
ચારોને કેટલાએક જોનાઓનાં વચોડે અવશ્ય નિદે એ ખરેખર દીવ્યગીર્તીનું
કારણ છે. જે હૃદયથી ન વ્યક્તિ ન પરોક્ષી હોય તેજે પોતાની જાણ ઉપ-
ર નથી લગાવે માટે ત્યાં આપણે એ કેવડાસ્વાસ્થ્ય છે.

જમ ન કરવાથી એટલે વાત અનુક પુરોના મુખ્યત્વે કરી જતા,
એકવારના ૧ : ૧ ની પરિમાણિ થતી નથી, પણ જેમના વિચારો દુનિયામાં
રમ્યાં જતાં તેમ વાત એને માટે અત્યંત પ્રયામ કરેલો અને અનેક રાવ-
ચંદ્રનાં રંગ વચોડે એક જ વાત જણાવે શરાવવામાં આવે ત્યારે જાણતી
મુશ્કેલી થતી જાય.

જે કેટલાએક ના જે વિચારો દાષ પુસ્તકાદિકારાએ જોડેલા મુદ્દાઓ
આપણે જાણ્યો છે, અને તે વિચારોને જોડેલા મુદ્દાદિકારા અપરોક્ષ
વિધી મન મન કરીએ જોએ, અને તે સાથે અન્યથા કેટલાએક
અન્યથા અનુક દાષ જોનાઓની જોડેલાં પ્રજ્ઞાધિકારો જોડેલાં

૩૧ી અસરમાંથી હાથ જતારી વીર પરમાત્માના કથન સાથે તે વિચારોને
 સરખાવીએ, તો સમજી શકાય છે કે, હાથમાં જૂની જૂની જાંતની શાખા-
 ઝોખાં જે જેનું ધર્મની સમજાઈ જાયેલી છે. અને કલ્પનામાં જે જેનું
 ધર્મની પરજાણનો દર મનાયેલી ॥ તે જેનું સિદ્ધાંતથી અને વીરપરમાત્માના
 વચનોથી ધમ્મા બાંધે ફર જમ્માય છે. આ લખતું આરંભરૂપે ન માનવું
 સ્વદેશમાં વિચારનો અસાધ્ય લાગી શકે તેથી વિચારીએ તો જમ્માયે છે,
 મહારીરનો મુખ્ય હોય રામ હોય શક્તિશાળી છે, અને તે ત્યાં અતરમની
 સરજના વિના જાણ પ્રતિ અવધાઈ છે. હાથે હોય હોય નહિ. જ્યાં સુધી
 અમુક મન્દાનુરાગીયત્વું કે અમુક શાખાનુરાગીયત્વું રહેતું છે ત્યાં સુધી
 જેનું સિદ્ધાંતથી વિમુખતા છે એમ જાણ સમજી શકાય છે. આજને વિચાર-
 રીએ કે જે વખતે વીર પરમાત્મા વિષયનું દત્ત તે વખતે તેઓના અને
 તેઓના દિગ્દેશના મોહિત અને દિગ્દેશ દત્તરો દિગ્દેશ દત્ત, અને તે જુનું
 દત્તને ધારણ કરનાર દત્ત, જના તે વખતના માત્ર જાનવન એમ નામ
 નિર્વેદીયન પ્રયાગન હુ. જમ્મા પાછળના જેમ જેમ કાગ બેઠ અને મરે.

માનસિક સ્થિતિ મુખારતી એ પહેલું કર્તવ્ય છે. બધા મનથી કલ્પન થાય છે અને પોતાથી કલ્પન થતા બધાથી પોતે બીકે છે. હૃદય માટે એ બધા કળેમા, નેત્રમાં, યા સર્વ શરીરમાં બ્યાપી છેવટ બીજાઓમાં પ્રવેશ કરે છે અને તે અનેક રૂપે મનને બીજાને છે. આ વિગ્રમ થાય છે. એ લે સમગ્રા નો માણસ પોતે સહેવાઈથી નીડર જતી રહે છે.

“ મારા વિચારોની અમર બીજાને થઈ કે નહિ, મારા વિચારો બીજાઓએ સ્વીકાર્યા કે નહિ. મારા વિચારો કોડોને પ્રિય છે કે અપ્રિય છે ” એવી જિજ્ઞાસા બધાં સુધી રહે છે ત્યાં સુધી તે માણસ કોઈ કોઈ પાનાના વિચારો બીજામાં મુકા કરે અને પરિણામ જતી રહેતો નથી. મદાન શી હૃદયનિઃસરિનુ સાધ છે અને તે મનન કરતા સાધક છે કે “ સંભાળના મંત્રો રોપ પામે યા સંતોષ પામે તે તેમની ઈચ્છા ઉપર આધાર છે, પણ વિનોપદેશકને તો તેમાં એકાદ નિર્જરાજ છે. ”

જેને જેનાથી ઉપકાર થયો હોય તે મમે તે હો પણ ઉપકાર રમણ રમણ તેને માટે કેવળ દિષ્ટી જુએ, જનુમાનાદિ કરે તે મુખ પરાપાત્નિ થયાનું છે અને તે એક મનની કૃતજ્ઞતા છે. તેના આડે બીજાઓએ આવું એ મુદ્દાનુમન નાનતા મુખના નાન કરતા જેનું છે. અને એ મુખનો નાથ થાય છે જેનોમાથી અમુક અમે ઉપકારક, ઉપકાર્યુદિતો નાથ થયેલો હોય છે. માટે જરૂર છે કે જુજાધિજ્ઞનુ જુજાજ્ઞાનાર્થ એમુજ રહેકે સ્વીકારો.

અનેક મદાન પુરતા અનેક વચનના દિવ કરી મયા છે. પણ તેમના કર્તવ્યનુ ન્યમનુ આપનુ જે નથી કરી રહ્યા તે નાન આપણી કૃતજ્ઞતા છે. તેથી મન્ન અને જુજાનુગતીજુજાનો જે જુજા, તે રહેકે પ્રાપ્ત કરો અને નહનુમનુ જો આપણે કરીએ ઉપકાર જેમના ઉપર થયેલા છે તેઓ જ્યાં નીચા હતા, તેમના મુખનુપદ કરે એ હજી લગીને અદ્યમ સ્વીય નથી. તેમજ રહેકે વતનનાના ઉપકારી રહેલાના ઉપકાર વરણના ન્યમી તેની કે નથી રહેકે એ રહેકે મન્નના રહેકે એ એક નથી રહેકે આપણુ રહેકે એક ન થ. ના રહેકે.

નુમનુ નુમનુ નુમનુ નુમનુ

નાન મુજિ આદિવરિજ્ઞનુ

શ્રી મનઃસુખભાઈ કિરતચંદ મહેતાને
નિબંધ.

"A man is never a prophet in his own country. The world's celebrity is eyed with more or less suspicion.....in his own town or community."

—Marie Lovell—

"Familiarity breeds contempt."
"The world is a stage."

"The world knows nothing of her greatest men."

જે સંપૂર્ણ (Daunt) ના જય વિ આજે કાઢાય છે, તેના મ-
નમાં વધારાની કોઈ

જાણના વધાઈદિન રિચેમન હર ધની રાજ સદ

[illegible]

१०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.

॥ ५ ॥

उत्पत्त्यने मम कौञ्चि समानधर्मा

मालोद्यमं निरवाधि विपुला च पृथ्वी.

તેમજ શ્રીમાનના સમાનધર્મી આ અનંતકાળ અને વિશાળ પૃથ્વી
જોનાં દોષ જોડે—અથવા જોડે—કે જોડે
સમાન-ધર્મી મરશે અને સમગ્ર પ્રકારે પીડાણી સકશે.

શ્રીમાન રાજચંદ્ર જનસમૂહ ઉપર સામાન્યણે અને જન કોમ ઉપર
વિશેષણે ઉપકાર કર્યો છે, અને એ જન જો જોડેનો “શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર”
એ અવકાશી આખર નુશી મધ્યસ્થ બારે વાંચના-વિચારનામાં આવે તો
સુખનીન ઘામ એમ છે. પ્રયત્નથી બાધી દાંડેલા ખ્યાલો અને તાત્કાલીન બધા
વિચારો છોડી જી જો કોઈ સમજી જન એ એ મધ્ય મધ્યસ્થતાથી વાંચશે-
વિચારશે તો તેને નિઃસંશય એમ લાગશે, કે શ્રીમદાચારનો મોખિનો સના-
તનધર્મ એ પુરો સન્ધ્ય પ્રકારે મરેખ્યા છે, અને સ્વાતુમરમોચર કરી ઠર
ઠર ઉદ્દેશ્યો છે.

કે ખીજીનું સંસ્કૃત વાક્ય જે લોકોક્તિરૂપે પ્રચલિત છે, —તેમાં કહ્યું છે કે
 “અતિપરિચયાદવજ્ઞા, —બહુ પરિચયથી અવજ્ઞા થાય.” ચંદનવનમાં વામ
 કરનારા બિશ્વને ચંદનનું મહત્ત્વ, તેની કદર નથી વમતાં અને એના પરિણામે
 ખીજ કહેવનમાં જણાવ્યું છે તેમ, જગત્તે પોતાના મહાનુભાવ પુરોહતી
 કદર નથી. અને પછી જીવતા બાપ્યા નહિ, મુઆ પછી રહારોગ”
 “શિવજી તો ચલા ગયા, હવે માટી ખુસો” —એમ થાય છે. “A prophet
 is seldom known in his own time.” એક ધર્મપ્રવર્તકની
 પીછાણુ તેના પોતાના સમયમાં બાએજ યદ્ય સકે છે. એકલા ધર્મપ્રવર્તક
 અગિ આ વાત નથી. જમતના સર્વ મહાપુરોહ અગિ આ કથન પ્રાય

રોકસપીઅર અને
 આત્મદયન.

સત્ય નિવડયુ છે. મુપસિદ્ધ નાટકકાર રોકસપી-
 અરને એના સમયના લોકો બાએજ પિજાણી
 રક્ષ્યા હતા. શ્રીમાન્ આત્મદયનજી, જેનાં અનિ
 મંજીર અને કુદાર આશ્ચર્યમર્થી સ્તવનો હાથ

જેનોમાં ઘેર ઘેર ગવાય છે તેને તથા હાયકા પૂર્વે બાએજ કોઈ પિજાણુ.
 જ્યંતિનાયક શ્રીમાન્ રાજચંદને અગિ સર્વથા આમ થયું છે એમ નથી,
 તોપણ જોઈએ તેની ઓગળ થવાને હજી સમય જોઈશે. કારણ કે મુપસિદ્ધ
 અંગ્રેજ રાજનીનિષ્ઠ એડમન્ડ બર્ડ કહે છે કે —“The world is
 fifty years behind,” —અર્થાત્ દુનિયાને પોતાના સમયમાં બનતી

વાતોનું જ્ઞાન પચાસ વર્ગ પછી થાય છે. શ્રીમાન્
 શ્રીમાન્ ક્યારે પીજાણુશે ? રાજચંદનો દેહ પડવા નર વગમ થયા; એટલે

એ મહાનુભાવની મઃયી કદર થતાં હજી
 ચાળીસ વરમ જશે, અથવા શ્રીમાન્ની આજની જન્મનિયા મળતા શ્રીમાન્
 દંપત દત્ત નો નેઆએ આજે બેતાલીંગ ડુન કરી ૧૮૧૧માં પ્રવેશ કર્યો
 હતો આમ નવતા પચ્ચ હજી માત્ર આ ૧૨મ શ્રીમાને પોતાની કોમ,
 પોતાનો દેસ પિજાણી સકે એમ જ. અત્યારે મડે આજી પિજાણુ છે, પચ્ચ
 કાળાંતરે એ પિજાણુ સંપૂર્ણ —માર્ગી રીને યશે; અને એમ થવાનાં કારણો
 છે. શ્રીમાન્ સ્થૂલદેહ ડોડીને નો ચાલ્યા ગયા

આત્માદય વચનો

છે; પચ્ચ તેઓના આત્મારૂપ નેઓનાં આ બર

—પરબર દિતકર વચનો, નેઓનું પવિત્ર ચરિત્ર
 તો પાછળ મૂકી ગયા છે; તે વચનો અને તે ચરિત્ર સ્વયં પ્રગશે છે; અને
 જગત્તની દૃષ્ટિ એ પ્રકાર બણી જશે કે શ્રીમાન્ની સંપૂર્ણ ઓગળ થશે.
 મહાકવિ ભરમૂનિ કહી મોવે ॥ કે—

નિઃસંશય આજ્ઞા આ બધા પરમવનો એવરેતુક છે. એ ધેવ દેવના દેવ
 શીમાન છે. અને એ અર્થે પણ આને એ પુરુષ
 ની જગતિ ઉપકારવટાને લઈ કલ્પીએ એ
 આજ્ઞા કરે છે. આત્મોપકારી પુરુષોની ભક્તિ
 કરવી, તેઓનાં ચરણોને કરવાં એ પરાપૂર્વથી
 જાણી આરેલી પૂર્વપુરુષોની પ્રજ્ઞાલિપ્ત છે. શ્રી
 આત્મોપકારી અર્થશ્રેય (મનરેખા) નું તથા શ્રી
 ભગવાનની મુખમાં જાપિ ભગપુત્ર સ્થિત એ આદિ જોજો નેવાં-વાંચ્યાં
 -વિદ્યામાં દરો, તેને આત્મોપકારી સત પુરુષોની ભક્તિની આવશ્યકતા
 જાણી જાય. કેમ કેમ પ્રથમ કરશે કે એ ત્યાંથી સાધુ થાં દત્તા ?
 અવધારણિએ એ ત્યાંથી ન દત્તા એ ખરું પણ એ સાચા સત દત્તા.

આપું સિદ્ધિદાયક -

એક 'સતમાં સર્વ સંત' ભક્તિ જે ગુણ પૂર્ણ છે તે ગુણો જે જે સંત
ગુણની કે દેહની ? પુરોમાં આધિર્ભાવ પામ્યા છે તે પણ પૂર્ણ

છે. આમ એક સંતની પૂજા ભક્તિ, - તેનાં
યશોમાનમાં સર્વ સતનાં ભક્તિ-યશોદ્દીર્ઘતન સ્વાભાવિક રીતે સમાવેશ પામે છે.

સર્વ સત મર્મર પુરો ઉડા ઉતરી આ દેશન વિચારે, તો તે તેઓને
સહજ સમગ્રજ એમ છે. આ સંત પુરુષની જ્યોતિ ઉજવામાં આપણે આ-
પણી એઓના ગુણ પ્રતિ, એઓના ઉપકાર પ્રતિ ભક્તિ બતાવવાથી વિશેષ
કરતા હોઈએ એમ નથી. ભક્તિના અનેક પ્રકાર છે. તેમાં આ જન્મ-
મહોત્સવ પણ એક છે. જૂતકાગના, ભાવિકાગના વર્તમાનકાગના સર્વ સંત
પુરો આપણને માન્ય છે. એટલે આ પુરુષની જ્યોતિ ઉજવાય, બીજાની
ક્યાં નહિ? એ પ્રશ્નનો અવકાશજ રહેતો નથી. આપણે તો માનીએ છીએ કે
જે ગુણોને લઈ શ્રીમાન્ રાજચંદ્રની જ્યોતિ આજે ઉજવાય છે તે ગુણ
જેના આધિર્ભાવ પામ્યા છે, તે તથા સંતોની તથા તેથી પણ વિશેષગુણી
સર્વ પરમાત્મા પુરુષોની આજે જ્યોતિ ઉજવાય છે. શ્રી મહાવીર દેવે પ્રકા-

શેષ તત્ત્વ વર્તમાનમાં સ્પષ્ટપણે જો કોઈને

શ્રીમાત્મી વિશેષતા શુ ' સાત્તાકાર થયુ હોય, તો તે શ્રીમાન રાજચંદ્રને

એમ આપણે મુનિશ્ચિત કહી શકશું. શ્રી મહા-

વીરનો "અનિનકલ મનાતન જન માર્ગ" વર્તમાનમાં જો કોઈએ સમ્યક્
પ્રકારે એ માર્ગનો હોય તો તે પણ શ્રીમાન્ રાજચંદ્ર એમ આપણે કહી શકશું
અને એ અમે તો શ્રી મહાવીર દેવના નિવાણપટ્ટી થોડો સમય મુકી ત્યાર
પછીથી આજ નુર્ધીના અનરાગમાં એ સનાતન માર્ગ વિમલ થઈ જઈ
એમાં અનેક મનમતાતર કેળા છે, અને મનમતાતરના કથકામાં શ્રી મહા-
વીર દેવે પ્રકાશેતુ પરમ તત્ત્વ ગુપ્ત સતાર્ક મધુ ઝ, - તેનું ખારીક અવસોકન
હતી તે ગુપ્ત પરમ તત્ત્વ વર્તમાનમાં સોધા કાઢી રૂપ દર્શાવે તો કોઈએ પ્રકાશું
હોય તો તે પણ શ્રીમાનજ હતા. શ્રીમાન્ રાજચંદ્રની આ વિશેષતા હતી.
અને એ વિશેષતાને કળને પણ એવા સતપુરુષનો જન્મમહોત્સવ માનો એ
કેરળ આપણી ભક્તિનું-કૃતજ્ઞતાનું લક્ષણ છે. એ પુરુષને "નવયુગજન
પ્રવર્તક." - એવી ઉપમા આપવામાં આવી છે તે વધાર્યું છે. એ ઉપમા
સાર્યક છે. અનિવચ્યોક્તિરૂપ નથી. પ્રમટ પ્રવર્તક તરીકે અથવા પ્રમટ
સદુપદેશ તરીકે આજ તમારૂં જીવન અર્પવામાં એ પુરુષને આપણા
હીનતાએ આપણે વાગી ન આપી તથાપિ એ પુરુષના આત્મારૂપ પવિત્ર
વચનો, -વામનારદિન વચનો, -નો વારસો આપણને મુખમાં મળ્યો છે, -જે

પરિવ પીતરામખાત્ર એમને રામેરામ બાપી રહેા હોય. તે બધું
 સોગ સપર વરસની લપુ વચમાં બાપી રહેા
 સોગની વચનું મદાન. હોય. એમોમીની એ વચે લખાવથી " મોશ-
 માગા " તથા " જાવનાખોષ " કાઢ સાધુ

દિએ જુએ, તો તેમને આ ખાત્રી થાય એમ છે. એટલું જ નહિ પણ
 વેદનના પ્રેમી, વેદનમાં વિચલ્યુ, ચાલ-પ્રલએ સમર્પિત, વયોદહ, સમ-
 પિદહ, મનુષ્ય થીયુન મનુષ્યખાત્ર મુદેરામ ત્રિપાળિને એકચોટ બાપીસ
 વરસની લપુ વચમાં. શ્રીમાન રાજચંદ્ર પરિવ જૈન હોનને ઉદોથી શું
 થયે છે ? તેઓ થયે છે:—

" જૈન એ મોશનો ખખંડ ઉપરેટ કરનું, અને વાસ્તવિક તત્વમાંજ
 જૈની બધા છે, એવું જૈન જન્ય છે. " નસિત " એ ઉપનામથી તેનું
 આખા ખંડન કરી મથા છે, તે વધારે થયું નથી. " વેદનના અતિ પ્રેમી,
 વેદનમાં વિચલ્યુ વિદાન મનુષ્યખાત્ર ત્રિપાળિને પરિવ જૈન હોનની
 મત્તના દસાવસા કરી કમ્પાડી કામ ભેનું
 સત્કાર્યનું પ્રતિપાદન કર. જોએ તે શ્રીમાન રાજચંદ્ર એકચોટ બાપીસ
 વામાં આવરવા વિચલ્યુના વરસની લપુ વચે બનાવેથી વિચલ્યુનાથી
 સદાજ સમગ્ગન એમ છે. આ જૈન સત્ત છે
 એમ કરેલા માવથી કાઢીને બધા લા. આ શ્રીમાન નજ કરે. શ્રીમાન રાજ-
 ચંદ્ર એ: વચમાં

" વાસવાનો જ મે વીરે જ દેહ: કાવિતાદિપુ ।

મુનિમુગ્ધન સમ્ય તમ્ય કાર્ય: પરિમદ: ॥ "

એ શ્રીમાન હરિભદ્રવિદા બાખાચ, ખોષા અને સત્કાર્ય: વચનો
 દોરી થીયુન ત્રિપાળિને થયે છે કે—

" જાણ પણ મામેંથી બાખાલિત દાન સપાદન કરેનું એ દાનીમોનો
 ઉપરેટ છે. આ વચન અને જનુ સમ્પન છે. કલ્પે હોનવા બાખાનો જ
 ખોષ છે; અને મોશ ખાત્રે સંવેનું કલ્પન છે: તોપણ આટલું તે બાપ
 જનુ માન કરી દાદી, કે જે મામેંથી બાખા બાખાચ,—" સુમ્પ-
 સ્પાન "—વચારે તિ પમે તે મર્મે સપ્રાપ્તની બાખાનુસાર સમ્પન
 કરેશે જોઈએ. બહિ છે: જનુ હોન ખાત્રે ખેડવાથી કિચિત્ત નથી જનું
 બાપ દો કરી દાદા છે " જે પ્રાપ્ત વચન પ્રાપ્ત બાખાલિત છે, તેનું
 મેરેનું હોન તે પ્રાપ્ત વિચારી છે. " વેદનને કિમ જોને રોને રોને

પવિત્ર પીતરામખાંડે એએને રોમેરોમ બાપી રોલો હતો.

સોગ સતર વરસની લપુ વયમાં બાપ
સોગની વયનું અદાલ. હતો. એએઓની એ વયે લખાવણી “

માગા” તથા “ભાવનાઓ” કાઢ

દિએ જુએ, તો તેએને આ ખાચી ઘાવ એમ છે. એટલું જ નહીં
વેદાંતના પ્રેમી, વેદાંતમાં વિચક્ષુ, રાજ-પ્રભએ સમાનિત, વયોદક
પિતૃક, મનુષ્ય થીયુન મનુષ્યપરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠીને એકવીસ
વરસની લપુ વયવાગા ઓમાન રાજ્યદે પવિત્ર જૈન દર્શનને ઉદે
લખે છે ? તેએ લખે કે:-

“ જૈન એ મોક્ષનો અર્થ ઉપદેશ કરતું, અને વાસ્તવિક તત્ત્વ
જેની મદદ છે, એનું દર્શન છતાં કેટલું ‘નાસ્તિક’ એ ઉપનામ
આપા અર્જન કરી મથા છે, તે વધાર્યું લપુ નથી. ” વેદાંતના અતિ
વેદાંતમાં વિચક્ષુ વિદ્વાન મનુષ્યપરામ ત્રિપાઠીને પવિત્ર જૈન

સત્યના દસાવધ કરી કળાપી કા

સત્યદર્શનનું પ્રતિપાદન કરે એકવીસ
વામાં બાવરવા વિચક્ષુતા વગસની લપુ વયે બનાવેલી વિચક્ષુ

સદ્ગત સુમત્ય એમ છે. આ દર્શન

એમ કહેવા મ. ૧. ૫. ૩. ૩ ને મદ. ૧. ૧. ૧ ના નામ કરે. ઓમાન

“હતા ! એના સિદ્ધાંતો કેવા અખંડ અને દયામય છે ! એમાં દુઃખ તો
 “કાંઈજ નથી. કેવળ નિર્દોષ તો માત્ર જોનું દર્શન છે ! એવો એકે પારમા-
 “ર્થિક વિષય નથી કે જે જોનમાં નથી. એક વિષયને અર્ચન એટલે પરિપૂર્ણ
 “કહેનાર તે જોનદર્શન છે. પ્રયોજનમૂળ તત્ત્વ એના જોનું ક્યાંય નથી. એક
 “દેહમાં જે આત્મા નથી, તેમ આખી સૃષ્ટિમાં જે જોન એટલે જોનની
 “તુલ્ય ખીજું એકે દર્શન નથી. આમ કહેવાનું કારણ શું ? તો માત્ર તેની
 “પરિપૂર્ણતા, નિરાગીતા, સત્યતા અને જગત્કિતસ્વીતા.” હવે વધથી
 ઘણેથી પવિત્ર વીતરામદર્શન પ્રતિ શ્રીમદ્ની કેટલી નિમગ્નતા ! સદૈવ, સદ-
 શુર, સદર્ભ, તત્ત્વાવબોધ આદિના વિચારો આદિ શ્રીમદ્ના વ્યવહાર સમ્બ-
 ક્તવના પુરાવાર છે.

(૩) સાંશયિક મિ.—સદૈવદર્શન અત્રે નિમગ્ન વિનાની કામાકોગ રિધિ
 શ્રીમદ્ની કાઈતેની કૃતિમાંના પૂર્વાપર સંબધપૂર્વક સાપેક્ષપણે બનાવી શકશે ?
 સોજની વચનો મનોરથ. સોજ સત્તર વરસની સધુ વયમાંજ મનોરથ માય છે કે:-

“તે ત્રિશયાત્મકે મન ચિંતરી,

“તાન, વિવેક, વિચાર વધારું;

“નિલ વિરોધ કરી નવતત્ત્વો,

“ઉત્તમ બોધ અનેક ઉચ્ચારું,

“સંશયખીજ ઉમે નહિ અંદર

“જે જિનનાં કથનો અવધારું—૯૦.”

જોને જાતિ સ્મરણની પ્રતીતિ થઈ હતી, જોને પુનર્જન્મની પ્રતીતિ
 થઈ હતી, કષ્ટનારથે પુનર્જન્મ માનનાર શ્રીયુત ત્રિપાદીને જેણે સત્યપુનર્જન્મની
 પ્રતીતિ કરાવી હતી એવા પૂર્વના જગવાન
 શ્રી મનઃકુજરામ ત્રિપાદીને ક્ષયોપશમી આ પુરુષને સદેહ રહિત સત્યનો
 પુનર્જન્મની પ્રતીતિ કરાવી. નિમગ્ન થયો હતો. સમ્યગ્વિચારણાને અવધાન-
 નાર આ સત્યપુરુષે નાસ્તિકતાથી વિચારભ્રમ
 શરૂ કરી પૂર્વારી. ૧૨ વિરોધ યાગતા પરમ સત્યનો નિર્ધાર કર્યો હતો. શ્રીમદ્
 પ્રકાશે છે કે:-“૧૦

“આ જવ વણુ જવ છે નહિ,

“ઐશ્વર્ય જ તર્ક અતુરુણ;

“વિચ સુચરતાં પામી અમા,

“આત્મકે લર્ભનું મૂળ.”

ઉદ્યોગનું કામ) તેઓને જન્મીત પૌદ્ગલિક સુખરૂપે મળે છે; જેને અમાર-
જૂત વસ્તુ (Material) પ્રતિ તેઓનો પુર-
પાયાઓને દષ્ટિકેર થાય તે વાર્થ છે, તેઓજ એ સારજૂત વસ્તુ (આત્મ-
આત્મત્વ સહજ સાંપડે. ત) પ્રતિ તેઓની દષ્ટિ ફરી જઇ તે માટે તેઓ
પુરુષાર્થ ઘાખવ તો તેઓને ઝટ આત્મત્વ પ્રાપ્ત

થાય; ત્યારે સારજૂત આત્મત્વ (Material) અંગે કેવળ કલ્પના-ખ્યાલ
(Sentimentalism)માં ફાંફાં મારતાં, વસ્તુમને વસ્તુ તત્વની નગદ માલ
રૂપે વિચાર શ્રેણિપર ચડી પૂર્વાપર વિરોધ વિચારી, ખોજ નહિ કરતાં એમાં
આપણે નથી સાધી શકતા પરમાર્થ; નથી સાધી શકતા વ્યવહાર. કલ્પના
જન-અમજા-ખ્યાલી વાસના-વિચારપારતંત્ર્ય એ આદિને વશ આપણી
વ્યાવહારિક રિયલિટી અધોગતિને પામી છે, પામતી જાય છે, એ દિનપ્રતિદિન
નજરે દેખીએ છીએ, હતાં ખ્યાલી-અમજારૂપ પરમાર્થપ્રાપ્તિનું આપણે ગૌરવ
ગાંધીએ છીએ. ખેદ થાય છે કે નગદ માલરૂપે (Materially) અધ્યાત્મનું

અધ્યાત્મીઓનો ફરિયાદો
સફડો.

સ્વરૂપ જાણ્યા-સમજ્યા વિના હાલ અધ્યા-
ત્મીઓનો, વ્યવહારકોટિમાં અધોગતિ પામતા
આ દેસમાં, આ કોમમાં રાહડો ફાટ્યો છે.
કેવળ ખ્યાલ-અમજા-મનાનુગતિકત્વને Sen-

timentalism અનુસરી શુદ્ધ વસ્તુમને વસ્તુરૂપને જાણ્યા સમજ્યા વિના
અધ્યાત્મનું પુલકું પકડનારા આ છવો, નથી આત્માને ઓળખવાના
પણ વ્યવહાર-પરમાર્થથી પતિત થઇ દેસને
સમજ્યા વિનાનું અધ્યાત્મ અને પોતાને પરિણામે ધડકોળ પડેલાડરી.
અવજાનનાર દેસને સાપ પૂર્વે શ્રીમાન હરિમંદરસરિએ શ્રી ધર્મનિંદ
સમાન છે. આદિમાં પ્રગટયુ છે, તેમ શ્રીમાન રાજા
ચંદ્રે પણ વર્તમાનમાં કહેલું છે, કે વ્યવ-

હાર કૌશલ્ય વિના પરમાર્થ કૌશલ્ય પ્રાપ્ત થાય એમ નથી. એક સદ્ધર્મ પ્રવ-
ર્તક મૂળ વસ્તુને અવજાની જેવા પ્રકારે પ્રયોગે, તેવા પ્રકારે શ્રીમાન રાજાચંદ્રે
તેઓના સમાજમમાં આવતાં બાધ્યો બેદનોને
શ્રીમાનરો ઉપદેશ. વ્યવહાર કહેવ. ખ્યાલી અમજા, કલ્પના છડી દઈ, શુદ્ધ
પુરુષ દોષ તો પરમાર્થ પરમાર્થની દષ્ટિપૂર્વક વ્યવહાર પ્રજ્ઞાવિકા બેદવાવ-
વાની આપણા જીવન અંતે શ્રી સૂત્રકૃતાંમમાં પ્રકા-
શેલું છે. શ્રીમદે એ પરાપૂર્વથી આપ્યો આવનો

(Sentimentalism) કલ્પના-અમજા-વાસિત બોધ એ વગેરેનો વખત

નત-નમઃ માત્ર (material) થી વિશેષ કરી પદમાર્થ સ્વયં શ્રી ૬
Sentimentalism ને દૂર કરવાથી કીમત બાં બદાલીને મનાવ
કરિએલ જેવે માંમે જલ્દી દાવા સીમદની પૂર્વે થયેલા પદ્મ મનુષ્યે
બા Sentimentalism નો ગામ પેરાયે

કીમાન આનન્દપદ્મ પ્રકારી છે કે —
નનનમ પોને દો નનનમ ચામના દે
આમિત બોધ આ પાઠ-પથ નિદાન કે બલિ
નિન નદો કે

ચામના આને ચામિત બોધ રૂપ Sentimentalism ના મ દાખલ થયેલ.
કીમાન આનન્દપદ્મને કલ્પવૃક્ષ ત્યાં તેમ. નમત્યા. બી બદાલીને પ્રકારે કે
કેમત વધાં કીમતોના ચામના કમળ-આશ-રૂપનાનુ પજુ મિથજુ સર્વ કુ
કેના પદ્મને મનમન નર મરકેલ વધવા મયા કાલો પદ કાલપાણી
પુષ્પાને દો કે Sentimentalism નો વિશેષ
કી, તેને મયા નદિ આપવ બી બદાલી
રેવે કારી. કે મનનમ નરે લમ આપકુ
કાજુ. પજુ આવા કારી. રવત વિંગી કેવે
મ, પાડા કે. લ. મયા Sentimentalism
મ, પાડા કે. લ. મયા Sentimentalism
મ, પાડા કે. લ. મયા Sentimentalism

તો દત્તો, પણ આપણે શ્રી મહાવીરના શાસનની વાત કરીએ છીએ. આમ્ને આમ્ને દોષ, તેમાં આ આગમશ્રદ્ધા અને આજ્ઞાપ્રધાનત્વ પરમ કારણ છે. આ આગમશ્રદ્ધા અને આજ્ઞા પ્રધાનત્વને ઘટ આપણે જનના આનન્દ માનવાનો છે, પણ એ આજ્ઞાપ્રધાનપણે પરીણાપ્રધાનત્વ અને શ્રી જિનોબા માર્ગે સ્વાનુભવપ્રેરણા વિચાર સ્વાનન્દને અવગ્રહી કરવાની પ્રતિભુપ્રાપ્તિ ધરેલી દેવાથી એ પવિત્ર શાસનના રાત્રી યોજા થતા મવા છે.

ધર્મ પ્રમાણક પરીણા

પ્રધાન દોષ

યોજા થતા મવા છે. આજ્ઞા પ્રધાન ઘટ પરીણા પ્રધાન પુરોષાધર્મનો પ્રમાણ સારી રીતે દાખવી શકે એ સુનિર્ણય વાન છે. પૂર્વે જે જે પ્રમાણ વડે થવા છે, તે જ્યાં પ્રાપ્ત પરીણાપ્રધાન

દત્ત. અને પરીણાપ્રધાન પુરોષાધર્મનો પ્રમાણ વર્ણવી પવિત્ર માર્ગે સન્મુખ કરી શકે તેનું કારણ એ કે પરીણાપ્રધાન મહાનુભાવોને મર્ત્યેયે વસ્તુત્વનો મંત્રોપાસ વિચાર કરવો પડે છે. એવા મંત્રોપાસ વિચારપૂર્વક નિર્ધારિત વસ્તુત્વને એવા યોગે નો સમ્યક્ જાણી સમજી શકે, પણ શીલ-એવે પણ સમજાવી શકે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર એવો સમર્થ પરીણાપ્રધાન, વિચારથીજ પુરુષ આ કાળે ધરે છે. શ્રી મહામાયાના યોગા દ્વારા આપણે ઉપર દાંડ્યા છે, તેથી એ પુરુષની શ્રી જિનોબા માર્ગે પ્રતિ દાંડ અને ૬૬ શ્રદ્ધા નો સુપ્રતિનિધાન એમ છે, પણ તેનું પરીણા પ્રધાનપણું પણ ટેરેરે દેખાય છે. સોગ વરમની લગુવપમાં પ્રકાશિત મહામાયામાંજ એ પ્રકાશ છે કે—“ તમને જે ધર્મનિષ્ઠા કરેવાનું છે, તે

મહામાયામાં આગમની

પરીણાપ્રધાન આગમનો

પરિણા પ્રધાન

પરિણાપ્રધાન કે સ્વાર્થનુદિષ્ટી કરેવાનું” અને કાંઈ પ્રયોજન નથી પરિણાપ્રધાન કે સ્વાર્થથી તમને અધર્મનિષ્ઠા બોધી દે છે આ માટે અધર્મનિષ્ઠા માધ્યમ ? વારંવાર હું તમને નિર્મલ્યતા વચના-

દત્ત માટે હું હું તેનું કારણ ને રચનો તદ્વત્થા પરિણામ છે તે છે. જિનેશ્વરોને જનુ કાંઈ પણ કારણ નહોતું, કે જે નિર્મલ્યે તેઓ મૃત્યુ કે પરિણામ બોધે; તેમ તેઓ અજ્ઞાની ન દત્તા કે એવી મૃત્યુ બોધાઈ જવાય. આગમ કરીને કે એઓ અજ્ઞાની ન દત્તા એ આ ઉપરથી જાણાય ? તો જનરમાં એઓના પવિત્ર શિક્ષણોના રહસ્યને મનન કરવાનું હું છઉં. અને એમ જે કરીને તે પુનઃ લેણ માત્ર આગમના નિર્ણય કરે. જનમનપ્રવર્તક પ્રતિ મને કાંઈ રામચંદ્ર નથી, તેમ એ મારા કહું છું પરિણામ પણ નથી કે એ માટે પરિણામને હું તમને કહું પણ હું; તેમજ અન્યમનપ્રવર્તક પ્રતિ મારે કાંઈ

१०८६ नदी है मिथ्या अनुभव है। जनेमां दु तो अहमि भावधर
 १०८७ नदी जलधरी जने मां जनि ज्ञानं मुभी पदे यो न्यां मुभी ना विद्या
 १०८८ नदी द विनयपुत्र नम हनु मु है, प्रिय ज्ञान्या, जेन जेनुं किंके पूजुं जने
 " पवित्र हरेन नदी; वीरमात्र जेनो के हय नदी, न जने जलन
 १०८९ नदी पत्र पत्र देव, तो जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९० नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९१ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९२ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९३ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९४ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९५ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९६ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९७ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९८ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान
 १०९९ नदी पत्र पत्र देव, जेन जे सवेत दंत प हयजने न्यां " ज्ञान

६५३१॥ "परावर्ता न सं र्थां" १० दे५५

१. भाव अथ भावा निमित्त
 यदि ते देव विदुः सन्तः
 निमित्तं कीदृशं भवति
 २. अथ विदुः सन्तः

વૈરજીવિ નથી કે મિથ્યા એનું ખંડન કરે. જનમાં કું તો મંદમનિ મધ્યસ્થ
 પુ. બદ્ બદ્ મનનથી અને મારી મનિ જ્યાં સુધી પહોંચી ત્યાં સુધીના વિચા-
 રથી કું વિનયપૂર્વક એમ કહું છું કે, પ્રિય બધો, જૈન છેવું એકે પૂર્ણ અને
 "પવિત્ર દર્શન નથી; વીતરાગ છેવો એકે દેવ નથી, તરીને અનંત
 "દુઃખથી પાર પામવું હોય, તો એ સર્વેય દર્શનથી કષ્ટપટ્ટને સેવો." આ
 વાક્યો, સોગ વરસતી ઘણુવળ છતાં પૂર્વે સરકાર જનિત કેયં પરીણામપ્રધાનત્વ,
 ભુદિપ્રાપ્ત્ય, ચૈતન્યસ્ફુર્તિ, ભગ્યનદયા, નૈસર્ગિકજ્ઞાન જનારે છે ? પછીના
 વરસોમાં પરીણામપ્રધાનત્વ સાખરેલુ એઓના અંધમાં તથા નેઓની "રોગ-
 નિદી" આદિ દ્વાષ નોંધમાં પ્રમટ વણાઈ આરે છે. હન્ધવાપોઅ છે કે
 એઓની કૃતિ વિવેચન પામી પ્રમનવર "સનાતન જૈન" આદિમાં પ્રભાવ
 પામી જનસમૂહને લાભ રૂપ થતી જાય. આ દેશને એ ખાસ ધ્યાન રાખ-
 વાનું છે કે મી શિક્ષામાગમનો ઉપર યોગ્યો દરજી અને મીમાન્સ હરિમં-
 સારના "વક્તવ્યો ન મે થીરે" ૪૦ લેખજ

કૃતિઓનું અભિમાન આગળ કરનારાઓએ એ અભિમાન આપ્યા ઉપરાંત વિશેષ શું કર્યું છે ? કરે છે ? જાનીઓ કહી મળ્યા છે કે પૂર્વે તો મહા

સમુદ્ર મન્થન કરે ત્યારે રત્ન સાંપડતું; આ

આ કાળે કુંડામાં રત્ન

ખોતનાર જોઈએ.

કાળે કુંડામાં જ છે. ફક્ત ખોજ કરનાર જોઈએ.

શ્રી આત્મસિદ્ધિ આદિ અંગે કહેવાનું કે જો

કુંડું જોઈતું હોય તો આ આત્મસિદ્ધિ રહી.

તેમાંથી રત્ન શોધી શ્યો. શ્રી આત્મસિદ્ધિકાર પ્રગટપણે પ્રકાશે છે કે—

“વર્તમાન આ કાળમાં, મોક્ષમાર્ગ જાણે શોધ;

“વિચારવા આત્માર્થિને, બા શ્યો અન્ન અગ્રો’ય.”

મોક્ષમાર્ગ શોધ યવાનાં તુ કારણે છે, એ ખતાવી ને કેમ હશે? એ આદિ શ્રી મહાવીરદેવે પ્રકાશેષ માર્ગનું સત્ય આ નાના અંશમાં આપ્યું છે.

વિચારશીલ જીવોને આ પરમ કલ્યાણના હેતુરૂપ થશે. શ્રીમાન પ્રકાશે છે કે—

“ધરી અવશ્ય આ દેહથી,

સત્ય ધર્મનો ઉદ્ધાર રે—ધન્ય રે દિવસ આ બહો.

સત્ય ધર્મનો ઉદ્ધાર એઓએ કરેલો, ખીજ સાંધુ, એઓની ગિની

સદ્ધર્મનો ઉદ્ધાર

સદ્ગત સમગ્રય એમ છે.

૫. અનાનોમ મિત્ર—દૂનના સન્દર્ભે જગતના સંસારપદ્ધતી કુટામાં આનો તો અવગતજ જન્મ કોન ? જ્યાં પડેલા નારનો આકાશ નથી ત્યાં આનો કેમ મનન ? રત્ન નાગમ. ગજુના આ પાવ રહારના મિત્રાનો અભાવ કોન તેઓને સન્નકરપાત્ર વડે હતી—જેઓ પોતાના દિનની ખાતર મિત્રાત્વનું ન્વરૂપ વિચારી એ પોતાના કામ તો ફૂર કરને તો તેઓના પરમ શાજ ખણી થશે. હવે હવે મિત્રાત્વના કામના આદિને જાણી મળેલા ખીજ મિત્રાત્વના પ્રગટ જોઈએ. ખ્યાલ-કરપના-મમ એ તો આ પવિત્ર પુરુષ દુરના દુરજ રાખ્યા હતા. એ પરીણામથી પુરુષને સદેવ, સદર્મ, સદ્ગુણ, હાદોલક આપ્યા હતા. શ્રી મહારીર દેવના મોક્ષના તત્વમાં Sentimentalism કરપના-ખ્યાલ ઔદિક-આધુનિક સાત્તાની વાસના આદિ મેગમેગ કરી દેવાયી, અથવા મેગમેગ થઈ જતાં તે પ્રતિ બેઠકાર રહેવાયી એ મિત્રાત્વની આશોચજ્ઞા અનિચ્છારમાં ભેરી પડે છે. પાદ્મવિક વસ્તુપર મૂર્ખાં પણ ઊંમદના સમાજમાં આવેલાંઓ જાણી શક્યાં છે, કે તેઓમાં કેટલી જાણી નાસ પામી હતી ! ઊંમદની કૃતિથી એ

(૧૦૩)

મહત્ત્વ સમજાય એમ છે. માત્ર એ વંચવાની-વિચારવાની, તામુક
 અધિકારી અથવા હાંડી મધ્યસ્થ બારે વાં
 દિશાવર્તિત વસ્તુનું અપાદાન કરે છે. સજ્જ એજિપ્ત ચડી, હીજ
 રેતું બધું વાંતું હતું. પણ કૃત્ય જામવાના શીમળના મનો
 શીમળ પ્રમાણે છે કે:—

સવં બારડી એવાસી-વ જલિ કરી,
 માત્ર દેહ તે સંધ્યમ લેતું હોય છે,
 અન્ન શરૂએ અન્ન કયુ કર્યું નહિ,
 રેદે પણ કિમિલ ...

" કેવું કિંવા જડ થઈ રહ્યા, યુગ દાનમાં કેમ,
 માને મારમ મોહનો, કરજી ઉપર નેનો.
 જાણ કિંવામાં રાચના, અંતરૂ જો ન કંઈ,
 દાનમાં નિરેખના, તેડ કિંવાજડ અંદિ.
 જમે મોહ છે કરવા, બાપે વાળી મંદિ,
 જને મોહાવેદમાં, યુગ દાની તે અંદિ.
 વેરામાં સિય તો, જો સદ આનખદાન,
 તેમજ આતમ દાનની, પ્રાપ્તિ તજી નિદાન.
 ત્યામ વિરામ ન મિનમાં, થાવ ન તેને દાન.
 જ્યો ત્યામ વિરામમાં, તો જુએ નિજ બાન.
 જ્યાં જ્યાં જે જે રોમ છે નેનો -

એનો વ્યવહાર કેવળ પરમાર્થમય હતો. એકાવતારીપણીનો તો એને દૃઢ નિશ્ચય થયો હતો:—

“ અવશ્ય કર્મનો ભોગ છે,
ભોગવનો અવશેષરે,
તેથી દેહ એકજ ધારિને,
ભાશું સ્વરૂપ સ્વદેશરે—ધન્યરે દિવસ આ અહો ! ”

અંતિમ વચનોમાં પ્રકાશે છે કે:—“ બધી તરાથી પ્રવાસ પૂરો કરવાનો હતો, પણ ત્યાં વચ્ચે સફારતું રજુ સપ્રાપ્ત પુરુષાર્થનડે ઉદયની કસોટી થયું. ” આ વચનો એઓનો પુરુષાર્થ દાખવે કરી, ઉદય બળવાન લાગ્યો. છે. આગળ પ્રકાશે ■ કે:—“ જે સ્વરૂપ છે તે અન્યથા થતું નથી, એજ અદ્ભુત આશ્ચર્ય છે; અવ્યાબાધ સ્થિરતા છે. ” આ કથનનો એવો આશ્ચર્ય ભાગે છે કે પોતે પૂર્વે નિર્ધારિત હતું કે:—

“ તેથી દેહ એકજ ધારિને,
ભાશું સ્વરૂપ સ્વદેશરે ધન્ય. ”

અર્થાત્ સર્વથા મુક્ત થવા પૂર્વે હજી એક દેહ ધરવો પડશે એમ હતું, છતાં જાણે આજ દેહે પ્રજાગ પુરુષાર્થરૂપ તરાથી ભવપ્રવાસ પૂરો કરી પરીત સંસારી થઈ જાઉં; એમ ધારી ત્વરિત પ્રવાસ શરૂ કર્યો; પણ ત્યાં વચ્ચે સફારતું રજુ પ્રાપ્ત થયું અર્થાત્ વિશ્રામ મેલો પડે, એટલે એક ભવ કરવો પડે એવું “ ઉદયમાન થાકતું ” મહત્ત્વ થયું. એટલે “ જે સ્વરૂપ છે તે અન્યથા થતું નથી. એજ અદ્ભુત આશ્ચર્ય છે. ” અર્થાત્ નિકામિત ઉદયમાન કર્મ ભોગવ્યા વિના નિશ્ચિત નથી; “ એજ અદ્ભુત આશ્ચર્ય છે. ” “ નિયમ ” માં ફેર પડતોજ નથી. અવ્યાબાધ સ્થિરતા છે. નવો બંધ નથી; ઉદય આવેલુંજ વેદવાનું છે. એઓની દશાએ પડોંચલ પુરુષ આ મહાપુરુષની દશા જાણી શકે. આપણાથી વિશેષ શું કહી શકાય ?

આમ શ્રીમદ્ રાજવંદ્ર શ્રી વીરના સાચા ઉપાસક હતા. પવિત્ર જૈન દર્શનના પ્રચસ્તભાવે રાગી હતા; તેના ઉદ્ધારક હતા, પ્રભાવક હતા, શ્રી મહાવીરના બોધનું દેશ-કાળને છાજતું બધારણ્ય કરવાનો સાંગોપાંગ વિચાર એણે કર્યો હતો; તે પ્રમટ પ્રકાશવા પૂર્વે તેઓ આત્મા ગયા, તથાપિ કહેવાનું કે તેઓનો પવિત્ર ઉજ્જવલ આત્મા તેઓનાં વચનોમાં રહ્યો છે. સ્વપરહિતના વાંચકોને એ વચનો પરમ હિતકર છે. જો તેઓ પુરુષાર્થ-

પૂર્વે એ વચનોને અસરશે તો તેઓ શી વીરુદ્ધ પવિત્ર યાસન આપુ-
આગશે; પણ છોને માર્ગ સન્મુખ કરશે, તથાસ્તુ !

શ્રીમદ્દને અંગે બધું કહેવાયું છે. એક વખતે જુદું કહેવાય તેમ નથી.
શ્રીમદ્દનો પવિત્ર મંથ વાંચવા-વિચારવા ભગવાનશ્રી. શ્રીમદ્દનાં વચનો
પૂર્વાપર સંબંધપૂર્વક વાંચ્યા-ચિંતાયાં વિના
શ્રીમદ્દ અંગે તામુખીની ભેનારાઓ કેવળ ભુલ
કરે છે; એમાં શ્રીમદ્દને હાનિ નથી; હાનિ
રામ-દેવ કુળ તામુખી ધરનારને છે; તેા કતિ
એવા તામુખી દાખવનારાએ તામુખી ખંડી છડી મધ્ય રહેવું; કતિ મધ્ય-
રસપણે શ્રીમદ્દનાં વચનો અવલથી આખર સુધી અવશેષી ભેવાં; એથી
વિશ્વેષ-કેવલ-તામુખી આદિ દૂર થશે.

જેનાપર વિશેષપણે ઉપદેશ કરનાર આ “નવયુગજનપ્રવર્તક” ની
વાત થઈ. હવે એઓની સામાજિક, સાર્વજનિક વિચારણા થોડી ભેષ આ
લેખ ઉપસંહરીએ.

જેમ એ Born Ascetic સદજ થોખી હતો; તેમ એ Born
Poet જન્મ કવિ હતો. Poets are born
સા. જ. મ. નાના વયમાજ અભ્યાસ કરતા સદજ
કવિ હોવાનું એને પ્રત્યક્ષ હતું.

રજાણો છે. એવી માનનાં આવી જઈ ધર્મ દારી જવા જેવું છે, ;
રજાણા છે." આવા સાત્તિક વિચારે એ પ્રયોજોને દગાવી દઈ આત્મ
તાર કરવામાં શ્રીમદે વીરે ફારબુ !

શ્રીમાનર્જ આદિક કલ્પ; આવી રજાણ સમિતિ જેને પ્રાપ્ત થઈ ;
પ્રયોજો મનોબળ દાનથી માન કે અર્થ મારે એનો ઉપયોગ કરત
ત્યાગી દીધા. દેખાતા? શ્રીમાનુષ્ય મારત તો એના પ્રાં
માન-કીર્તિ-અર્થ સંપાદન કરી શકત

આત્મમુખ્ય વિકસાવવાને મૂળાધીજ સમુદાયમાં, આત્મ-મવિરક્ત, આ
એ સમિતિ પ્રારંભ નહિ કરતાં એ વડે આત્માની ઉન્નત સમિતિઓ
કરવા મધન કર્યું.

શ્રીમાનુ એક સમર્થ મહિનદાસી તથા જ્યોતિષી હતા. મ
જાદુ સંદિતાનો અપૂર્વ જ્યોતિષીનો મં

જ્યોતિષી

જોએ અવશ્યકો હોતો. તેઓની મહુર્ત
નીચડતી. આ પ્રયોગ પણ એમણે

શ્રીમાનુ માનના આવી જઈ ધર્મ દારી જવાના કારણે ત્યજી દીધો
સં ૧૬૪૫ ની સાલમાં અમદાવાદમ

જ્યોતિષી કેમ હોતો હોય ? દસપત્તમાં અમુકાદને વડે એઓએ
કાલુષ્યમ કલ્પ.

માનના પ્રયોજો કર્યા હતા; ત્યાર પછી ;
જ્યોતિષના માનનો અતેક વાત લીધા. તે

ગાંધી શ્રીમાને પડતા જાતના અમે કા- પુણ્યમાં આવતા તેટલું અનિ
તેઓને તીવ્ર લાગી આવ્યું. તે વખતે તો પુણ્યારને જવાન નિષેધ અને
અમારે સુ આવા દુ ખદ સમાચાર આપવા ? આજ પછી આ જ્યોતિષ
જાણ કરીએ છીએ ત્યાર પછી એઓએ કા એક નાન લીધું તથા
મનોનિમદ ' દેહનો દેહ પદા મયો જલજ્વાળા એઓ રડી પડતા ' એઓ
એવું હતું કે આત્મ સામસ્યીન જુડી ન થવા દેવી કલ્પ વચ્ચેના રો
હતાં કુમુદના જેવું કામગીરામજી નેહએ ' આ તથા મુગે એક
પુરને હાજતા જ છે. શ્રાવણનથી મુગે મા પ્રતિનિધિ પાન્યા પછી ।

રજાણને કા માત્ર પ્રખ્યાત માર
પાસથી હોને મનેકો લો : તાનુ સ્થાન એના તેડા મવા. ત્યા

story કરતાં શીખૂને હવે પણ આપી શીખૂનો અંધ પાંચરા-ચિચારવાનું
દૂર-સરવાળમાં કેદ ભોગવના દેશીઓને કહે છે.

શીખુન પાંચી અને શીખાન. આ શીખુન ગાંધીને કેટલાક જગ્યાએ શીખડે ધબકા
તેમાં ચોક્કસ અને ટાંકિયે છીએ. ગાંધીજીએ અંગ્રે
શીખડ પ્રકારી છે કે:—“ગાંધીજીએ જોતાં ગાંધી આદિ ભેદનું વિશેષાદિષ્ટ
નથી જણાવ્યું, પણ ભક્ષાભક્ષ્યનો ભેદ તો ત્યાં પણ કર્યો છે.”

આર્ય આચાર:—“આર્ય આચાર એટલે સુખ્ય કરીને દવા, સ્વાસ્થ્ય,
સમાધિ સુણેનું આચર્યું તે.” “આર્ય વિ-

આર્ય આચાર-વિચાર. આર્ય-એટલે સુખ્યત્વે કરીને આત્માનું અસ્તિત્વ,
નિત્યત્વ, વર્તમાનકાળ સુધીમાં તે સ્વરૂપનું

અજ્ઞાન તથા તે અજ્ઞાન અને અજ્ઞાનનાં કારણો, તે કારણોની નિવૃત્તિ અને
તેમ થઈ અભ્યાસ આનંદ સ્વરૂપ અજ્ઞાન એવા નિજ પદને વિશે સ્વાભા-
વિક સ્થિતિ થતી તે.”

વર્ણાશ્રમ ધર્મ:—“વર્ણાશ્રમ ધર્મ વર્તમાનમાં ભડુ નિર્ભય સ્થિતિને
પામ્યો છે; તોપણ આપણે તો જ્યાં સુધી

વર્ણાશ્રમ. ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગદાતા ન પામીએ, અને જ્યાં સુધી
મૃદસ્થાશ્રમમાં વાસ દોષ ત્યાં સુધી તો વા-

ળીઆ ૩૫ વર્ણધર્મને અનુસરવો ને ચોખ્ખું છે. કેમકે અમણાદિ મદલ્યનો
તેનો અવકાર નથી. ત્યારે આ નાશ થવા ચેત્ત છે કે કુટાણા પણ તે રીતે
વર્તે છે. તે: તેમ અભાડાગરિ મદલ્ય કરે. આ કાને? નો તેના કનરમ,
એટલું જણાવતું ને. આ વા- સાથે કે ૧૨૦૦ જે તેના રીતિ પણ નહવાતી
પડતી નથી. કેમ? તેના પછાત જાતિ સમાજનવાના કે પ્રમુખ, તેને આપણી
રીતિ જોતાર નમે ને વર્ણ ૧ આગળ જાય નથી એના કારણેના નિમિત્તને
પામે. તુલ્યને ત્યાં અન્નાદારે લેવાયા સુધ્યેનું કાને પામતો નથી,

પણ મુલ્યવવાનને ન અભાડાગે લેવા તો વર્ણ-

વર્ણ ધર્મ છોડવો નહિ. હેડ ધર્મનો કાળેનો વિશેષ મનવ છે. અને વર્ણ-
સમજ્યા વિના કેના કેળીએ ધર્મ લોપ, ૩૫ જે. ૧ કરેલા જેવું થાય છે.

નિમિત્ત અનુસર્ય કરે એવા આપણું કહે નાકવા ઉપકારાદિ દેખ્યા તેમ
નિમિત્ત પણ ન થઈ વર્તનું થતું દે. અને રસસુન્ધના રતિયા

તેમ વર્તે ન થતું દોષ, તો પણ જાગ્રત તેનું

અનુસર્ય તે હેતુને સમજ્યા વિના થઈ કરીને કરે. અને અતે અમણાદિ
મદલ્ય કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરે એવા નિમિત્તનો દેડ આપણું ને આચર્યું છે.

[illegible]

પણ મળ્યાં ખરે આચાર વિચારોથી આચ્છાદિત થઈ ગયેલાં તે આચ્છાદન દૂર કરી એ સંપ્રદાયનો પુનરુદ્ધાર કરી પાછો લેને લેની અમલ ચિત્રકાએ પડેલાંને એ પોતાની કુદૃષ્ટીના પાછળ આમમાં ક્ષીમાન રાવચંદ્રને ઉચ્ચ આદર્ય હતો. અલગલગ એવાં પત્રવાં બરનારને મ્હોરી મુઠકેલી વચ્ચે કાપ કરતું પડે છે. કટલાએક સમજીને અને કટલાએક વખત સમજે એમ તેમના ધણી સુત્રીઓ થયેલાં સંભવ છે. તેમનો આદર્ય અને તેમની નેમ વિશે અત્યંત ચેરસમજીની ઉત્તમ યાવ છે અને તેમને મદુ દુગ્ધ તથા અથા બોમયમાં પડે છે વગર ને નરો સુધારો અમલમાં આવે તો જુના આચારો વડે ને કોડાનું પોષણ થતું દોષ, જેઓ તેને લીધે ખાન આવી જતા દોષ તેમને પણ નુકસાન યાવ છે, અને તેથી તેઓ પણ કમર ભીંથી એવા નવા સુધારો સામે પડવા મંડી પડે છે. એ બાબને ઊંઘીનેજ કવિ કહે છે કે " રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં ને પરાક્રમ થયે છે, તે કરતાં અપૂર્વ અભિ- પ્રાય સદિત ખર્ચસંત્રી પ્રવર્તાવવામાં વિચાર પરાક્રમ થયે છે" (દિવ્ય સંમદ ૫૪ ૫૫૬) કટલીક તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે કવિશ્રીને નરોપદે- નરીન સંપ્રદાય પ્રવર્તાવી પોતાને લેના આચાર તરિકે મજાતું હતું અને તેથી તેમને સાંધન સંપ્રદાયના વિરોધી મળ્યા બેઠાં. આ બાબતને તેમનાં લેખમાંથી ખીલકુલ રોકા મળતો નથી. ઉલ્ટો તેમનો અર્થ તો મ્હોં આમજી જણાવ્યું તે મુજબ એ સંપ્રદાયવત્ ને કુચલ વડેમ વચેરોના પડો પપરાઈ મરો હતો તે દૂર કરવાનો હતો. કટલાક સમર્થ પુરો કો જેની પાસેથી શ્યામચિત્ત રીતે આપણે શ્રેતાગ્ગર દિગ્ગ્ગર વચ્ચે ચાલતા આવેલા જગરા ઝમઝાનુ સાન્વન હિંમ્મી સજીએ તેઓએ તે ઝમઝાનુ સાન્વન કરવા પ્રયાસ કર્યો પણ કરેલો નહિ પણ જેમણે ઉલટું પોતાનો પક્ષ સખગ કરવા સામ્ય પક્ષ ભેડે મુદ્દ મચાવેલું તેથી કેવળ કલ્પક શિવરતિ ઉપર હોતેક મેગરી શ્રેતાગ્ગર દિગ્ગ્ગર વચ્ચે વિમલ સાન્વન કરવા ને પુરૂ મધી રહ્યા હતા તેઓ મુ નવા સંપ્રદાયનો પ્રચાર કરી પાત્રુ જેન સમાજમાં એક તડ વધારે / કવિશ્રીનું ચારિત્ર ભોળા એ અનુમાન લેવ માર પણ સંભવતું નથી. મારે કવિ સમર્થ એ બાબત સ્વેચ્છ પણ ઉપેક્ષા કરવી પડતી નથી.

ઉપસંહાર.

દુગામાં, મ્હારે ને બોલ તમારી સમજ કહેવાના હતા તે સમાપ્ત થયા છે. કવિશ્રીના કુલના ઉચ્ચ આદર્ય, તેમના લેખમંદી મળી આવતા ઉચ્ચ વિચારો, મોહારવા લાલક સિખામજીનાં વચનો અને સ્તુત્ય તથા શીવમુરતી બરપૂર સિદ્ધાંતો, એકલા જેનમજીને ઉપદેશી છે એમ

વિચિત્રતા લાગે, પરંતુ મારા મનને તો ચોક્કસ એમજ થયું મથું છે કે,
 મારા બાદશી એક ભદ્રેર પુરુષ મળ્યાના દોઢ દવે તેઓના જીવન તથા
 વિચાર ઉપર જોઈએ મારો હક છે તેટલોજ આખા જનસમાજનો છે. બીજા
 સખમાં કદું. તો મને સમાજના એક અંગ કરતાં સદજ પશુ વધારે હક
 દોષ એમ કું માનતો નથી અને જો ન દોષ તો પછી મારે માટે શીમારૂના
 એક બાધ તરીકે ઉપકાર માનવાનું કાવું કરવું રહેતુંજ નથી.
 એમ કહેવામાં આવશે કે, જો તમે આટલી જાણી મનની વિદ્યાગના
 નવાવવા માગો છો, તો પછી તમારા બાહ્યના વિચારોની પ્રકૃતિમાં તમે
 આમાટે યોદ્ધ રાખો છો ? આનો ખુલાસો કું કરું કું. જેને કદમ કેા
 હક કહે તેને કું એક ભદ્રેર હરજ સમજું કું. આપજો કોઈ સ્વજન
 કું બીજા પોતા પાછળ મુજી મનેલ દોષ અને આપજો એવી માદીની
 થ કે, ને બીજા જેમ કેમ છે તેમ તેની માથેથી જાનથી કુંજની નથી
 કું ભદ્રેર પ્રભાની-અથવા સમાજની છે, તો આપજો ને બીજા ખુપારીએ
 સમાજના મુન્દેમાર નથી ? સમાજના એક અંગ તરીકે, હરેક બક્ષિએ
 નો એક બક્ષિ માત્ર જોઈએ હક સ્થાપી જાણીના સવગા બક્ષિને તે
 ઉપરની તેઓ સર્વના હક્કની માદીની આપરીજ ભેદજી. તોજ સમાજ
 સાચબો મળ્યા અને આને કું ભદ્રેર હરજ મથું કું.
 જેને કું ભદ્રેર હરજની સદા આપુ કું તેને કોઈતેમ ન સ્વીકારનાં
 કહે, તો તુમે ભલે કું તેમાં મારો અવમાત્ર પશુ ચિરોપ નથી
 માત્ર જરૂર સ્વર્ગની નજીક મળ્યા વિના નહીં રદો છાં કું કહેવાની
 કરે કું કે આપાં જનમજાન હરિખાનુગીજ તથા પુર મારા વડીજ
 જે પોતાના વિચારો કાં. વરાની કુંજી મદલ કરનાં જે વિચારો
 છે તેમાં પશુ કું નો નિરા. ન બિદાએ ભડકું કું ને કી રીતે ?
 કું મદ રાજ પરિચ મનેએ કું છે કે,
 કળ્યુનં. ન સ મગધાવ વિપયોઽપિ મામ્યે .
 લાક્ષણ દદધ દદાતરાપિ લિપામ્ .

"ને ભમર - કું ભમર મળ્યા નથી, બીજાએ અમારા
 તેમ તેઓ મદના એકને સાજી રું જેવા પશુ નથી " આજ
 આપજો પશુ કહે છે કે "નેમતવરને" નિ અને કું રામ-
 તેમ એ મર કું કું પ-વ" નથી, કે એ કું પશુને
 ને કું. વગર અન્યતરને કું કું કું ને કું કું નથી
 કું કું ને. અમારે મળ્યા પુ.

રહેતી નહીં. તેઓની પાસે નેમો તથા કાબોજ આને માટે પૂરું મજારો.
 મત્ર એમણે પોતી વધે નેમો એક મનોરથ આવી ક્યાડું પું. અને
 તેમના આત્માની કબજાનો આશ કરવાનું વંચીનેજ મોંપું પું.

“ મોહનિમાર વિચાર આધિન થા,
 ના નિરખું નવને પર નારી.
 પંથર છાત્ર મારું પર વૈભવ,
 નિર્ભગ નાસ્તિક રોમ મજારી.
 કાદ્યદશ અને દીનના થરી,
 માસ્તિક થાડ સ્વરૂપ વિચારી.
 એ મુજ નેમ સગા શુભ સંભર,
 નિલ અખડ રોડ અવહારી.
 તે વિદ્યા તનયે મન ચિત્તી,
 જ્ઞાન વિવેક વિચાર વધારું.
 નિલ વિરોધ કળી નવ તત્ત્વા,
 કનમ મોધ અનેક ક્યાડું.
 સદય બીજ કુમે નવો અદર,
 જે જીનના કથમે અવધારી.
 રોમ સગા નવ એક મનોરથ,
 થડ થડે અવધારી.”

તેવા જીવોજ તે તે સ્વેચ્છા દેહધારીજી તે વળે છે. જ્યાં જોઈ હોય ત્યાં
આકર્ષણ છે એ નિયમને અનુસરી જ્યાં કાંઈ આ સ્વેચ્છા મનુષ્ય પર્મા-
ધારણ કરનારા જીવો જડદ્રવ્ય જાણે દેહ કાગળની પ્રત્યક્ષ જાણનાએને
૫ વર્તન કરવાવાળાજ હોય છે. આ કાંઈ આજ્ઞા સમાજની ધર્મભા-
કેવી ક્ષતિ પામતી ચાહે છે એ વાત હીરા જેવી સ્પષ્ટ છે. અને
કાગમાં જડદ્રવ્ય જે જીવો દેહધારીજી હોય તે સામાજિક
જાણનાના પ્રતિધ્વનિ રૂપજ હોય; તે જુલુ તેજુજ સ્પષ્ટ
સ્વરૂપ પ્રાપ્ત પુરોના અવતરણ માટે આ સ્વેચ્છા અને કાગડું વીર
વિરમ જની મધું છે. જો કે સ્વેચ્છા અને કાગ નિર્જીવ દ્રવ્ય હોવાથી
સ્વરીરં જોઈ શકું નથી તોજુ મનુષ્યોની જીવનભાવના વડે તેમાં
મથના અપરિચી મનાય છે, અને સ્વેચ્છા કાગના વીરનો નિર્ધાર તે તે
કાગમાં વર્તના મનુષ્યોના જીવનની વિવિધ જાણનાથી થતા યાજ્ઞા-
લેખો છે.

આ પ્રકારે સત્પુરો આ હોતે આ કાલે દેહધારીપણે ન પ્રમટે તો તેણે પુરોનો થોમ પછ ન જ અને એ વાન રહેવાહી સમજ સગવ છે અને તેમ જાના "કરચિત્" સમજી તેણે પુરોના ઉક અમાવને રીઝ સુચવાશે છે અનેક નનુમોના ગુણ અદ્દલ વિશેષના થોમથી તેમજ મહત્ત નિવમોના કોમ અચળ અથોમ વિશેષ રહે તેણે ચિતિ નિષ્પન્ન પછ આ હોત-કાલે દેહધારીપણે અવરહે તે તેણે પુરોના ઉકજ રહેતો નો આ કાલે તે પદવતુ નમવતુ નકે પન અમલરાંનપ હોત પંડુ તેણે ગોળ નાકે કોલે અવનંજુપાત કુસમપણાથી રા ઘડને પછ તે. રાજ રહે ના નાકે છે તેણેના નુમનપણાનો સમપણાને આ. ના ના નાકે ના નાકે રહેતો રહેતો છે. તેણે પુરોનો જે ને વિશેષ ના નાકે દેહધારીપણે રિચરણ હોય તે સુમનજ છે. અને તેણે કુ. ના આનારક ને અથરા કરચિત્પણાના કુલજ છે. તેમ જા ના કાલે તેણે કુ. ને દેહ નોપણ પુર કમના રાજ રહે તેમજ. તેમ કરચિત્ જ ના નાકે એમ આવાનું કાલે એક નો તેણે કુ. ના નાકે નાકે રહેતો અને તેમ પછ કુરો. ને. તે. ના નાકે નાકે નાકે નાકે. કમલ ધર્મ ને પાસના મનામા સચિતે નાકે કાલે કાલે નેણે કુરોના. થોમ પદા પછ મહા પુરોરણકુ જ નાકે નાકે. નાકે નાકે પાસના થા, તેમજ અથ રહેવાના એ નાકે થા એ નાકે નાકે રા. ના.

જે આવી તેના પ્રાંત બામમાં રહેલા નિઃશ્વ-વધાર્ય વસ્તુનું આરંભનું
 રેવ, ગુર અને પર્વની આવી જોગબાબુને સામાન્ય રીતે
 રાંધેન કહેવામાં આવે છે. આપણે તેની પરીક્ષાની ખીનામાંમાં જતા ઉ
 નીતરામદેવનાં અસાધારણ લક્ષણો અથવા તેમના અંતરંગ સ્વરૂપના
 લક્ષણો ધ્યાન કરો તેમનાં લક્ષણોને આવા રૂપે સ્વીકારે છે કે, તે
 ઠાઠિયા વડે પૂજ્ય છે, અને અનિવર્ય કરીને પુજા છે, સમવસર
 સર્વ સરખી છે, સંસારના વેગરો-ઓ આદિ રદિન છે, સમવસર
 બીરાડ અને અનિવર્ય સદિન મોક્ષ માર્ગને પ્રતિબોધે છે, વિચેરે, દરે
 અને આ સિવાય તેવાજ પ્રકારના અન્ય લક્ષણોમાં પ્રભુનું અમાધારભૂત
 માં આપ્યું ? આમાં ધ્યાન લક્ષણો તો પુરુષ આધારી અને ક્રિયાક
 આધારી છે. તેમાં પરમાત્મ ક્રિયાની સ્વચ્છ વ્યાખ્યા અથવા તો પ્રભુનું
 સાધારણ લક્ષણ તો માંડ જણાવું નથી. પ્રભુની આવી જોગબાબુને
 બીજાને મતાધીના લક્ષણોમાં ગણાવી નેમને વિધ્યાદસન દોષન ૨૦-૨
 તેઓ કહે છે કે:—

હોય તથા પાછળનાને હેવ મળે છે. અનુભવાદિ આત્મ અને પ્રાપ્તિવાદિ અંતરંગ તથા ઉપચારથીજ તથા-સંજ્ઞા અપાયેલી છે. વાસ્તવમાં તો મુખ્યપોષ્ય એજ તથા છે. વિરોધ શું કહીએ ? સાચા પુરુષો નિષ્કલ ધર્મ-નેજ પીનતામ-ધર્મ કહે છે. અને અવકાર તેમજ ઉપચાર વિધિને કામ-ચક્રાંત અથવા સાધન તરીકે માને છે. આ રહસ્યથી અજ્ઞાન છત્રો નિર્ગત અને સંવરના સાચા સ્વરૂપને સમજી રહ્યા નથી જે પ્રક્રિયાથી શુદ્ધાપોષ્ય-મની શદિ થાય છે તેને જ પરમ પુરુષોએ ક્રૂષ્ટ સાધન માન્યા છે, અને તેમ ન થાય તો તેજ સાધનો ઉચ્ચ નોષન રૂપ બને છે. જો ઉપચારાદિ તપશ્ચરણે શુદ્ધાપોષ્યની નિરપેક્ષપણે નિર્ગતતા હોય હોય તો મી અજ્ઞાન-વાદાદિ તેરીસ તીર્થસ્ત્રો રીક્ષા મદજ્ઞ કરી માત્ર જે ઉપચાર જ દા માટે મદજ્ઞ કરે ? તેમનામાં શું વિરોધ તથા કરવાની સમિતિને અભાવ હતો ? નહીંજ, વસ્તુતઃ એમ હતું કે તેઓ સાધનથી નોષાવા નહોતા. માત્ર જે પો શુદ્ધાપોષ્યમની શદિ તેમને જણાઈ તેમાં જ પ્રવર્ત્યા હતા.

[illegible]

સાચું કામ કરવા માટે જરૂરી સંસ્થાઓની સહાયતા વિશેષ અગત્યની છે. આથી જ આજના સમયમાં આવા સંસ્થાઓની સહાયતા આપવાની જરૂર છે. આવા સંસ્થાઓની સહાયતા આપવાની જરૂર છે. આવા સંસ્થાઓની સહાયતા આપવાની જરૂર છે.

હેતુ કાંઈ માની લે છે, અને ધર્મ બાવનાને નિર્વહ
 કે સમ્પાદનનું વધાર્યું સ્વરૂપ તો દબારમાંથી બાગ્યેજ એકાદ
 રૂપ જલસૂતો હશે. આ કાગ ખરેખર દુઃસમ છે. બોધીગીમ્મી
 તો ધરી એ પૂર્વના ગુણ કર્મનો કાંઈ અત્યંત પ્રાર્થન સુચવે
 યીજ ? સમ્પાદન ? આ નામોનું ઘરણું કરતાં જ અમને સુખત
 હિં આને છે. તેના વધાર્યું સ્વરૂપને બાવપણે વેદનાર સત્ય
 તો સમમત વિરદન વર્તે છે. અને જો કાંઈ છે તે કાગના વીર
 કાં ગુમપણે જ પોતાનું કમ્પાણ સધિ છે. તેના વધાર્યું સ્વરૂપને
 ઘણા મહામાત્ર પુરો પ્રતિ આ જમાનો માત્ર પથરાજ ફેંટી
 કે. કુકામાં નાનજ સેવ્ય છે. બોધીગીમ્મી ! તમારા વાસ્તવ સ્વરૂપ
 નેવાથી, આ કાગે યાનીઓને, દેવ-કાગના પ્રધાન બાવ વિરોધ
 વિરમનું પાડું છે. કેમકે, તેમ કરવાથી છો. ઉમવમજ ધરી એ
 રના યાનીઓને જણાઈ હશે. આ કાગે છોડાનું પ્રવર્તન જણાઈ
 જડત્વમાં અને કાં નો ગુણ યાન પ્રતિ છે, એમ સીમાનને જ
 કાંઈ સીને કિયા અને યાનનું સમતોષપણું સચવાય એવો રત્નો
 આ જમાનામાં જડમે નહોતો. સમમત તમાનનું વધણું તે બો
 ઉડા પ્રતિ તેમને જણાવુ હતું ઉમવનું સાક્ષ્ય જણાવરા તે
 મથન સેવ્યો જણાય છે. પગુ બોધી એમને દુઃસમ છે એવા મ
 માનતા આગવને સમજ સચવા નાં અને તેથીજ સીમાને ગુમ
 પછાં કયો જણાય છે. જેને તે કાગણી નામો જોય તે
 પ્રતિ આકાર આને આને જોય તે જોય કાંઈ ન
 સીમાનના વરવન પગુ એક દુઃસમ છે કે. એક
 પગુ કાંઈ એક જણાવે એ જોય તે જોય કાગના
 તેમને કાગેવન-કાગે એક જણાવે. તેમજ એક જ માન જણ
 છે. તેમના સત્યજન આજ - નહ મજકતા. વગર તેમજ
 જમ નામના અને એક જણાવે છે એક અત્યંત જાણિક આ
 વણ સમજન-તેમજ -

જનમ-જન સત્યજન એક-કાગે તેમજ વિદ્ય સચ
 મારે દુર નેહુ જેવું. અવમજ પણ તેમજ છે. માટે
 x x x x સત્યજન દુર-નેહુ x x x x જમ પરમાર્થ છે.
 પોનુ મહા દોષ ત જ સત્યજન નામિક સચવા પોમ છે. નહ
 કી તેવાથી એક જણાવે. પોતાના સત્યજન પગુ વધારે પ

